

«Поліцак»

ВЫДАННІЕ БЕЛАРУСКАГА КУЛЬТУРНА-
АСЪВЕТИЦКАГА ЦЭНТРУ
КЛІФЛЕНДА
ЗША

№7(17), 1992

Рэдакцыя часопіса «Полацак»
віншуе старшыню Рады БНР др. Язэпа Сажыча
з 75-годдзем зь дня нараджэння!

Зычым юбіляру ўсяго самага найлепшага ў жыцьці,
добрага здароўя, памыслай дзейнасьці на карысць Бацькаўшчыны!
© PDF: Kamunikat.org 2012   © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2012

Polacak

Published with the financial support of the parish
Mother of God of Zyrovicy,
Cleveland, Ohio, USA.

Рэдакцыйная калегія: Святлана Белая (рэдактар), Міхась Белямук (сакратар), сябры--Сяргей Карніловіч, Іна Каханоўская, Вольга Дубаневіч (МакДэрмат), Лідзія Лазар--Ханенка, Янка Ханенка, Янка Салавянюк.

Editorial board : Svetlana Belaia (Editor), Michael Bielamuk (Secretary),
Members--Serge Karnilovich, Ina Kachanovski, Olga Dubanevich
(McDermott), Lydia Lazar-Chanenka, Yanka Chanenka, Jan Solowianuk

Ганаровыя сябры рэдкалегії:
Анатоль Белы, Васіль Быкаў, Іосіф Юхो.

Прозьвішчы падпішчыкаў і ахвярадаўцаў рэдакцыі
будзе публікаваць у часопісе.

All correspondence should be addressed to:
S.Belaia or M.Bielamuk,
10915 Lake Rd., Cleveland, Oh. 44102, USA.
Tel. (216) 651-3451

Зъмест

Зѣцало житих

Сяргей Грахоўскі. Вячэрняя малітва.	3
Міхась Белямук. Загадка царквы-пахавальні.	4

Нашая гісторыя

Язэп Юх. Кароткі нарыс па гісторыі дзяржавы і права ў Беларусі	9
Грамадzkі лад.	9
Паўла Урбан. Да пытання этнічнай прыналежнасці старажытных ліцвіноў	11
Анатоль Мясынкоў. Выгнанынк свайя Радзімы.	16

З архіваў КДБ

Уласнаручныя паказаныні Езавітава, Константына Барысавіча.	22
--	----

Згукі Бацькаўшчыны

Ала Белая. Тысягодзьдзе.	26
Кастусь Мерляк. Прыняццё ў Вярхоўным Савеце Беларусі.	33
Сяргей Тарасаў. Незвычайная находка ў Полацку.	35

Пад бел-чырвона-белым сцягам

Святлана Белая. Пад зоркаю надзеі.	38
Прывітаныні ўдзельнікам ХХ Сустрэчы.	48
Мітрапаліт Мікалай. Казань.	54
Некаторыя думкі ўдзельнікаў банкету.	57
Рэзалюцыя ХХ Сустрэчы Беларусаў «Лаўночнай Амэрыкі».	60
Святлана Анатольева. Сустрэчы з міністрам замежных справаў.	62
Святлана Менская. Беларуская сьвята ў ААН.	66

З жыцця эміграцыі.	68
--------------------	----

Андрэй Карпук. Распрацоўка макета вокладкі, шыфтоў і заставак рубрык На развароце. Хрэсны ход у Полацку На чацьвёртай бачынцы вокладкі. Манашкі Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра.	
---	--

ЗБІРДЛО ЖЫТІМ

Вячэрняя малітва

Сяргей Грахоўскі

Да поўначы, укленчыўшы хрышчуся,
У неба, у зорак і ў Бога малю,
Даць волю і долю маёй Беларусі
Вярнуць нашу мову, душу і зямлю.

Даўно мы зьнямелі, аглухлі, асьлеплі,
Зайшоўся ад болю і голас, і зык.
Нас прыгадні гналі пад кулі і ў петлі
І вырвалі ў нашага Бога язык.

А Бог уваскрос, і жывы, і нязводны,
Расьпятыя ня раз без адходнай імшы,
У памяці нашай, у долі народнай,
У кожнай жывой акрыялай души.

Зацятая прыгадні енку ня чуюць.
Бо ведаюць толькі: «крышы!» і «карай!»
Пагардай і лютай зынявагай лінчуюць
І мараць пра «Северо-Западны край».

Яго нашы продкі і мы паспыталі,
Але не здаліся пякельнай бядзе:
Прапора нам Бог дараваў на Купальле,
І ён запытаўся: «А хто там ідзе?»

О, Божа магутны, малю і малюся:
Спрадвечныя нашы пакуты згадай,
Хоць Ты заступіся за лёс Беларусі
І згінуць не дай!

Ліпень 1992 г.

Загадка царквы-пахавальні

Міхась Белямук

Паводля летапісаў, першым полацкім япіскапам быў Міна, яго хіратанізаваў мітрапаліт Нікіфар 13 сьнежня 1105 г. Памёр яп. Міна 20 чэрвеня 1116 г. Наступным полацкім япіскапам, хіратонія якога адзначана ў летапісах пад 1143 г., ёсьць Кузьма. Аднак, дзякуючы «Жыцію блажэнныя Еўфрасінін...» мы атрымоўаем інфармацыю, што ў 1116–1128 гг. полацкау япіскапскую кафедру ўзначальваў яп. Ілья.

У «Жыці...» апісаны такі эпізод. Аднойчы ў келію Еўфрасінін, якая занходзілася ў саборы Полацкай Сафіі, прыйшоў яп. Ілья з парадай: «Дачка! Хачу слова сказаці табе, ты-ж прымі з любоўю яго. Ці ведаш, дзіца, што царква, дзе ты жывеш, саборная, тут усе людзі збираюцца, і табе нядобра быць тут. Але ёсьць царква съятога Спаса ў Сяльцы, дзе брація наша ляжыць — япіскапы, што былі да нас. Калі Бог дапаможа, то малітвамі іх і працай тваёй праславіца гэтае месца». Пропанову гэтую зрабіў яп. Ілья Еўфрасінін, бо пасъля начных малітваў задрамаў ды пачуў голас ангела: «Увядзі рабу божаю Еўфрасініню ў царкву съв. Спаса, што ў называе Сяльцы. Места гэтае ёсьць съвятое». Іннакіня Еўфрасіння, выслухаўшы япіскапа, адказала: «Хай дапаможа мне Бог тваімі съвятымі малітвамі».

Прайшоў нейкі час, яп. Ілья паклікаў дзяцьку Еўфрасінін кн. Барыса (+1128 г.), яе бацькоў, пачэсных мужоў палачан, зрабіўшы іх съведкамі, мовіў: «Вось гэтае съвятое места съятога Спаса аддаю пры Вас Еўфрасініні. Пасъля маёй съмерці, каб ніхто не падумаў ў адмяніць мой дарунак». Гэтак у Сяльцы паўстаў жаночы манастыр, які стаў вядомы як Спаса—Еўфрасіннеўскі. (1, 73–74, 2, 40).

Так, мы ізноў атрымалі, дзякуючы «Жыцію Еўфрасінін», каштоўнную інфармацыю на толькі ўбігісторыі паўстання манастыра, але і аб тым, што ў царкве съятога Спаса быў пахаваны япіскапы. Яны былі на полацкай кафедры да хіратоніі Міны на япіскапа Полацкага. Калі-б сталася так, што яп. Міна быў першы полацкі япіскап, яп. Ілья не гаварыў-бы ў множным ліку: «брація наша, япіскапы».

В. Тацішчаў (+1750 г.), рыхтуючыся да на пісаньня сваёй «Гісторыі», стараўся расшукыць летапісі мясцовага паходжанья. Ён пазычыў на кароткі тэрмін ад П. Яропікіна Полацкі летапіс, у якім аказаўся «вельмі цікавыя весткі аб полацкіх, віцебскіх і других літоўскіх князях. Толькі часу не было ўсё выпісаць», — жаліцца В. Тацішчаў, борукапіс прыйшлося тэрмінова звяярнуці П. Яропікіну, якога пазыней арыштавалі і рукапіс прапаў (3, 261) У «Гісторыі» В. Тацішчава знаходзім паведамленыне, што ў «1096 г. преставіся Ефрем, мітраполіт руски. На его место князь велиki избрал Никифора, епископа полоцкого, и велел его поставить епископом руским» (4, 109).

Некаторыя гісторыкі праваслаўнай царквы дакараюць В. Тацішчава, што ён бескрытычна выпісаў з Патрыяршага або Ніканавскага зводу вестку аб полацкім япіскапу Нікіфару ды зрабіў яго мітрапалітам кіеўскім. Калі мы парашуем запіс В. Тацішчава зь інфармацыяй Патрыяршага зводу, то пабачым: яны маюць свае асаблівасці. У Патрыяршым зводзе няма паведамленыня пра съмерць мітрапаліта Ефрема, брак інфармацыі, што мітрапаліт Нікіфар быў полацкім япіскапам. Бясумнічна, што В. Тацішчаў пачарпнуў вестку зь іншай кры-
4

ніцы. Їн, апрача полацкага летапісу Яропкіна, атрымаў ад Хрущова летапіс пісани ў Смаленску, ад кн.Галіцына атрымаў летапіс, напісаны на Валыні. Таксама атрымаў ад няведамай асобы Раскольнічы летапіс, напісаны на пэрагмэнце з вялікім юсам. (Гэта паслужыла повадам для Ціхамірава выказаць прыпушчэнне, што Раскольнічы летапіс з ХУ ст., а мажліва і старэйшы). Такім чанам, западазраваць Тацішчава ў спісываныні ды ў фабрыкацыі вестак было-б непаважаным мэтадам крытыкі.

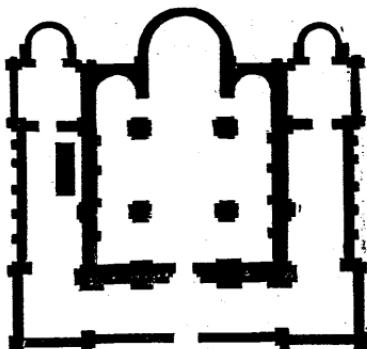
Калі возьмем «Аповесьць мінульых часоў», то, пачынаючи з А.Шахматава, дасьледчыкі пагаджаюцца, што яна найменш як тро разы пераапрацоўвалася, скарачалася, дапаўнялася, каб адказываць вымогам княжага палітычнага съветапогляду. Канчатковая «Аповесьць» была адредагаваная пры вялікім кіеўскім князі Уладзімеру Ўсевалодавічу (Манамаху) ў 1119 г. Падчас гэтай трэцяй рэдакцыі шэраг артыкуулаў 1094-1115 гг. быў пераапрацаваны або знятыя (5, 15-27). У «Аповесьці» маецца інфармацыя, што не Нікіфар быў кіеўскім мітрапалітам, а Мікалай займаў мітрапалічы пасад у 1097-1103 гг.

Акадэмік Б.Рыбакоў кажа:«Зъ лёгкай рукі Н.Карамзіна запанавала скэптычнае адношанье да Тацішчава. Надыходзіць пара зъмяніць погляд, зъмяніць адношаньне. Трэба пачынаць уважліва вывучаць багатую спадчыну гісторыка, як друкаваную, так і рукапісную. Крытычны падыход Тацішчава да крыніцаў, такая ж дакладнасць перадачы вестак... дазваляе адносіцца з даверам да ягоных дадзеных» (6, 341).

Гістрыкі прынцыпова не аспрэчваюць Нікіфара як полацкага япіската, сумнівы існуюць ці ёсьць полацкі япіскап Нікіфар і мітрапаліт Нікіфар адна асоба, ці яны розныя асобы на адно імя. Адсутнасць інфар-

мацыя ў пісьмовых крыйніцаў, калі выключыць інфармацыю В.Тацішчава, забавязывае нас скарыстаць архэолягічныя крыйніцы з надзеяй, што яны дапамогуць часткова ў пошуках гістарычнай спадчыны і разуменіні, чаму загубіўся Нікіфар япіскап полацкі.

Акадэмік М. Каргер праводзіў у Спаса-Еўфрасіннеўскіх манаstryях архэолягічныя раскопкі ў 1961—1964гг., каб расшукаць тую Спаскую царкву, аб якой напісана ў «Жыцці», што ў ёй «братах наша лежать, прежде нас бывшая япіскопъ». Ён адкапаў старадаўнюю будоўлю з абсыдамі ва ўсходніяй сцяне. Гэта азначала, што раскопаная будоўля ёсьць царквой. М.Каргер, аналізуячы плінфу і будаўлянью тэхніку кладкі у падмурку і сценах, прыйшоў да вынівu, што царква, побудаваная ў самым пачатку XII ст. Прыпадкова захаваліся сцены ў некаторых мейсцях болей мэтраў у вышыню. Царква была трохнэфная з трох абысьдамі, цэнтральная абысьда выступала навонкі, а бакавыя быўлі схаваны ў сценах. Паколькі з трох старон акружалаі царкву галіярэі, шырыня якіх была больш 4-х метраў і знаходзіліся ў іх цагляныя саркафагі. Каргер не сумніваўся, што ён адшукаў царкву-пахавальню полацкіх япіскатаў.

Падчас раскопка ў царквы М.Каргерам і П.Рапалортам у 1976 г. устаноўлена, што галірэі не былі прыбудоўкамі, яны будаваліся адначасова з будовай царквы. Царква і галірэі мелі мазайкавую падлогу, таксама былі знайдзены керамічныя паліўныя пліткі квадратовыя, трохкутныя, фігурныя жоўтага, зялёнага, карычневага, чорнага колераў, якія съведчалі, што падлога царквы і галірэяў мела багаты ўзор. Малюнкі падлогі выкладаліся керамічнымі каляровымі пліткамі і аздабляліся мазайкай. Заўважаныя ўзоры квадратаў, палосак, трохкутнікаў, іншых гэамэтрычных фігураў.

М.Каргер кажа: «*Полацкі храм-усыпальница быў усключітэлен по богатству декора интерьера. Стены основного храма и его галерей были покрыты фресковой росписью, от которой *in situ* сохранились лишь декоративные панели мраморировок на нижних частях стен.*» (7, 244, 8, 96)

Асноўныя кавалкі тынкоўкі, на якіх фрагменты жывапісу полацкай царквы-пахавальні, знаходзяцца ў музеі старожытна-рускай архітэктуры ў Ноўгарадзе. А.Сяліцкі часткова агледзеў гэтыя фрагменты і даў апісаныне. Асаблівую ўвагу звярнуў на выяву галавы юнака-анёла. Уся манэра выканання малюнка съведчыць «пра блізкасць да стылю кіеўскіх жывапісцаў пачатку XII ст. Галава юнака-анёла нагадвае галаву анёла з мазайчнай кампазіцыі «Еўхарыстыя», што ў царкве архангела Міхаіла ў Кіеве з 1112 г. Малюнак падобны і фізіяномічна, і манэраю пісьма».

А.Сяліцкі піша, што мастак, які намалываў галаву полацкага анёла, умеў надзвычай дакладна перадаць душэўны настрой пэрсанажа. Выраз твару перадае духоўнае напружаныне, вялікую ўнутраную сілу. Адметная асаблівасць полацкага жывапісу—вострая дынамічнасць вобразаў.

Другі фрагмент — галава съвятога — захаваўся горш. Німа верхніяй часткі твару. Малюнак больш востры, выразны і ўмоўны. Трэці фрагмент — частка твару невядомага съвятога. Захавалася верхняя частка твару. Манэра выканання жывапісі ідэнтычна папярэдняму малюнку і можна прыпушчаць, што гэтая частка малюнка складала нейкую кампазіцыю. Аднак, як ў папярэдніх фрагментах, мастак дасягнў яскравай выразнасці вобразаў, піша А.Сяліцкі.

Наступныя тры фрагменты ёсьць меншага памеру і маюць толькі часткі твараў, на іх таксама можна пабачыць тонкія лінейчай, нос, намалёваныя з дапамогаю найтанчайшай съветаценявай градацыі таноў. На адным фрагменте бачым частку твару маладой жанчыны, яе далікатны нос, невялікія очи, частачку прыгожых вуснаў.

Кожны з разгледжаных тут вобразаў — піша А.Сяліцкі — ёсьць вельмі індывідуальны. Калі першы фрагмент анёл выяўляе імкненне мастака да мазайчнай манумэнтальнасці (улыбу кіеўскага жывапісу пачатку XII ст), то большасць астатніх фрагментоў аўядноўваюць іншыя рысы. У полацкіх фрагментах фрэскі з царквы-пахавальні спалучаліся ў адзін прыём, што набліжаеца да рэалістичных, і адначасна да

ўмоўных. Умоўнай падачай некаторых дэталяў твару мастак быццам стараўся прыглушаць рэалістычныя прыёмы, прыхаваць тыя чалавечыя пачуцьці, што адбіваліся на твары пэрсанажа.

На падставе рэштак дэкору, мазаікі і фрэсак бачым, што царква-пахавальня здзімала выключнае месца сярод іншых полацкіх цэрквau. Магчыма, адкувананасць і високая патрабавальнасць полацкіх япіскапаў, як заказчыкаў, паўплывалі на выбар мастакіх мэтадаў і жывапіснай формы роспісаў (9, 25-27).

Галіярэй, што акружалі царкву, паўночная і паўдзённая ад усходу, мелі капліцы з алтарамі, іхнія абсыды выступалі навонкі. Падлога была мазайкавая, а пад падлогай былі склепы для пахавальня нябожчыкаў. У царкве ў паўдзенна-захаднім куце ў аркасолях былі тры саркафагі, над імі сцененная мазаіка. Прикоўвае ўлагу паўночная галіярэя, у якой быў крыпт (склеп) прыблізна 1,7 м глыбіні, 2,5 м шырыні, 5,2 м даўжыні. Крыпт меў багаты мазаічны дэкор падлогі і сценаў, съведчаные, што прызначаны ён быў для пахаванья вельмі выдатнай асобы (7, 243). Для каго ён быў прызначаны?

Паколькі М.Каргер адносіць пабудову царквы-пахавальні «к самому началу XII в.», то можна выказаць меркаванье, што будову яе пачаў яп. Міна. Ён быў хіратанізаваны мітропалітам Нікіфарам у 1105 г. А.Попэ прыйшоў да высновы, што ён інак Пячэрскага манастыру. (10, 173). Пячэрскі манастыр спачувальня адносіўся да полацкага кн. Усяслава Чарадзея, і выдатны манах Антоній быў прымушаны ўцякаць ад прасльеду кіеўскага князя Ізяслава. Летапісаныне з Пячэрскага манастыра было перанесена ў Выдубіцкі манастыр, пазней у Андрэеўскі.

Русь за часы ю Міны мела ўжо два культавых асяродкі—Пячэрскі манастыр, у якім рыхтаваліся да кананізацыі Фэадосія, і Вышгарад, дзе спачывалі мошчы святых Барыса і Глеба. У Полацку пакуль што ня было культавага цэнтра. Усяслава Чарадзея пабудаваў сабор св. Сафіі, каб зрэваншаўца зь Кіевам і Ноўгарадам, але гэта было ў сярэдзіне XI стагодзьдзя. Сучаснасць патрабавала стварэння спірытуальнага асяродку, які-б уздзеяваў на жыхараў полацкага княства, якое Усяслаў Чардзея падзяліў паміж сваім сынамі.

Можна прыпушчаць, што япіскап Міна мог быць выхадцам з полацкага княства, таму ён праняўся ідэяй стварэння культавага цэнтра для Полацчыны праз пабудову царквы-пахавальні полацкім япіскапам. Праудападобна, што паміж япіскапам Мінай і мітропалітам Нікіфарам, бытым полацкім япіскапам, наступіла дамоўленасць аб пахаваньні мітропаліта ў Полацку. Згодна гэтай дамоўленасці, будуючы царкву-пахавальню, у паўночнай галіярэі збудавалі багата аздоблены мазайкамі крыпт.

Япіскап Міна, мяркуем, склікаў полацкіх князёў Усяславічаў і пачэсных полацкіх мужоў, бо пабудова царквы-пахавальні з такім багатым дэкорам патрабавала вялікіх фінансавых сродкаў. Сабраныя князі і мужы полацкія зразумелі патрэбу, што неабходна зрэваншаўца Кіеву, як гэта зрабіў бацька і дзед, непакорны, ганарысты, уладарны і грэзны суседзям Усяславу Брачыславіч, пабудаваўшы сабор св. Сафіі ў Полацку.

Царкву-пахавальню сабора Спаса збудавалі. Саркафагі, што ў паўдзенна-захаднім куце царквы стаяць, у адзін з іх паклалі астанкі першага полацкага япіскапа, які ўзначальваў кафедру ў 992 г. У другім спачываў ініцыятар будовы царквы-пахавальні япі-

кап Міна. Іншых япіскапаў паклалі ў спэцыяльна-змураваныя склепы пад падлогаю галіярэй. М.Каргер раскапаў 29 склепаў. У некаторых склепах былі астанкі мужчынскіх вельмі сталага, старога ўзросту. Большаяць склепаў аказалаася пустымі, гэта не зьдзівіла М.Каргера. Яго зьдзівіла, што пры астанках на было съядоў аблачэння, архіпастырскіх інсыгніяў ды іншых культаўных рэчаў. Гэта съведчыла-б, што хтосьці даўным-даўно абраўаваў полацкіх япіскапаў і архіяпіскапаў.

Крыпт таксама быў пустым. Калі ў 1096 г. вялікі князь кіеўскі Святаполк Ізяславіч пагадзіўся з кандыдатурай япіскапа полацкага ў мітрапаліты ўсіх Русі, то праўдаподобна, што гэтае пагадненне Святаполка з Усяславам Чарадзеем паказалася ўладзімеру ўсеваладавічу Манамаху падзорным. Святаполк заняў кіеўскі вялікакняжы пасад па ласцы Манамаха. Манамах быў у прынёўлівай асобай, яму не да ўпадобы было, каб полацкі япіскап стаў мітрапалітам кіеўскім і ўсіх Русі. Ён з падазрэннем азіраўся на Усяслава, баяўся яго. Ягоны бацька і ён ваявалі з Усяславам, хацелі падпарадковаць Полацкае княства Русі, але ім не пашанцавала. Святаполк быў прымушаны да патрабавання Манамаха, калі хацеў быць вялікім князем кіеўскім. Сытуацыя змянілася пасля смерці Усяслава Чарадзея. Пагроза Манамаху з стараны Полацку значна зьменышлася. Полацкае княство падзялілася на ўдзелы і Манамаху кандыдатура Нікіфара на мітрапалічную кафедру не стварыла пагрозы.

Аднак, калі мітрапаліт Нікіфар памёр у красавіку 1121 г., Манамах ня мог пагадзіцца, каб цела Нікіфара было пахаванае ў Полацку, так як і не дазволіў князя менскага Глеба Усеслававіча пахаваць у Менску. Манамах зырка сачыў за Полацкам і

чакаў нагоды расправіцца з полацкім княземі, што было зроблена ягоным сынам Мсьціславам.

Такім чынам, дзякуючы аднойдзенай М.Каргерам царквы-пахавальні «Жыціе блажэнныя Еўфрасіні...» стала на толькі яго агіографічным творам, але гістарычнай крыніцай. Крыпт у царкве сьв. Спаса паслужыў для пачыверджання інфармацыі В.Тацішчава, што полацкі япіскап Нікіфар заняў мітрапалічную кафедру. Знаходка М.Каргера царквы-пахавальні, якая называлася царквой сьв.Спаса, дала мажлівасць зразумець дзеяньнісць полацкага япіскапа Міны.

Бібліографія

- 1.Хрэстаматыя па старажытнай беларускай літаратуре. Скл. А.Ф. Каршунаў, Мн. 1959.
2. Жыціе Еўфрасінні Полацкай. Пераклаў А.Мельнікаў, «Спадчына», 1989, №1.
3. В.Н. Татищев. История российская. М., 1964, т. 3.
4. В.Н. Татищев. История российская. М., 1963, т. 2.
5. М.Х.Алешковский. Первая редакция «Повести временных лет». Археологический ежегодник за 1967 г. М., 1969.
6. Б.А. Рыбаков, Древняя Русь, М. 1963.
7. М.К.Каргер, Храм-усыпальница ў Ефросинневском монастыре в Полоцке, Сов. археология, М.,1977, № 1.
8. П.А. Раппопорт. Русская архитектура X—XIII вв. Свод арх. источников, вып. Е1—47, Л. 1982.
9. А.А. Сяліцкі, Фрэскі храма-магільні Ефрасіннеўскага манастыра. Помнікі гісторыі і культуры Беларусі. Мн., 1979, №4.
10. A. Poppe. Państwo i Kościół na Rusi w XI w. Warszawa. 1968

НАША ГІСТОРЫЯ

Кароткі нарысы па гісторыі дзяржавы і права ў Беларусі

Язэп Юхно

Грамадзкі лад

Клясавая структура грамадзтва ў старажытнасці да IX ст. харктарызировалася наяўнасцю трох асноўных груп: раба-уладальнікаў, свабодных гарадзкіх жыхароў, сялян-даньнікаў і рабоў (халопы, чэлядзь нявольная). Сяляне-даньнікі не знаходзіліся ў залежнасці, але выконвалі пэўныя павіннасці, уносілі феўдалную рэнту непасрэдна на карысць дзяржавы. З IX ст. пачынаецца разывіцьцё феўдалальных грамадзкіх адносін.

Кляс феўдалаў, які вырас з раба-уладальнікаў і разбагацэлых гараджан, а таксама быльых свабодных сялян, меў значныя зямельныя ўгодзьдзі, якія апрацоўваліся залежнымі ад іх людзьмі і рабамі (халопамі і чэлядзьдзю нявольнай). Аб значнасці маёмаснага расслаення насељніцтва съведчаць знойдзеныя на тэрыторыі Беларусі грашовыя скарбы манэт VIII—X стст. Так, напрыклад, толькі ў адным скарбе, знойдзеным каля Полацку ў 1973 г., было выяўлена каля 8 тысяч арабскіх срэбрных манэт VIII—IX стст., сума па тых часах каласальная. Вядома, сабраць такую колькасць грошаў можна было толькі шляхам эксплуатацыі соценчы, а можа быць і тысячі людзей. Само сабой зразумела, што ўласнік, які скаваў гэты скарб, валодаў яшчэ й іншай, ня менші каштоўнай, маёмасцю ў выглядзе зямельных ўгодзьдзяў, жывёлы, прылад вытворчасці, а таксама меў рабоў і залежных ад сябе людзей. Аб значным

багацьці лепшых «людзей», «мужоў», мясцовых князёў съведчаць і пісьмовыя помнікі. Так, у Іпацьеўскім летапісе гаворыцца, што Ізяслаў Мсціславіч, захапіўшы ў 1146 г. г. Пуціуль, узяў там 500 беркоўскаў мёду, 80 карчаг віна і 700 чэлядзі. У tym-же летапісе пад 1158 г. гаворыцца аб менскай княгіні, якая запісала Пячэрскому манастырю 5 сёл з чэлядзьдзю юсю сваю маёмасць. У царкоўным жыцці ёапісаны Еўфрасінні Полацкай расказваеца аб дарэніні ў карысць царквы і манастыроў значных зямельных ўгодзьдзяў і даходаў, што паступілі з насельніцтва. Багацьці клясу феўдалаў папаўняліся за кошт эксплуатацыі бяднейшых слав'ё мясцовага насельніцтва, а таксама за кошт гандлю з замежнымі краінамі ў выніку адкрытых ваенних рабаўніцтваў суседніх народаў. Напрыклад, летапісец, расказываючы пра паход кіеўскага князя Ўладзімера Манамаха на Менск, пісаў, што Менск быў поўнасцю разрабаваны ў ім не засталося ні людзей, ні жывёл. Вайна і разбойныя напады як сродак абарончэная пануючага кляса ў эксплуататарскім грамадзтве адгырвалі неапошнія месцы. Эканамічнае магутнасць клясу феўдалаў дазволіла ім заняць пануючыя становішча ў апалітычным жыцці грамадзтва, захапіць у свае рукі ўсе ключавыя пасады ў дзяржаўным апараце. У летапісным паведамленні аб ворганах кіравання ў Полацкім княстве ў сярэдзіне XII

стст. гаворыцца, што кіраваньне ажыцця ў-
лялі 30 мужоў, якія выконвалі ўсе адміні-
страцыйныя і судовыя функцыі.

Кляс фэўдална залежных людзей ут-
варыўся зь некалькіх крыніц: а) за кошт
асаджваньня халопаў і іншых несвабодных
людзей на зямлі, бо для фэўдалаў значна
важней станавілася права распараджэння
павіннасцямі сялян, чым іх асобаю;

б) за кошт гвалтоўнага пазаэканамічнага
прымусу быльых свабодных абышынікаў
уносіць пэўныя даніны і выконваць павін-
насць ў карысць асобных фэўдалаў або
дзяржавы ў цэлым;

в) за кошт маёмаснага расслаення сва-
бодных сялян, якія, зъбяднеўшы, трапілі ў
даўгавую кабалу.

У пачатковыя перыяд раззвіцця фэў-
дальных адносін працягвалі яшчэ захоў-
вацца на тэрыторыі Беларусі свабодныя
сяляне-даньнікі, якія вялі свою ўласную
гаспадарку й абавязаны былі ўносіць у ка-
рысць цэнтральных і мясцовых ворганаў
кіраванння пэўную даніну прадуктамі свай-
працы або грашыма, выконваць шэраг дзяя-
ржаўных павіннасцей, такіх, як нясеніне
войсковай службы пры скліканыі апал-
чэння, рамонт і будаўніцтва замкаў, мас-
тоў, дарог. Нясеніне ахойнай службы.

Свабодныя сяляне-даньнікі захоўвалі
сваю свабоду аж да ХУІІ ст. асабліва ў
басэйнах рэк Дзвіны, Дняпра, Сожа і
Прыпяці. Напрыклад, у ХУІ ст. даньнікамі
працягвалі заставацца сяляне валасьцей:
Крычаўскай, Прапойскай, Чачэрскай, Гор-
вальскай, Рэчыцкай, Брагінскай, Мазырскай,
Бабруйскай, Сьвіслацкай, Любашанскай,
Усьвяцкай, Азярышчанскай, Магілёўскай.

Халопы (рабы, чэлядзь нявольная) ў
Беларусі адыхрывалі істотную ролю ў
гаспадарках як асобных удзельнікаў князёў,
так і ў вялікакняжацкіх і дзяжаўных маёнт-
тках, і захоўваліся аж да ХУІІ ст. Халопства
паступова замянілася прыгоннай залеж-
насцю. Да IX—XII стст. адносіца значны
рост насельніцтва ў гарадах, дзе таксама
ішоў працэс маёмаснага расслаення. Купцы
і багатыя рамеснікі, якія валодалі ўлас-
нымі майстэрнямі, занялі пануюче станови-
шча ў гарадах. Яны аказвалі значны ўплыў
на ўсю палітыку дзяржавы. Багатыя га-
раджане валодалі і зямельнымі маёнткамі,
работы ў якіх вяліся як заалежнымі ад іх
сялянамі, так і чэлядзьдзю нявольнай.
Багатыя купцы і рамеснікі займалі дастой-
нае месца пры вырашэнні пытанняў,
прапанаваных на амберкаванье вечавых
сходаў, дзе яны мелі значны ўплыў.

Я. Салавянюк. З цыклю «Белавежская пушча»

Да пытаньня этнічнай прыналежнасьці старажытных ліцьвіноў

Паўла Урбан

Магчыма, ад імя Вітаслава паходзіла імя вялікага князя Віценя. Аднак і для імя Віцень ёсьць тлумачэнныя. Якраз адзін зь першых князёў абадрыдаў ці бодрычаў зваўся гэтым іменем: Віцан або Віцан. У найбольш старых заходніяеўрапейскіх хроніках у лацінскай транскрыпцыі ягонае імя пісалася: *Witzan, Witsan Witzin*.

Першы раз князь абадрыдаў Віцан прыгадваўся пад 789 г., калі ён быў саюзнікам францскага караля Карла Вялікага й узяў тады ўдзел у паходзе францскага войска супраць князя вільцаў Драгавіта. Загінуў Віцан у 795 г., таксама бяруны ўдзел у паходзе войска Карла Вялікага супраць саксаў¹¹⁵.

Дык ніцяжка ўдакладніць, што той Віцан або Віцан, колішні князь славянскага племя абадрыдаў-бодрычаў, называўся Віценем. Ён таксама меў двух сыноў на імя Драг, які зваўся яшчэ Дражкам, і Славамір. Цікава адзначыць, што ў дароўных граматах XIII стагодзьдзя яшчэ славянскіх князёў Мекленбургу, Памараніі і вострава Руген два разы згадваўся замак Віцен, ды яшчэ адзін раз пад называй Вітэнборх¹¹⁶. Гэта мог быць сучасны гарадок Вітэнбург, які знаходзіцца недалёка ад Шверыну, там, дзе яшчэ сёньня захаваліся гарадкі з назвамі Крывіц і Крэва (*Criwitz, Graven*).

Маючы на ўвазе кампанент **-ень**, імя князя Віценя можна парашуальна спалучыць зь імем вялікага князя Тройдзеня, які памёр або загінуў у 1282 г. А князь Тройдзень, бяспречна, меў чыста славянскае імя і сам быў славянскага, а не балцкага паходжання.

Працяг. Пачатак у №1(11)—6(16), 1992

Для імя вялікага князя Гедыміна могуць быць гэткія германскія найменнія паралелі: Пілін (гэтым іменем называліся бацька і адзін з сыноў Карла Вялікага), Адальвін, Альквін, Бальдвін, Валквін, Гунцэлін. Аднак для таго-ж імя Гедымін адолькава можна адшукаць яшчэ славянскія найменнія паралелі. У XII—XIII стст. сярод славянскіх князёў Мекленбургу, якія маглі паходзіць ад люцічаў, і Памараніі называліся князі на імя Барвін, Барнім і Мяствін. Грынам называўся таксама адзін з князёў абадрыдаў XI ст. Дарэчы, няведамы бізантыйскі аўтар «Жыція Стэфана Суражскага» пісаў пра князя Барадліна з Ноўгараду, які, назначаючы «рускую раць», дзесяці на пачатку IX ст. быў напаў на Крым, дзе заваяваў яго ад Херсанесу да Керчанскага паўвострава й абрадаваў там праваслаўныя цэрквы¹¹⁷.

Дык чаму й імя вялікага князя Гедыміна не магло быць славянскага паходжання?

Прускі храніст Пётра Дузбург, які быў сучаснікам вялікіх князёў Віценя і Гедыміна, бацьку Віценя называў Пукуверам. Той князь Пукувер у адной з рукапісных копіяў Прускай хронікі ў Дузбурга зваўся яшчэ Лютуверам. Грунтуючыся на даступных яму крыніцах—нейкіх трактатах Антона Корсака (1488 г.) і Пётры, «япіскапа Камераценскага» (?)—ведамы гісторык Тэадор Нарбут таксама пісаў, што бацькам князя Віценя быў князь на імя Лютавор¹¹⁸. Дарэчы, аднекуль павінна была ўзыцца другая частка складовага імя гэтага магната: Івашка Лютавор Багданавіч Храптовіч. Гэты беларускі магнат ад 1482 г. займаў

пасады падскарбнага дворнага, намесыніка Слонімскага і Наваградзкага. Ён браў удзел у ведамай бітве 1500 г. над ракой Вядрошай і трапіў тады на шамт гадоў у маскоўскі палон.

Хто быў бацькам князёу-братаў Віценя, Войны і Гедыміна, пытанье гэтае цяжка вырашыць. Бо, апрача прыгадванага цверджанья Пётра Дузбурга, адсутнічаюць верагодныя звесткі іншых аўтараў. Тым ня менш, цi зваўся ён Пукуверам, Лутуверам і Лютиворам або, як мяркуюць некаторыя гісторыкі, меў яшчэ імя Вудзівід і быў сынам вялікага князя Тройдзеня, — ягонае славянскае паходжанье не павінна выклікаць ніякага сумніву. Мы ўжо прыгадвалі дыпламата часоў вялікага князя Гедыміна на імя Лесій. Гэтакае імя — Лесій — меў таксама адзін з чатырох братоў вялікага князя Тройдзеня. Іншыя троі браты Тройдзеня зваліся: Борза, Сірпуцій і Сьвелькеній. Паводле аўтара Ілацьеўскага летапісу, гэтыя чатыры браты былі хрысьціянамі праваслаўнай веры. Трое з іх загінулі ў войнах з Валынскім князем Васільком, а чацвёрты гэтаксама памёр яшчэ пры жыцці вялікага князя Тройдзеня.

Але вось чытаем дароўную грамату польскага караля Казіміра Вялікага, і там знаходзім пана на імя Лясота. Тая грамата Казіміра Вялікага датавалася 25 ліпеня 1361 г.,¹¹⁹ а пан Лясота, які ў тым часе займаў пасаду Крэмянецкага ваяводы, называўся ў грамаце ў якасці аднаго з съведкаў. Гэткім съведкам быў яшчэ й ягоны брат пан Вярбота Ставішын.

У выніку войнаў Вялікага княства Літоўскага з Польшчай і Венгрыяй, якія пачаліся ў 1349 г. і закончыліся мірным пагадненнем 1358 г., горад Крэмянец быў адыйшоў тады да Польшчы. Дык тыя паны Лясота і Вярбота належалі, напэўна, да

ўкраінскіх баяраў.

Можна яшчэ спаслацца на прывілейную грамату Баляслава, князя Кракава і Сандаміру. Ягоная грамата, моцай якой давалася Магдэбургскія права для Кракава, была датаваная 5 чэрвеня 1257 г. Дык і ў той грамаце князя Баляслава ў якасці аднаго з съведкаў быў названы Лясота — пробашч з Шкалмежу¹²⁰.

Лесій і Лясота — адно і тое-ж імя, і яно, магчыма, адпавядала Алексю або Алексу. Імя Алекса сустракалася сярод баяраў Вялікага Ноўгараду.

Былі-ж яшчэ славянскія імёны накшталт: Базата, Вайдота, Вышата, Гюраты, Зьблялюта, Зядлюта, Няжата, Прандота, Пуцяга, Радзята, Ярота.

Адпаведным для імя Тройдзеневага брата Сьвелькеній можа быць імя Зывініке. Зывінікем называўся сын князя абадрыдаў Святаполка. Князь Святаполк быў забіты здрадным чынам у 1128 г., а князь Зывінікек таксама загінуў у 1129 г.¹²¹

Ёсьць таксама аднайменны адпаведнік для імя Борза, якім зваўся яшчэ іншы брат вялікага князя Тройдзеня. У Чэхіі былі князі на імя Баржывой. Князь Баржывой I, які памёр каля 894 г., якраз быў ахрышчаны ў 873 г. славянскім асьветнікам архіяпіскапам Мяфодзіям.¹²² У чэхіі былі яшчэ князі на імя Брачыслаў, але аднолькава быў Поляцкі князь Брачыслаў — бацька князя Ўсяслава Чарадзея.

Для гэткіх імёнаў нашых князёў, як Вігунт, Жігімонт, Карыбут, Карыят, Кейстут, Яўнут можна знайсці цэлы шэраг германскіх найменніх парапеляў. Аднак назавём найбольш харектэрныя: Вігунд, Дамарат, Друдмунт, Лютмунд, Сігімунд або Сігізмунд. Аднолькава для імёнаў Ягайла, Сьвідрыгайла і Скіргайла ёсьць тыя-ж германскія найменні парапелі: Анула, Тасіла, Таціла,

Вязіла, Віціла, Равіла, Турдзімула, Хадала.

Для названых тут імёнаў князёў ВКЛ адноўлькаўа можна адшукаць славянскія найменныя паралелі. Напрыклад, сярод князёў абадрыдаў XI – XII стст. былі князі на імя Крут, Кнут і Ніколт. Пад 990 г. згадваўся князь стадаранаў на імя Балілют. У чэхаў быў князь Баржут, імя якога, як выглядае, высоўвалася ад поўнага імя Баржывой (параўнайце зь імем Борза). Сустракаліся яшчэ славянскія імёны: Барут, Блуд, Дабрыт, Палюд, Славут-Славуціч, Бядыгаст, Дабрагаст, Радагаст.

Што-ж тычылася імёнаў з кампанентам -л або -ла (у лацінскай транскрыпцыі пісаліся: Ягал-Ягел, Сьвідрыгал, Скіргал), дык гэтакіх імёнаў была беззліч: Багуміл, Багуфал, Гняздзіла, Гудзіла, Завіла, Куціла, Няжыла, Нязьдзіла, Пятыра, Судзіла, Твардзіла. А тады былі яшчэ Вайдзіла, Вайшыла, Сурвіла і гэтак далей.

У беларускіх летапісах ХVI ст. князь на імя Гольша называўся як заснавальнік Гальшанаў і роду ведамых Гальшанскіх князёў. Але, вось, пішучы пра гусіцкі рух у Чэхіі, польскі гісторык Ян Другаш прыгадаў пад 1420 г. чэшскага магната Гальша з Штэрнбергу, які быў сынам Ольдржыха ўладыслава і паходзіў з старога чашскага княжага роду. У якасці аднаго з съведкаў саноўнік на імя Голяш быў названы ў прывілейнай грамаце 1223 г. караля Чэхіі і Маравії Пржэмысла Атакара I¹²³. Вынікае, што і той князь Гольша, заснавальнік роду Гальшанскіх князёў, меў славянскае імя.

У Ляўрэнцьеўскім і Радзівілаўскім летапісах пад 1147 г. згадваўся кіеўскі ўплыўовы баярын на імя Радзіла. Якраз Радзіл Осьцікавіч быў названы сярод прысутных съведкаў у адной з дароўных граматаў вялікага князя Казіміра Ягайлівіча. Дар прызначаўся для аднаго з

касьцёлаў Вільні, а грамата была датаваная 16 красавіком 1444 г.¹²⁴

Гэты Радзіл Осьцікавіч быў заснавальнікам ведамага магнацкага роду Радзівілаў. У актах Гарадзельскай вуніі 1413 г., а таксама ў паручальнай грамаце 1401 г., выдадзенай для караля Польшчы ўладыслава—Ягайлы, у якой князі, паны і баўры ВКЛ паручаліся за вялікага князя Вітаўта, згадваліся яшчэ паны на імя Радзівіл і Радзівіл, сын Вайшвіла. Сынамі гэтага Радзівіла былі, напэўна, Юры і Станіслаў, якія ад 1439 г. зваліся ў дароўных граматах Радзівілавічамі.

Цікава зьвярнуць увагу на дароўную грамату Кацярыны Мантушаўны, датаваную 15 лютым 1483 г. Дар запісваўся для ма-настыра францысканцаў у Вільні, і ў якасці съведкаў у грамаце згадваліся два браты Глеб і Радзівіл, роднымі братамі якіх называўся яшчэ Міцька—муж тae пані Кацярыны Мантушаўны.¹²⁵

Радзівіл Осьцікавіч пазней сваё імя пісаў: Радзівіл. Бацька гэтага Радзівіла Осьцік яшчэ ў 1401 г. згадваўся на пасадзе каштэляна Ашмянскага, пазней дзесьці ад 1421 і да 1440 г. быў Віленскім каштэлянам. Дарэчы, быў князь на імя Асьцей або Осьцік — унук вялікага князя Альгерда, які чамусыці трапіў у Москву і загінуў там у 1382 г., узначаліўши абарону Москвы ад нападу на яе войска хана Залатой Арды Тахтамыша.

Роднаснымі для імя Радзівіл маглі быць імёны, напрыклад, Будзівіл, Вайшвіл або Таўцьвіл. Таўцьвілам называўся адзін з братоў вялікага князя Вітаўта, а таксама колішні Полацкі князь Таўцьвіл, замардаваны ў 1263 г. Адноўлькаўа імя Радзівіл (Радзіл) магло мець роднасную сувязь зь імёнамі Радзім, Радзівон і Радаслаў. Бо-ж імя Будзівіл магло паходзіць ад імя

Буйвід або Будзвой.

Перад тым, як спыніцца на інших імёнаў, харктэрных для ліцьвіноў, варта назваць шэраг стараславянскіх імёнаў, але пакідаючы збоку добра ведамыя і больш пашыраныя: Баляславаў, Баржвой, Барыслаў, Брачыслаў, Валадар, Дабраслаў, Ізяслаў, Казімір, Любамір, Мсыцілаў, Пшэмислаў Рагвалод, Расьцілаў, Сабяслава, Славамір, Святаполк, Святаслава, Уладзімір, Уладыслаў, Усевалад, Усяслаў, Ярамір, Яраслаў.

Апрача згадваных ужо, у абадрыдаў-бодрычаў былі князі, якія зваліся Анадраг, Будзвой, Гастамысл, Дабрамысл, Жалібор, Мсыцідраг, Мсыцівой, Прыбілаў, Рацібор, Ратша, Рохель, Чадра.

У тых славянскіх плямёнаў, якія перасяліліся на Балканскі паўвостраў, а таксама ў мараваў і чэхаў, у палякаў і памаранаў, сілезцаў, стадаранаў і люцічаў зноў-же былі гэткія ўласныя імёны: Ардагаст, Багуслаў, Балілот, Барут, Барввой, Бластымір, Бодзін, Бузабут, Бурвід, Бутуй, Бядыгаст, Бястрым, Вайнамір, Валук, Ванімір, Вацлаў, Вацэлін, Віцілаў (Віценъ?, Вітаслаў?), Воймір, Война, Веліслаў, Вукашин, Вышаслаў, Гадалюб, Гарввой, Гасьцівіт, Гацілаў, Гедамір, Гнеў, Гойнік, Горазд, Госьцік, Дабамысл, Дабрагаст, Дабрагез, Дамагой, Дамаслаў, Даўрыд, Дзяржыкаў, Дзяржыслаў, Дзярван, Драгамір, Дражка, Думар, Душан, Званамір, Земавіт, Зьяслава, Зьдзіслава, Зяміслаў, Лех, Лешка, Людавіт, Людамысл, Людзіслаў, Лютабор, Лютавід, Лютавой, Лютамір, Лютастрак, Лютагнеў, Моймір, Мешка, Мілагаст, Міласлаў, Мірагнеў, Мішуй, Мойслава, Мутымір, Нажыслаў, Недамір, Незымысл, Нінагнеў, Няклан, Німір, Прадвой, Парагаст, Паржай, Прасігой, Прыбігнеў, Прыбіна, Прыбілаў, Ракела, Рацібор, Ра-

цімір, Раўлін, Росьціц, Сабебор, Самбор, Святабор, Сыцібор, Сыпіцімір, Спіцігнеў, Стойгнеў, Страймір, Сялібор, Таліслаў, Таміслаў, Таціслаў, Твардаслаў, Тройдзень, Тугамір, Туцімір, Уладзівой, Усегард (Весегард), Хацібор, Хацімір, Хваламір, Цярпімір.

Мяркуем, што не для ўсіх гэтых славянскіх уласных імёнаў можна знайсці тлумачэньне або акрэсліць дакладна, што маглі азначаць іхныя паасобныя складовыя кампаненты.

Цяпер вернемся да імёнаў тых ліцьвіноў, якія, напрыклад, у ХУ ст. побач з прадстаўнікамі магнацкіх родаў Гаштоўтаў (Гаштольдаў), Кязгайлай і Радзівіла ў стаялі пры ўладзе, займалі пасады ваяводаў, дзяржаўцаў, каштэлянаў і намеснікаў, уваходзілі таксама ў склад Дзяржайной рады Вялікага княства Літоўскага. Мы ўжо гаварылі, што ў родзе Кязгайлаў былі іхныя суродзічы на імя Шадзіборк і Дабяслава. У прыгадваным ужо намі акце 1401 г. пана Гаштоўта называе Талівшам, а сам Гаштоўт у тым часе займеў пасаду каштэляна ў Крэве. Але-ж імя Талівш, які як Завіш(а) сустракалася таксама ў палякаў. Дарэчы, адпаведнікамі для імя Гаштоўт маглі быць імёны згадваных князёў абадрыдаў Гастамысла і Готшалка або імя чэшскага князя Гасьцівіта (зноў параўнайце: Готшал— Войшал, Вітаслаў — Вітаўт).

Мы гаварылі і пра Альберта Монвіда й ягонага брата Юрку Гедыгольда, якія за часоў вялікага князя Вітаўта займалі высокія пасады. Для імя Монвід ёсьць пэўныя славянскія адпаведнікі: Будзівід або Буйвід. У дароўнай грамаце Памаранскага князя Казіміра, датаванаай 1174 г., сярод съведкаў, дзе згадваўся таксама Дабяслава, былі яшчэ Запаха і ягоны брат Гольдан¹²⁶. Дык, магчыма, адсюль, ад імя таго Гольдана

пайшло таксама ім'я Гедыгольд.
(Працяг у наступними нумарами).

Бібліографія

- ¹¹⁵ Annales Regni Francorum, pp. 56–59,
64–65; Annales Laureshamenses & Enhardi
Fuldensis annales. In: MGH, Scriptorum,
T.1. Hannoverae, 1826, pp. 34, 350–351.
- ¹¹⁶ Urkunden und erzählende Quellen zur
deutschen Ostsiedlung im Mittelalter, Bd. XXVIIa,
Nr. 73, 88, 107, s.294–297, 332–335, 400–
405.
- ¹¹⁷ Откуда есть пошла Русская земля.
Кн. II, М., 1986, с. 549–550.
- ¹¹⁸ Dzieje starożytne narodu Litewskiego.
Przez Teodora Narbutta, t.1. Wilno, 1835,
S. 156–159, 386–391.
- ¹¹⁹ Грамоти XIV ст. Упорядкування и
коментарі М.М. Пещак, Київ, 1974, № 17,
с.35–36.
- ¹²⁰ Urkunden und erzählende Quellen zur
deutschen Ostsiedlung im Mittelalter, Bd. XXVIIb,
Nr. 77, pp. 291–297.
- ¹²¹ Helmoldi presbyteri Bozoviensis
Chronica Slavorum. In: Quellen (des
Mittelalters), Bd. XIX, Darmstadt, 1963,
pp. 184–187.
- ¹²² Богуслав Хроповський. Славяне.
Історическое, политическое, культурное
развитие и значение. Прага, 1988, с. 230–
232.
- ¹²³ Urkunden und erzählende Quellen zur
deutschen Ostsiedlung im Mittelalter, Bd. XXVIIb,
Nr. 103, pp. 390–393.
- ¹²⁴ Codex Ecclesiæ Vilnensis, Nr. 179, pp.
204–206.
- ¹²⁵ Там-же, № 339, с. 392–393.
- ¹²⁶ Urkunden und erzählende Quellen zur
deutschen Ostsiedlung im Mittelalter, Bd. XXVIIa,
Nr. 71, s. 284–291.

Я.Салавянюк. З циклю «Белавежская пушча».

Выгнальнік сваёй Радзімы.

*Урывак з гістарычнага нарыса
«Язэп Лёсік: супярэчнасьці асобы»*

Анатоль Мясынікоў

«Калі я праходжу па вуліцах Менску і чую беларускую мову, то слухаю яе, як музыку». Так сказаў аднаго разу Язэп Лёсік свайму брату Антону. Сказаў проста і шыра — ад усяго сэрца. І, несумненна, так яно і было.

Яго радавала і натхняла шырокая плынь нашай нацыянальнай культуры, мовы, літаратуры й асьветы, што сапраўднай хвалій усё больш і больш накатывалася на родную старонку.

Наданыне яму ў канцы 1928 г. годнасьці акадэміка Беларускай Акадэміі навук ён успрыняў з радастью і задавальненнем, хоць разумеў: гэта і вялікі аванс на будучыню. Лёсік ведаў, што тут найперш спрацевала рэкамэндацыя Ўсевалада Ігнатоўскага. Шчыра парадаваўся і ён за Ўсевалада Макараўіча, калі той практична аднагалосна быў абраны першым прэзыдэнтам Беларускай Акадэміі Навук.

Аднак, будучы перадавімі людзьмі часу, і Лёсік, і Ігнатоўскі, і многія іншыя іх сябры адчувалі: пачынаецца наступленне цёмных тэарыстычных сілаў на ўсё беларускае—навуку, культуру, асьвету...

Выступаючы ў студзені 1949 году на юбілейнай сесіі Акадэміі Навук з нагоды яе дзвяццацігодзінніці, Якуб Колас, ацэньваючы той пэрыяд казаў: —На шляху новастворанай Акадэміі было шмат перашкод...

Беларускія нацыяналісты марна прабавалі адарваць спачатку дзейнасць Інбелкульту. А пасля і Акадэміі Навук ад нацённых задач сацыялістычнага будаўніцтва.

Тармазілася вывучэнне вытворчых сіл, прыродных багаццяў Беларусі, вывучэнне пытанняў развязвіцца народнай гаспадаркі і культуры савецкай эпохі...

Прыпынім цытаваньне. Клясыкаў таксама неабходна іншы раз удакладняць. Асабліва калі яны, грэшныя, блытающа, сцвярджжаючы, мякка кажучы, штосыці на тое...

Так, у 1927—1928 гг., а яшчэ ў больші меры пазней, у пачатку трыццатых, пайшла па белым сьвеце шырокая пагалоска аб беларускіх нацыяналістах». На хвалі міфічных, гэтак званых рэвалюцынага парыву, удзыму ў энтузіазму, нацыяналістычнымі аўсяўляліся ўсе, нават самыя ня-
16

значныя спробы вылучыць з мноства асаблівасцей у культуры, мове, асьвеце і плыняў у літаратуры нашыя, выключна беларускія характэрныя рысы й адрозьненны: традыцыі і звязы, схільнасць і памікненны народу. Тое-ж, што ўсё гэтае нашае, нацыянальнае, мала хто хацеў слухаць: да ўсяго клейцца ярлык нацыяналізму.

Вывучэнне-ж пытанняў разъвіцца культуры савецкай эпохі, як гэта сцвярджаў Якуб Колас, ніхто не тармазіў. Гэта клясыку таксама мроілася. Пакуль уладу ў рэспубліцы ўзначальвалі Аляксандр Чарвякоў, Язэп Адамовіч, усё ішло як мае быць. Але вось здалёк, з Масквы і Ленінграду, даносіцца першыя звесткі пра «ворагаў народу».

Сталін усяляк ганьбіць рэвалюцыянізм Троцкага. На першым этапе яго падтрымліваюць Каменеў і Зіноўеў. Успілавыя надуманая «шахцёрская справа» «інжынеры і тэхнікі Данбаса, аказваеца, аб'ядналіся ў «контррэвалюцыйную арганізацыю». Далей — болей: выяўляеца «шкодніцкая дзеянасць Прампартыі, працоўнай сялянскай партыі, Саюзнага бюро меншавікоў... і г.д. Адтуль-ж з Масквы, паступае катэгарычная й адназначная каманда: выяўляць і самым строгім чынам караць «саўдзельнікаў контррэвалюцыі і нацдэмайушчыны», спачуваючыя ім. Газэты, у tym ліку «Звязда», «Савецкая Беларусь», «Беларуская вёска» (папярэдніца «Сельскай газэты»), з нумара ў нумар кляйміяць «шкодніцка» ганьбай, заклікаюць широкія масы працоўных да рашучай барацьбы з імі.

— Партыя бальшавікоў,— з гонарам працягваў далей Якуб Колас, на юбілейнай сэсіі АН БССР,— выкрыла і разгроміла нацыяналістычную контррэвалюцию. У Акадэміі Навук было адноўлена (дакладчык, выдаць хацеў сказаць «абноўлена» — А.М.)

кірауніцтва, было праведзены давыбары новых правадзейных членаў і члену-карэспандэнтаў, а таксама папоўнены склад навуковых супрацоўнікаў.

На пачатку 1931 г. была зьменена структура і ўмацавана арганізацыя кірауніцтва Акадэміі.

Пад «адноўленым кірауніцтвам» Колас меў на ўвaze звязыцца з пасады прэзыдэнта Акадэміі Навук і выключэньне з радоў партыі бальшавікоў Усевалада Ігнатоўскага, а сярод фактавых выкрыцця «нацыяналістычнай контррэвалюцыі» арышт і ссылку многіх сумленных дзеячу культуры, навукі, літаратуры, у tym ліку й ягонага роднага дзядзькі Язэпа Лёсіка.

Пакутнікамі сваёй Бацькаўшчыны, заляжнікамі палітычных інтрыгай становіліся самыя высакародныя людзі, маральна чыстыя і праведныя перад сваім народам. І няўжо гэтага Колас не разумеў!?

Ганеный на Лёсіка пачаліся раней, чым на іншых дзеячоў. Яшчэ ў 1921 г. адразу ж пасля выходу ў съвет ягонай «Практычнай граматыкі беларускай мовы» «Звязда» назвала падручнік... котррэвалюцыйным. Вось адкуль зыходзіў пачатак наступных прасльедаванняў і пакут беларускага вучонага-мовазнаўцы...

Але-ж што магло быць «контррэвалюцыйным» у tym вучэбным дапаможніку?

Для кіруючай бальшавіцкай манаполіі «контррэвалюцыйным» стаў сам факт выхаду для широкіх народных мас першай у гісторыі Беларусі «Практычнай граматкі»... нашай роднай мовы. Слава Богу, тады гэтае авбінавачваныне засталося без рэакцыі.

Язэп Лёсік у палітыку практична ня лез. Сумленнаму і шчыраму чалавеку гэта ўвогуле даецца няпроста. Аднак беларускаму народу й ягонай нацыянальнай справе вучоны аддана служжыў верай і праудай.

Тым ня менш, ДПУ пачало турбаваць Лёсіка ў сярэдзіне 20-х гадоў. Людзі з чырвонымі пасьведчаннямі зьяўляліся то на працы, то дома... Спачатку цікавіліся працай і жыццём наогул. Потым—спакваля—пачалі глыбей ўнікаць у лес і біяграфію. А там «падставаў» для прычэпак і «сумненіньяў» для дэпэушнікаў было большым дастатковка.

І вось першы арышт, хоць і чиста ўмоўны. Аб ім даведаеца брат Антон і шле ў Народны камісарыят асьветы тэлеграмы пратэсту. Ходзіць у інстанцыі і спрабуе да-казаць усім, што з мінулым даўно пакончана жонка Лёсіка—Ванда Лявіцкая. Адны вы-сокапастаўленыя чыноўнікі адказваюць, што «нічым дапамагчы ня могуць», іншыя разводзяць рукамі: значыцца, ня так проста арыштавалі, мабыць быць ёсьць за што. Рашучы й адназначны голас нязгоды падае Усевалад Ігнатоўскі:

—Калі ня вызваліце Лёсіка, дык саджайце тады і мянэ,—гучна заяўляе ён кіраўнікам ДПУ. З Усеваладам Ігнатоўскім тады яшчэ лічыліся, а мабыць, і пабойваліся яго. И Язэпа адпусцілі на волю....

—І што я рабіў-бы бяз гэтага разумнага і памяркоўнага чалавека, проста ня ведаю! — не адзін раз казаў Язэп жонцы. — Ен і на работе гарыць, і душу кожнага з нас адчувае ня горш, чым сваё...

Ванда Антона ўна была чалавекам адукаваным і дасвідчаным. Яна сама спрабавала сілы ў літаратурнай творчасці, пісала не-благі апавяданні, друкавалася яшчэ ў «Нашай ніве»... Характары людзей, іх шчырыя памкненіні жонка Лёсіка разумела вельмі добра. Посьпехам у справе адраджэння беларускай нацыянальнай культуры, навукі і асьветы, дасягнутымі й Язэпам Лёсікам, і Усеваладам Ігнатоўскім, яна радавалася аднолькава.

Асаўствая-ж дружба двух акадэмікаў, двух лепшых сыноў беларускага kraю, іх паважлівия адносіны адзін да аднаго паглыбліліся і пашыраліся з дня ў дзень. И Ігнатоўскі, і Лёсік надзвычай высока цанілі справу сябра.

У 1926 г. на пасадзе народнага камісара асьветы БССР Усевалада Ігнатоўскага зъмяніў Антон Баліцкі. Доўгі час, зьяўляючыся намеснікам Усевалада Макаравіча, ён і надалей—праўда, усяго толькі тры гады—будзе праадаўжаць і ўдасканальваць справу свайго папярэдніка, рабіць усё, каб беларуская асьвета крочыла наперад, за-ваёвала новыя далягляды й абшары. Лес наркому Баліцкага складаеца, дарэчы, гэтак-жэ як і лесы многіх ягоных сяброў, і паліченікаў: яго арыштуюць ужо ў першы «заход» масавага тэрору ў 1930-м. Праз пяць гадоў ён памрэ, ня вытрымаўшы нечалавечых выпрабаваньняў і катаваньняў у лягеры палітычных зняволеных непадалёк ад станцыі Мядзьвежая Гара Мурманскай чыгункі, дзе разам зь іншымі вязнямі ГУЛАГа рыдлёнкай капаў Беламора-Балтыйскі канал імя Сталіна. Але гэта будзе потым. А тады Антон Баліцкі горача бярэцца за справу. У лістападзе 1926 г. сумесна з ініцыятывам беларускай культуры Народны камісарыят асьветы арганізоўвае Акадэмічную канфэрэнцыю па рэформе беларускага правапісу й азбуکі. Гэтае мерапрыемства мела вялікае палітычнае значэнне, яно съведчыла аб імкненіі беларускіх вучоных, і найперш мовазнаўцаў, заяўвіць аб сабе ў поўны голас, паказаць, што ў аснове роднай мовы ляжаць багатыя і сладкія традыцыі, гістарычныя прынцыпы фарміравання яе як роўнай сярод роўні ў сям'і славянскіх моваў.

Уласна кажучы, у аснове большасці матэрыялаў і дакумэнтаў канфэрэнцыі ля-

жалі працы і распрацоўкі Язэпа Лёсіка. У жомелі вялікую прыхільнасць і пагулярнасць на толькі ў вучоным съвеце, але і ў народзе ягоныя падручнікі і вучэбныя дапаможнікі «Беларускі правапіс», «Школьная граматыка беларускай мовы», «Сынтакс беларускай мовы», «Практычная граматыка беларускай мовы» й іншыя дасьледаваныні, у якіх вучоны найперш распрацаўваў правілы беларускага правапісу. У аснову правапісу Язэпа Лёсіка клаў фанэтычны прынцып напісання слоў, асабліва—іншамоўных па паходжанью. Граматычныя й арфаграфічныя зьмяніны ў наш правапіс, якіх Лёсік пачаў уносіць у 1925 г. таксама знайшлі падтрымку вучоных-мовазнаўцаў.

Кампрамісную пазыцыю адносна Лёсікаўскіх зьмяненій ў беларускага правапісу займаў нават такі бачны спэцыяліст мовы, як Сцяпан Некрашэвіч. Пагадзіўшыся літаральна з усімі новаўядзеніямі Язэпа Лёсіка, ён настаяў толькі на двух зьмяненіях у правапісе: прыназоўнік «бяз» і адмоўная часціца «ня», што выкарыстоўваліся тады, набылі выгляд «без» і «не» якімі, як вядома, і карыстаюцца ў Беларусі да сёньняшняга дня.

Аднак сваімі вынікамі і ходам правядзенія Акадэмічнай канфэрэнцыі задаволіла далёка ня ўсіх. У прыватнасці, вялікае незадавальненне выклікала яна ў кіруючы колах рэспублікі. Па-першае, без узгадненія ў «вярхах» зрабіў даклад аб стане асьветы ў Беларусі народны камісар Антон Баліцкі, а паколькі на канфэрэнцыі прысутнічалі прадстаўнікі замежных краін — Нямеччыны, Польшчы, Летувы, Латвіі — гэта, маўляў, нікуды ня варта... Па- другое, залю ўпрыгожылі выклічна беларускай сымболікай. Ды ў 3000 рублёў, патрачаных на прыём гасцей і дэлегатаў канфэрэнцыі, мулілі некаторым вочы.

Але не гэта, несуменна, галоўнае. З пазыцыяў сёньняшняга дня відавочна іншае: вынікі і ход Акадэмічнай канфэрэнцыі беларусаў не спадаліся Маскве. Партыянныя лідэры Беларусі другой палаўіны дваццатых гадоў — і найперш прысланы з «цэнтру» першыя сакратары ЦК КП(б)Б — спачатку Ян Гамарнік, потым Канстанцін Гей — накіроўвалі ў Маскву трывожныя сыгналы аб «адраджэнні беларускага нацыяналізму», спробах беларусізацыі нацыянальной культуры, навукі, асьветы... Так спакваля і назапашваліся факты, прыклады й аргументы для наклейвання ярлыкоў «нацдэмнай» і «ворагаў народу», якіе пачнеца ў масавым маштабе літаральна праз некалькі гадоў.

У ліпені 1930 г. акадэмік Лёсік паехаў на курорт ў Мацэсту, каб часу крыху паправіць сваё кволае здароўе: ссылка ў 1911-м у Сібір не-не ды і давала аб сабе напамінкі. Аднак прыйсьці поўнасцю крус лячэння яму не ўдалося. Адночы адварочкам у ягоны нумар пастукаліся незнаёмыя людзі. Прад'явіўшы пасьведчаныні супрацоўніку ДПУ, яны прапанавалі яму сабраце рэчы і пайсьці разам зь імі...

З Каўказа ў Менск яны адбылі разам — арыштанты й арыштаваны. Прыйшывы ў сталіцу Беларусі, першыя з іх здолі Лёсіка турэмным уладам ДПУ. А ў доме акадэміка на Шпитальнай вуліцы пачаліся рунтыя вобыскі.

Алеся Лёсік, дачка, ўспамінала:

— За сьведку дэпэушнікі ўзялі дзядзьку Антона — ён жыў з намі ў адным доме. Гэта быў страшны малюнак. Ператрэсілі літаральна ўсё. Асабліва пільна агенты ДПУ ўглядзіліся ў татавыя рукапісы, газэты, часопісы — і найперш дарэвалюцыйных часоў выданыні. Большаясьць з усяго гэтага бясьследна зыніка.

Спачатку сям'ю перасялі з чатырох пакояў у адзін, а потым наогул прапанавалі перабраца ў якое-небудзь іншае месца. Маці знайшла кватэру на Даўгабродзкай — каля Залатой горкі. Новыя гаспадары, а неўзабаве і суседзі ўжо ставіліся да Лёсіка насыцірожана: маўляў, ворагі народу.

Ванду Лявіцкую нікуды не бралі на працу. А сям'і-ж з пяці чалавек яна сама, яе маці — жонка Ядвігіна ШL і троє маладзеніх дзяцей—трэба было жыць... Уладкоўвала часова, у тым ліку і на адну з выставаў ў Менску, дзе мыла посуд, прыбірала памяшканні. Так працягвалася два гады.

Неўзабаве пачалі праводзіць пашпартызацыю насельніцтва гарадоў. Кожнаму дарослому выпісвалі пашпарт — асноўны дакумэнт чалавека. Вандзе Лявіцкай яго не далі і сказалі, што сям'я Лёсіка наогул павінна пакінуць Менск.

А сам Язэп Лёсік tym часам быў ужо далёка ад роднай старонкі. Паўгода чакаў ён у менскай турме ДПУ «прысуду». Съедчыя падрабязна вывучалі «дакумэнты». Судовы працэс над Лёсікам, іншымі дзеячамі плянаваўся на люты 1931 г. Аднак так і не сабраўшы дастатковую колькасць матэрыялу для вынясеньня свайго агіднага вердыкту, іх вырашылі выслаць у парадку адміністрацыйнага пакараньня ў Паволжа. Язэл атрымаў 5 гадоў ссылкі ў Саратаўскую губэрню. За ім пaeхала жонка з дзяцьцем.

Першапачатковы прытулак Лёсікі знайшлі ў паволжскім горадзе Камышын. Працаўца бацьку тут аднак не далі і сям'я перабралася ў суседні Нікалаеўск, дзе беларускаму акадэміку прапанавалі выкладаць расейскую мову і літаратуру ў мясцовым пэдагагічным тэхнікуме.

Тэрмін ссылкі заканчваўся ў 1936-м г. Трэба было думаць пра будучае жыццё. І Язэп ад саратаўскіх турэмных улад

двойчы артымлівае дазвол зъезьдзіць ў Менск, каб паходатайнічаць аб вяртанні на Радзіму. Аднак першы раз яго ніхто не захацеў хоць-бы паслуhaць. У другі прыезд Лёсік меў ужо на руках паперу за подпісам Калініна, у якой гаварылася, што ён і ягоная сям'я могуць пераезджаць у любое месца. Аднак, дасканала вывучыўшы дакумент, у беларускай стаціі Язэпу Лёсіку сказаў: ні ў Менску, ні ў іншых кутках Беларусі месца яму няма.

Толькі на невялічкай станцыі Злынка, непадалёку Навазыбкава, Лёсіка пагадзіліся прыняць выкладчыкам расейской мовы ў мясцовую школу. Тут закончылі вучобу дзеци. Праца ў школе не задавальняла. Неўзабаве сям'язноўку сабралася ў дарогу: у г. Аткарск Саратаўскай вобласці, дзе быў лому акадэміку прапанавалі месца выкладчыка ў пэдагагічным тэхнікуме. Там і знайшлі яго ў чарговы раз арыштантны НКУС...

Алея Язэпаўна ўспамінае:

— Быў даждлівы вечар, сумны, нудны. «Можа прыйсьці злодзеі ці не праўда? — пажартавала я.

— І хто-небудзь яшчэ, — дадаў тата.

Ён ведаў, што зноў пачаліся арышты, у прыватнасці, забралі дырэктара пэдтэхнікума.

Энкэвэдэшнікі звязаліся нечакана й адразу-ж узяліся за справу. Вобыск быў павальны, перабралі літаральна кожную рэч, кожную татаву паперчыну. Зноў забралі шмат чаго, у тым ліку і рукапіс падручніка ў расейскай мове для вучылішча «Русский язык .Синтаксис» над якім тата працаваў апошнім часам. Прыхапілі нават бабулін малітоўнік, ён быў на польскай мове, і хоць маці настойліва даказвала, што гэта ніякая не палітычная кніга, на арыштантата не дзейнічала нічога.

Два з палавінай гады прасядзеў на гэты раз тата ў турме. У 1940 г. праз добрых людзей ён перадаў нам паштоўку. «Жывіце без мяне... Ваш тата», — было напісана ў ёй. Як потым паведамілі нам улады, ён памер ад тубэркулёзу ў саратаўскай турме ў №2.

9 ліпеня 1959 г. сям'я Язэп Лёсіка атрымала ягоную двухмесячную зарплату — 1920 руб. «З выпадку рэабілітацыі вашага мужа» — съведчыў запіс у самім первадзе, што прыйшоў праз пошту невядома адкуль.

Ванда Антонаўна Лявіцкая паставіла перад сабой цяжкую мэту: дабіцца афіцыйнай рэабілітацыі мужа. Моцна прыгнятала яе жаданьне паехаць ў Менск, ва ўсім, нарэшце, разбрацаца... I ўсё-ж яна прыбыла ў беларускую сталіцу амаль праз два з палавой дзесяцігодзьдзяў—город, зь якім так многа было звязана ў жыцці. Найперш яна паспышалася ў Прокуратуру БССР. Ёй сказалі, што адказ дадуць пісьмова.

У тым-же 1959 г. яна атрымала ліст: «Ваша жалоба на неправильное осуждение в 1931 году Вашего мужа Лёсіка Иосифа Юрьевича Прокуратурой БССР рассмотрена. Указанная жалоба оставлена без удовлетворения, так как проверкой в порядке прокурорского надзора дела по обвинению Вашего мужа установлено, что осужден он был правильно и оснований для реабилитации нет.

Заместитель прокурора БССР государственный советник юстиции В. Гончаров. 26 августа 1959 г.»

Рэабілітацыі мужа Ванда Антонаўна не дачакалася: яна памерла роўна праз дзесяць гадоў — у 1969 г. Міне яшчэ амаль што два дзесяцігодзьдзі, і Язэп Лёсік, урэшце, будзе рэабілітаваны. Гэта здарыцца 10 чэрвеня 1988 г. А ў траўні 1990 пас-

тановай Савета міністраў БССР Я.Ю.Лёсік будзе адноўлены ў званні акадэміка Акадэміі Навук Беларускай ССР.

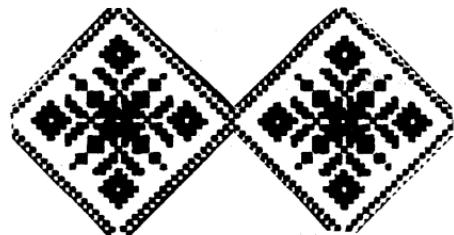

«Жывіце без мяне...» З крыўдай і болем у сэрцы і на душы піса ў Язэп Лёсік гэтыя апошнія ў жыцці словы. Усяго толькі тры слова, а які вялікі сэнс тоіца ў іх. Ён звязртаеца на толькі да сям'і, а і да ўсіх нас, беларусаў. Заклікае да галоўнага — жыцці! На вялікі жаль — безъ яго самога.

У сярэдзіне трыццатых, калі Язэп Лёсік пакутваў ужо ў ссылках і турме, Беларусь займала вядуче месца ў краіне ў галіне асьветы, навукі, культуры. У ёй выходзіла 175 рэспубліканскіх, абласных і раённых газетаў — пераважна ў беларускай мове. Беларусь мела 1600 навуковых работнікаў, зь іх 150 прафэсароў. На дзесяць тысяч чалавек насељніцтва 30 вучылася ў ВНУ. (Для параўнання: у перадавых на той час заходніх краінах гэтая лічба не перавышала 17 чалавек).

Тое, што ўсюму гэтаму самым непасрэдным чынам спрыялі Лёсікавы падручнікі і вучэбныя дапаможнікі, ніхто, на вялікі жаль, не задумваўся.

А ён, сапраўдны Вялікі Асьветнік, пакутваў тым часам за Дабро.

З архіваў КАБ

Уласнаручныя паказаньні Езавітава, Канстантына Барысавіча

Каля 20-га сакавіка 1945 г. я накіраваў у Беларускую штурмавую брыгаду чарговы ўшалон добраахвотнікаў, што сабраліся ў Бэрліне пры Беларускім кадравым батальёнэ. Чарга нақіраваныя была такая: штотыдзень у пятніцу і суботу складаліся съпісы і рабіўся мэдыцынскі агляд, а затым съпісы перадаваліся у беларускі аддзел пры Галоўнай управе СС (ZG Hauptamt) дзеля выдачы амуніцыі і харчоў на дарогу ад'яджаючым. Кіраваў тады беларускім аддзелам старши лейтэнант Шміт. Калі я зь перакладчыкам прыехаў да Шміта, мне сказаў, што ён знаходзіцца на нарадзе. Я скazaў нямецкаму фельдфебелю зь беларускага аддзелу, які працаваў у канцыляры аддзелу, схадзіць да начальніка над усімі нацыянальнымі аддзеламі, падпалкоўніка (ARLT) Арльта*, у кабінэце якога была нарада, каб даведацца ў Шміта: ці хутка ён вывалицца і ці можа ён пакінуць нараду на 5-10 хвілінай, каб дамовіцца аб ўшалоне.

Пасланы фельдфебель зараз-жавярнуўся і паведаміў мне, што падпалкоўнік Арльт і старши лейтэнант Шміт запрашаюць мяне на нараду і што там ужо ёсьць презыдэнт Астроўскі й капітан Родзька (загад аб наданні Родзьку рангі маёра быў выдадзены на піарэдадні, але ня быў ён вядомы немцам, і таму Родзька выступаў у старой фрому капітана).

У кабінэце падпалкоўніка Арльта я сустрэў яго самога, старшага лейтэнанта Шміта, колішняга кіраўніка беларускага аддзелу капітана (прозвішча не даецца — РЭД.) прэзыдэнта Астроўскага, маёра Родзьку, кіраўніка беларускага аддзелу пры Osministerium (міністэрства ўсходніх вобласцей) доктара Люббэ й яшчэ трох незнаёмых мне афіцэраў. Падпалкоўнік Арльт адрэкамендаваў мне незнаёмы. Выявілася, што адзін быў лётчык падпалкоўнік Skorzeni (Скарцэні), а двах іншых былі ягонымі супрацоўнікамі, прозвішчы якіх я не запамятаў.

У момант майго прыходу маёр Родзька рабіў у нямецкай мове даклад. Паслья перапынку, спрычыненага майм зъяўленьнем, Родзька працягваў свой даклад. Нямецка моваю я валодаю недастатковая, пагэтаму я сеў побач з Астроўскім, які мне ў скароце расказаў пра сутнасць дакладу Родзькі і перакладаў тыя месцы, якіх я не зразумеў. Родзька дакладаў аб неабходнасці перакінучы падначальныя яму і маёру Гелду надзвычайнай батальён «Дальвіц» на самалётах у Заходнюю Беларусь у тыл савецкіх войскаў, а зъяўляцца мажлівасці, то і глыбей, на ўсход Беларусі. Ён інфармаваў, што батальён «Дальвіц» ужо дастатковая падрыхтваны, каб падзяліць яго на некалькі самастойных звязаў, у 25-30 асобаў кожны, для праводзяння самастойных апрацыяў дывэрсыйнага характару: (разбурэнне мастоў, зынчтажэньне транспартных сродкаў, вайсковых складаў у тыле савецкіх арміяў). Адначасна

* У арыгінале пададзена прозвішча Арльдт. Таксама Езавітав падае ўсюль імя Бальсласу Кушаль замест Францышак Кушаль. Гэтую акалічнасць треба улічваць пры знамёстве з паказаныямі Езавітава — РЭД.

людзі звязу падрыхтаваныя да разьведвальныя дзеянасьці, і кожны звяз будзе мець радыстаў, каб паведамляць праз рады ў сваіх назіраннях. Апроч таго маёр Родзька зазначыў яшчэ і тое, што кожны звяз будзе рабіць спробы згуртаваць вакол сябе мясцовых беларусаў, каб стварыць напачатку асобыя беларускія паўстанцкі цэнтры, а затым, карыстаючыся радыёсувязыз між асобнымі звязкамі, аўгяднаць іх у буйныя аўгяднаныні і выклікаць у Беларусі шырокі антысавецкі паўстанцкі рух, які будзе дзеяніцаць пад лозунгам незалежнай Беларусі. Каб разгарнуць гэтую дывэрсыйна-паўстанцкую дзеянасьць у тыле савецкіх армій ў на тэрыторыі Беларусі, у першую чаргу патрэбен авіятранспарт, а затым адпаведная экіпіроўка людзей і забяспечванне іх удасканаленнем лёгкай зброяю, дастатковай колькасцю патронаў, гранатаў і выхуковых рэчываў, а гэта таксама некаторай колькасцю прадуктаў у канцэнтраваным і кансэрваваным выглядзе. Патрэбна таксама кожны звяз забяспечыць пераноснай падарожнай друкарнія, каб апроч літаратуры, якая можа быць закінута самалётамі, была-бмагчымасць друкаваць кароткія загады і звароты да насельніцтва, улічваючы мясцовыя ўмовы.

Даклад маёра Родзька абудзіў ва ўсіх прысутных вялікае зацікаўленне. Скарцэні выклікалі да тэлефону. Ён выйшаў і папрасіў абмеркаваць даклад без яго. З прычыны таго, што ніхто з прысутных не выстайлі нікіх пярэчанняў супраць агульнага пляну дзеяньняў батальёну «Дальвіц», то маёр Родзька з двума супрацоўнікамі падпалкоўніка Скарцэні перайшлі да дэталёвага абмеркавання рэштунку, узбраення, харчовага забесцільчэння з дакладным улікам вагі, каб людзі, якіх будуць спускаць з самалётаў на парашутах,

змаглі-б усю амуніцыю і запасы панесці на сабе. Прышлі да згоды, што ўсе людзі звязу павінны мець дробнакалібрэйныя аўтаматы і рэвалверы, а таксама на 1,5 кг монных выхуковых рэчываў, агульная-ж вага рыштунку не павінна перавысіць 25 кг.

Калі на нараду вярнуўся падпалкоўнік Скарцэні, ён паведаміў, што ён гутарыў па тэлефоне аб мажлівасцях перакінць батальён «Дальвіц» у Беларусь самалётамі. Яму, на жаль, паведамілі, што ў сучасны момант такіх мажлівасцей няма: «Мы, немцы, сталі надзвычай бедныя: самалётаў — няма, бэнзіну — няма, парашутаў — няма. Хоць цяжка з гэтym згадзіцца, але на сённяшні дзень гэта ёсьць факт. Дзеля гэтага батальён «Дальвіц» павінен зрабіць у Беларусь свой марш пехатою.

Гэта паведамленыне зъянтэжыла ўсіх прысутных, асабліва маёра Родзьку і прэзыдэнта Астроўскага. Родзька катэгарычна заяўві, што марш пехатой да Беларусі цалкам немагчымы, бо батальёну давялося-б прайсці ўжо ўсю Ўсходнюю Прусію і Польшчу (батальён «Дальвіц» адступаў зь лягеру «Дальвіц» уздоўж узьбярэжжа Балтыйскага мора на захад і некалькі дзён таму дастаўлены чыгунача ў Бэрлінскі раён і затрымаўся ў адным зь лягероў на адпачынак). Прэзыдэнт Р.Астроўскі яго падтрымаў, зазначыўшы, што для беларусаў аніяк немагчымы пагадзіцца з такім рызыкоўным паходам і што батальён «Дальвіц» ёсьць надзвычай каштоўны для паўстанцкага руху ў Беларусі, і ягоная страта была-б зрывам паўстанцкага руху, каторому патрэбна даць кірауніцтва і сродкі сувязі з дапамогаю радыёапаратуры звязу, а ў далейшым засылаць самалётамі рыштунак.

Падпалкоўнік Скацэні паўтарыў, што пры цяпершых акалічнасцях гэта

немагчыма і запрапанаваў маёру Родзьку абмеркаваць наступною праланову: батальён «Дальвіц» на аўтамашынах будзе прывезены да лініі фронту, а затым будзе дабірацца пехатою ў тыя пункты, дзе яшчэ ёсьць акружаныя савецкімі вайскамі атрады немцаў і іншых нацыянальнасцей. I, такім чынам, ад пункта да пункта прасоўвацца да Беларусі.

Маёр Родзька адказаў, што гэты плян яму выдаецца мала рэальнym, бо калі-б батальён перайшоў лінію фронту, дабіраючися да акружанай часці, па дарозе патраціў бы свае спэцыяльныя запасы й у акружанай часці ня змог-бы атрымаць папаўнення. Кіраўніцтва акружанага атраду захадзела-б скарыстаць новапрыбыўшы батальён ці яго паасобныя звязы дзеля павелічэння свайго гарнізону, а, магчыма, і выкарыстаныне як праваднікоў для праўрыву на заход. Так што асноўная мэта батальёна, як арганізацыі дывэрсыйна-разыведвальныя і паўстанцкай работы ў Беларусі, ня толькі не была-б дасягнута ў дадзены момант, але не змагла-б быць наладжана і ў будучым, бо кадры, спэцыяльна гэтай работе абвучаныя, ў батальёне былі-б згублены падчас за-плянаванага падп. Скарцэні пешага маршу.

Тады падп. Скарцэні прапанаваў маёру Родзьку абдумаць і зрабіць свае контрправановы на наступны дзень.

З прычыны позняга часу (я прыехаў каля 11-ай, а нарада ўжо трывала гадзіны дзьве-тры), нарада закрылася.

Больш я падп. Скарцэні не сустракаў і ў нарадах маёра Родзькі зь нямэцкім кіраўніцтвам не ўдзельнічаў.

Пасылья нарады я накіраваўся да Шміта, дзе былі аформлены сьпісы эшалона, а затым вярнуўся ў Галоўную ўправу вайсковых справаў БЦР, дзе мяне чакаў

камандзір батальёна, катораму я даручыў, каб ён раніцою ў панядзелак адаслаў людзей, таму ў нядзелю павінен атрымаць на іх забесьпячэньне, і дзеля таго патрабавалася паслаць людзей з загадчыкам гаспадарчага аддзелу на склады і скантактавацца з чыгункаю, што яна атрымае загад падрыхтаваць вагоны ад Галоўнае ўправы СС.

Аб батальёне «Дальвіц» я ў той-жэ вечар гутарыў з Шкелёнкам, які быў старшынёй вайсковае камісіі БЦР. Ён пагадзіўся са мною, што было-б найлепш батальён як нацыянальна съядомую адзінку адклікаць зь нямэцкіх разыведвальных установаў, якім да гэтага моманту батальён падпараткоўвася, і далучыць яго да складу Беларускай штурмавой брыгады як асобую адзінку. Астроўскага, Кушалі і Родзьку я ў той дзень у БЦР ужо не сустрэў і пагутарыць зь імі не давялося.

Праз пару дзён я абмяркоўваў гэтыя пытаныні з Астроўскім. Ён заявіў мне, што маёр Родзька ўсё яшчэ спадзяеца атрымаць авіятранспарт і абдумоўвае ўсе праекты, але далучыцца да штурмавой брыгады ня хоча і ня можа, бо ў ягоным (батальёнен— Рэд.) шмат людзей быў «Дылізіон Зыглінга», і гэтыя ўсе людзі не-навідзяць Зігмента (маецца на ўвазе Зіглінг— Рэд.) яшчэ з паходу ў Францыю, ды і Зіглінг будзе ўмешвашца ў справы батальёна, да чаго нельга дапусціцца. Калі цяпер я будзе магчымасці адаслаць батальён самалётамі ў Беларусь, то яго трэба зберагчы і колькасна павялічваць новымі людзьмі, каб працэс падрыхтоўкі не спыняўся і каб батальён ня быў скарыстаны праста для ваеных дзеянняў як звычайная пяхотная адзінка.

Яшчэ праз дзень некалькім фельдфебелям і ўніцер-афіцэрам батальёна

«Дальвіц», што прайшлі спэцыяльную афіцэрскую школу пры батальёне, былі наладзены Астроўскім рангі афіцэраў, а шэраг афіцэраў атрымалі павышэныне рангаў.

Адначасна пачаў дыскутавацца праект утварэння батальёна асобага беларускага палка «Дальвіц» і зъмесьціць яго для далейшага ўкамплектаванья дзе-небудзь па суседству зь Беларускай штурмавой брыгадай.

Ці зьдзейсніўся гэта праект, я ня ведаю, але знаю, што на пачатку красавіка маёр Родзька разаслаў у ваеннапалонныя і працоўныя лягеры сваіх афіцэраў і ўніцер-афіцэраў для вербавання новых асабаў у батальён, бо перакінуць яго самалётамі ў Беларусь не ўдалося.

1 снежня 1945 г.

Подпіс.

(Працяг у наступным нумары).

Прэзыдэнт Р. Астроўскі, 1944 г. Менск
Фота з архіву Раіса Галляк.

ЗГУКІ БАШЬГАЎЧЫНЫ

Праграма святкавання 1000-годзьдзя
Праваслаўнае Царквы на Беларусі
ў горадзе Полацке
25-27 верасня 1992 года.

25 верасня Чырвоныя ногілкі
14:00 Адправа па ламёрлых палачанах.

Храм Іаана Багамоўшы.
16:00 Святочны малебен.

26 верасня г. Наваполацак
8:00 Асьвячынне назноў уздэўігнутага храма
ў гонар Іаана Залавесніка і Хрысьціцеля
Гасподніга. Богасная Літургія.

г. Полацак. Храм -супакойніца манаства
12:00 Адправа на мейсцы пахавання першых
палацкіх епіскапаў.

14:00 Вадаасвятыні малебен і ўкладаньне па-
мятнага каменю на падмурку адбу-
доўваючайся Свята-Пакроўскую царкву.

в. Бельчыцы
15:00 Малебен і ўсталяваньне памятнага зна-
ку на мейсцы існавашага Барыса-Глебскага
манастыра (XII ст.).

г. Полацак. Пляц Волі
16:30 Сустрэча гасцей кірауніцтвам гораду.

г. Полацак, Спаса-Ефрасійнэўскі манастыр
18:00 Святочнае Набажэнства ў Крыжа-
Уздэўіжанскім саборы.

27 верасня Спаса-Ефрасійнэўскі манастыр
6:00 Ранішня Богасная Літургія ў Спаса-Пра-
абражэнскім храме. Зідзіяньснє Архіепіскап
Гарадзенскі ВАЛЕНЦІН у саслужэнніце
святарства.

8:00 Сярэдняя Богасная Літургія ў Крыжа-
Уздэўіжанскім саборы. Зідзіяньснє
Архіепіскап Марілёўскі МАКСІМ у саслу-
жэнніце святарства.

г. Полацак, Багаяўленскі сабор
8:30 Вадаасвятыні малебен.

г. Полацак, Сафійскі катедральны сабор
9:45 Сустрэча Мітрапаліта.

10:00 Святочная Богасная Літургія
ў Сафійскім саборы.

12:30 Крыжовая хада да Спаса-Ефасійнэўска-
га манаства.

Спаса-Ефрасійнэўскі манастыр. Саборны пляц
14:00 Малебен і Крыжовая хада з машкамі
Вяліблае Е фрасінны Полацак.
14:30 Святочны прывітаны.

15:00 Прэс-канферэнцыя для сродкай масовай
інфармацыі (манастырская трапезная).

16:00 Святочны прым.

20:00 Ад'езд у Менск.

Запрашаем наведацца:

27 верасня
бібліятка імя Францыішка (Георгія) Скарыны
11:00 Адкрыццё выставы твораў мастака
Г.П.Лебедзева аб старожытным Полацку.

15:30 Сустрэча святарства з палачанамі
і гасцямі гораду.

Сафійскі сабор
13:30 Канцэрт духоўнае музыки.

Тысячагодзьдзе

Ала Белая

Ёсьць у сусьеветнай гісторыі такія даты, якія вяртаюць нас да нашых вытокуў.

Ёсьць у памяці людзкой такія падзеі, якія выводзілі на правільны шлях або пацьвярджалі вернасць кірунку.

Ёсьць у жыцці чалавечства такія моманты, якія застаўляюць адыйсьці ад штодзённай мітусыні і задуманаца над адвечнымі пытаннямі, якія хвалявалі людзей ўчора, сто, пяцьсот, тысячу год назад.

Тысячагодзьдзе Полацкай япархіі для многіх беларусаў стала менавіта такой падзеяй, такім момантам у жыцці. І съвято, якое запалілі мы ў сваёй души у час гэтага святкавання, ужо не патухне ніколі.

Урачыстасць, з нагоды 1000-годзьдзя Полацкай япархіі адбываліся 25-27 верасня ў Менску, Полацку, Заслаўі і па ўсёй Беларусі.

Святкаванье ў Менску пачалося 24 верасня сустрэчаю гасцем, якія прыехалі з Віленшчыны, Беласточчыны, Ракеi, Украіны, Амэрыкі (Ньюёркская дэлегацыя была ў складзе ігумена Рыгора, настаяцеля прыходу сьв. Кірылы Тураўскага ў Рыманд Гіл, старшыні царкоўнай управы гэтага прыходу Констанціна Мерляка й яго сына Данілы Мерляка, сакратара царкоўнай управы Васіля Шчэцкі, сэмінарыста Міхаіла Эргета), Канады (старшыня ЗБК Мікола Ганько), Англіі (а. Міхайл Іскрыцкі) і іншых дзяржаваў. Госыці мелі мажлівасць зрабіць экспурсію па Менску, наведаць выстаўку мастака Е.Ждана. Вечарам перад цудатворнай іконай Менскай Божай Маці ў Свята-Духавым катэдральным саборы адбыўся малебен.

Раніцай 25 верасня ў будынку Акадэміі Навук пачалася навуковая канфэрэнцыя,

прысьвеченая 1000-годзьдзю Полацкай япархіі і Праваслаўнай царквы ў Беларусі. Канфэрэнцыю адкрыў прэзыдэнт Акадэміі Навук Беларусі, акадэмік Л.Сушчэнія. Таксама выступілі паэт Н.Гілевіч і мітрапаліт Філарэт, Першайарх Беларускай Праваслаўнай Царквы.

Каля 10-й гадзіны пачалося пленарнае паседжаныне. На ім выступілі з рэфэратамі пратаярэй Сяргей Гардун (выкладчык Духоўнае сэмінары ў Жыровічах)—«Тысячагодовы шлях Праваслаўя ў Беларусі», Г.Штыкай, доктар гістарычных навук, Менск—«Асноўныя этапы гісторыі Праваслаўнай царквы ў Беларусі»; Ю.Лабынцоў, доктар філалёгічных навук, Масква—«Полоцк, колыбель Праваславія на Беларусі»; А.Мельнікаў, кандыдат філалёгічных навук Менск—«Історические свидетельства о святыи в Белой Руси»; япіскап Канстанцін Наваградзкі і Лідзкі—«Наваградзкая япархія»; япіскап Пётр Тураўскі і Мазырскі—«Тураўская япархія»; М.Гайдук, Беласток—«Праваслаўная царква на Беласточчыне»; М.Ганько, Таронта—«Тысяча год Праваслаўя на Беларусі»; В.Дышыневіч, Менск—«Беларусская тематика в диссертациях Московской Санкт-Петербургской Духовной Академии»; архіяпіскап Максім Магілеўскі і Місыцілаўскі—«Архиепіскоп Георгій Коніскій. К вопросу о канонизации».

Пасля пленарнага паседжання, у Вярхоўным Савеце Рэспублікі Беларусь адбылася сустрэча з удзельнікамі юбілейнай урачыстасці, а ў Акадэміі Навук на пяці сэкцыях працягвала сваю працу навуковая канфэрэнцыя.

СЕКЦІЯ I

Багаслоўская і рэлігійна-філасофская думка на Беларусі

1. Единая Соборная Апостольская Христова Церковь. - Пратаіерай Яўгеній Парфенюк, г.Брест.
2. Палацкі Сафійскі сабор як святыня беларускага народа. - М.А.Ткачоў, доктар гістарычных навук, прафесар, г.Мінск.
3. Царква і проблемы нацыянальной самасвядомасці беларусаў. - А.Я.Бель, г.Мінск.
4. Праваслаўе ў сістэме этнічнай самасвядомасці беларусаў. - Г.І.Каспяровіч, г.Мінск.
5. Вобразы хрысціянскіх святых у беларускім фальклоры. - У.М.Конан, доктар філасофскіх навук, г.Мінск.
6. Дзяжалог і пошук жыццёвых ісцін. - А.Е.Міхневіч, доктар філалагічных навук, прафесар, г.Мінск.
7. "Покі сонцце землю видети будзе". Слово о беларускіх Златоустах. - Л.В.Ляўшун, г.Мінск.
8. Борбъа епіскопа Кирилла Туровскага против арианскай ересі. - А.С.Кляйчані, доктар філасофскіх навук, прафесар, г.Мінск.
9. К характеристыке духовно-нравственай позіцыі Ефросіні Полацкай. - В.Б.Евароўскі, г.Мінск.
10. Праваслаўная Царква і нацыянальная самасвядомасць беларусаў у XIV-XVI ст. - Г.Я.Галенчанка, кандыдат гістарычных навук, г.Мінск.
11. Полацкая епархія - калыска Вялікага Палацаніна. Праблема імя Скарыны. - У.У.Агіевіч, кандыдат філасофскіх навук, г.Мінск.
12. Этическій идеал Георгия-Франциска Скорины и христианскій гуманизм. - А.А.Мельнікай, кандыдат філалагічных навук, г.Мінск.
13. О назаванні Беларуссии и о самоназаванні яе насельніння в IX-XII вв. - А.П.Ігнаценка, доктар гістарычных навук, прафесар, г.Мінск.
14. Три богословскіе проблемы катехізациі. - А.С.Радоўскі, г.Мінск.
15. Религіозно-этическая проблематика в церковнай печаті Беларусі начала XX века. -

Т.П.Кароткая, кандыдат філософскіх навук г.Мінск.

16. Праваславіе и литература. - А.А.Звозднікай, кандыдат філалагічных навук, дасцэнт, г.Мінск.

17. В единстве религии и науки - путь к прогрессу и спасению. - В.Н.Барыкін, кандыдат фізіка-матэматычных навук, г.Мінск.

СЕКЦІЯ 2

Царкоўная гісторыя і гістарыяграфія

1. Беларуская Праваслаўная Царква съявітой Еўфрасінні Полацкай. - Пратаіерай Павел Вялікі, г.Таронта (Канада).

2. У імя Бога і Айчыны. - М.І.Ермаловіч, г.Маладзечна.

3. Распространеніе христианства в городах Полоцкой земли. - Ю.А.Заяц, кандыдат гістарычных навук, г.Мінск.

4. Усяслаў Полацкі - язычнік ці хрысціянін? - С.В.Палузкая, кандыдат гістарычных навук, дасцэнт, г.Гродна.

5. Пинская епархія от монголо-татарского нашествія до заключенія Брэстской уніі. - Пратаіерай Міхail Пінчук, г.Пінск.

6. Царкоўнае краязнаўства. - Г.А.Каханоўскі, кандыдат гістарычных навук, г.Маладзечна.

7. Праваслаўная Царква і каталіцтва на Беларусі (Х-XVI ст.). - Пратаіерай Стэфан Гладышчук, г.Гомель.

8. Каталіцызм на землях Полацкага княства да XIV ст. - А.А.Жлутко, кандыдат філалагічных навук, г.Мінск.

9. История Православия на Белосточчине. - Пратаіерай Грыгорый Сосна, г.Беласток (Польша).

10. Мітрапаліт Сільвестр Косаў: ролігійная і асцніцкая дзеянасць. - І.В.Саверчанка, кандыдат філалагічных навук, г.Мінск.

11. Архиепіскоп Георгий Конісскій - заштатны Праваславія и просветитель. - Пратаіерай Генадзій Вейга, г.Бабруйск.

12. Архиепіскоп Георгий Конісскій - по-дзвіжнік веры и благочестия. - Ю.Сакалоў, студэнт Мінскай Духонай Семінары, г.п.Жыровічы.

13. Іаан Грыгаровіч (1790-1852) - гісторык

Беларускай Праваслаўнай Царквы. - М.В.Нікалаеў, кандыдат гістарычных навук, г.Санкт-Пецярбург.

14. Гомельскійprotoіерей Іоанн Грыгорович і начаць беларускай археографіі (к 200-ліетию со дні рождения учонага). - Л.Л.Талкачова, г.Масква.

15. О вере беларусов і уніі. - Свяшчэннік Յ.Лаздзімір Дораш, в.Дубна Гродзенскай вобласці.

16. Преподобномученик Афанасій Брестскій і унія. - Свяшчэннік Вячаслаў Мандрык, Брестская епархія.

17. Брестская церковная унія: прошлое и настоящее. - Л.Е.Крыштаповіч, кандыдат філософічных навук, г.Мінск.

18. Крупская церковь Покрова Пресвятой Богородицы. - Свяшчэннік Павел Баянкоў, в.Плещаніцы.

19. Минскі Свято-Духов кафедральны собор. - Л.І.Вішнёўская, г.Мінск.

20. Основные вехи христианской культуры Полоцкой епархии домонгольского времени. - Л.В.Аляксееў, доктар гістарычных навук, прафесар, г.Масква.

21. Митрополіт Йосиф Семашко. К истории воссоединения западнорусских униатов с Православной Церковью. - Пратаіерэй Вячаслаў Скавародка, г.Вільнюс.

СЕКЦЫЯ 3

Царква і дзяржаўна-палітычнае жыццё на Беларусі

1. Да пытання аб хрышченні беларускіх зямель і ўтварэння спархіі. - А.П.Грыцкевіч, доктар гістарычных навук, прафесар, г.Мінск.

2. Палацкая зямля і хрысціянізацыя Эўропы. - С.В.Тарасаў, г.Мінск.

3. Полацкая земля і русскіе княжества. - Э.М.Загарульскі, доктар гістарычных навук, прафесар, г.Мінск.

4. "Жыці" працяглобнай Еўфрасінні як крыва для вывучэння гісторыі Полацка. - Г.В.Штыхава, доктар гістарычных навук, прафесар, г.Мінск.

5. Праваслаўная Царква ў Беларуска-

Літоўскай дзяржаве за часы Вялікага князя Альгерда. - А.І.Анціпенка, кандыдат філософічных навук, Мінск.

6. Праваслаўная Церковь Літвы і Малай Русі і религіозная политика Вялікіх князей Літоўскіх у XIV-начале XV вв. - Ігумен Нікан (Лысенка), кандыдат багаслоўя, г.л.Жыровіцы.

7. Рэлігійная падаплёнка дыпламатычных акый Маскоўскай дзяржавы ў адносінах да Вялікага княства Літоўскага (канец XV -XVI ст.). - А.А.Яноўскі, кандыдат гістарычных на- вук, дацэнт, г.Мінск.

8. Землеўладанне Праваслаўнай Царквы на Палачыне ў сярэдзіне XVI ст. - М.Ф.Спірыдо- наў, кандыдат гістарычных навук, г.Мінск.

9. Становішча Праваслаўнай Царквы ў другой палове XVII ст. - Г.М.Сагановіч, канды- дат гістарычных навук, г.Мінск.

10. Беларуская Правослаўная епархія в 60-70-е годы XVIII в. - А.Н.Філатава, г.Мінск.

11. Прекращэнне дзейсвітасці іезуітаў і ликвідация іх землевладэння на Беларусі. - У.А.Сосна, кандыдат гістарычных навук, г.Мінск.

12. "Польскі вопрос" і нацыянально-религіозная политіка в Беларуссіі (конец XVIII-первая половіна XIX века). - В.А.Цяплю- ва, кандыдат гістарычных навук, г.Мінск.

13. Взаімоношэння двух хрысціянскіх конфесій на Беларусі: взглян на проблему через восстание 1863 года. - В.В.Грыгор'ева, кандыдат гістарычных навук, г.Мінск.

14. Адносіны савецкай дзяржавы да Царквы (1917-1941 г.). - Т.С.Процька, кандыдат гістарычных навук, г.Мінск.

15. Религія і Церквы на Гродненшчыне в годы Вялікай Отечественнае войны. - С.В.Дзяй- калаў, г.Гродна.

16. Дело об изъятии ценностей из Смолен- ского собора (август-октябрь 1922 г.). - Л.М.Турбіна, кандыдат біялагічных на- вук, г.Мінск.

17. Новая хваля вандалізму да Царквы на Беларусі ў савецкі час (50-60 гг.). - У.Я.Навіцкі, доктар гістарычных навук, г.Мінск.

СЕКЦЫЯ 4

Традыцыі Праваслаўя ў архітэктуры і мастацтве Беларусі

1. Храмавы Полацк. - А.М.Кулагін, кандыдат мастацтвазнаўства, г.Мінск.

2. Софійскій собор у Полоцке (історыя і фрэски). - А.А.Сіліцкі, кандыдат мастацтвазнаўства, г.Мінск.

3. Полацкая школа дойлідства і яе гістарычны лёс. - Ю.А.Якімовіч, кандыдат архітэктуры, г.Віцебск.

4. Першы храм Віцебска. - Л.В.Калядзінскі, кандыдат гістарычных навук, г.Мінск.

5. Древнія Коложская церквові ў имі святых князей Бориса і Глеба в г.Гродно¹ наша пачатка, наша історыя. - Свяшчэннік Георгій Свірын, г.Гродна.

6. Ретроспективно-рускі стыль в Праваславным церковном строительстве Беларусі второй половины XIX - начала XX вв. - Г.А.Лаўрэнцы, г.Мінск.

7. Ars sacra древней Полоцкой земли. - В.Р.Пуцко, кандыдат мастацтвазнаўства, г.Калуга.

8. Источники художественных традиций белорусской иконописи. - Э.І.Вецер, кандыдат мастацтвазнаўства, г.Мінск.

9. Об иконе Богоматери Торопецкой. - А.Шаліна, г.Санкт-Пецярбург.

10. Технологические исследования древнебелорусской темперной живописи XVI-начала XVII вв. - М.М.Цейтліна, Н.П.Мельнікаў, г.Мінск.

11. Преподобная игумения Евфросінія Полацкая - заказчица креста 1161 года. У истокаў белорусскага церковнага патроната. - Э.С.Максімава, кандыдат мастацтвазнаўства, г.Мінск.

12. Архимандрит Мартирий (Горбачевіч) - крупный ученый в области церковного пения (1801-1873 гг.). - В.В.Пратапопаў, прафесар, г.Мінск.

13. Два белорусских духовных канта (псалтымы). - Л.Ф.Касцюкавец, кандыдат мастацтвазнаўства, дацэнт, г.Мінск.

14. О новом стилистическом направлении в современной белорусской профессиональной му-

зыке. - Т.Г.Мізіяні, кандыдат мастацтвазнаўства, г.Мінск.

15. Изображение Евфросинии Полоцкой на территории Беларуси. - Н.Ф.Высоцкая, кандыдат мастацтвазнаўства, г.Мінск.

СЕКЦЫЯ 5

Беларуская літаратура і мовазнаўства ў рэлігійным контэксце

1. Царкоўнаславянская мова ў старажытнай Беларусі. - А.І.Жураўскі, доктар філалагічных навук, г.Мінск.

2. Хрысціянства і развіццё беларускай літаратуры. - А.І.Мальдзіс, доктар філалагічных навук, г.Мінск.

3. Международная славяноведческая программа и книжная культура Подляшья. - Ю.А.Лабынцоў, доктар філалагічных навук, г.Мінск.

4. Беларуская літаратура ў рэлігійным контэксце. - А.-К.Каўка, доктар філалагічных навук, г.Мінск.

5. Значэнне дзейнасці Беларускай Біблейскай Комісіі для біблейскай работы в Восточнай Европе и Северной Азии. - К.І.Лагачоў, г.Санкт-Пецярбург.

6. Молітвословное наследие Кирилла Туровского. - Е.Б.Рагачоўская, г.Мінск.

7. Хрысціянское просвещеніе в Скорининскую эпоху. Скорина-переводчик. - А.С.Якскевіч, доктар філалагічных навук, г.Мінск.

8. Скарынаўскі моўны ландшафт на славянскім фоне. - У.В..Анічэнка, доктар філалагічных навук, прафесар, г.Гомель.

9. Хрысціянскі идеал жнівінны у Сімона Полоцкого. - Л.У.Званарова, кандыдат філалагічных навук, г.Мінск.

10. Георгий Коніскій. Праваславныя ремінісценцы в творческай біографіі А.С.Пушкіна. - А.А.Варатнікова, г.Мінск.

11. Откуда есть пошел Минск. - Г.М.Рэвяка, г.Мінск.

12. Грамотность и просвещение в Полоцком княжестве XI-XIII вв. (по данным эпиграфики). - А.А.Мядынцава, доктар гістарычных навук, г.Мінск.

Вечарам у Дзяржаўным акадэмічным Вялікім тэатры опэры і балета адбыўся ўра чысты вечар. Сцэну ўпрыгожвала эмблема з Еўфрасінъеўскім крыжам у цэнтры.

З прывітанымі выступілі мітрапаліт Філарэт, прэзыдэнт Беларусі Станіслаў Шушкевіч, Патрыярх Аляксандрыйскі, Экзарх Канстантынопальскага Патрыярхату ў Эўропе мітрапаліт Дамаскін, пасланнік Патрыярха Аляксія Маскоўскага арх. Тамбоўскі, пасланнік Першайархара Антыахійскага, архіяп. Сава Белацтоцкі, ігумен Рыгор, настаяцель прыходу сьв. Кірылы Тураўскага ў Рычмонд Гіл і іншыя асобы.

КАНЦЭРТ

Літаратурна-мастацкі пралог

Удзельніцаючы:

- Сімфанічны аркестр Дзяржаўнага акаадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі. Галоўны дырыжор - заслужаны дзеяц. мастацтваў Рацій Аляксандр Анісімав
- Дзяржаўны камерны хор Беларусі. Мастацкі кіраўнік - Irap Мацюкóў
- Хор юнацкай Музычнай ліцыя пры Беларускай Акаадэміі музыкі. Мастацкі кіраўнік - Таціяна Міронава
- Салісты Дзяржаўнага акаадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі, артысты драматычных тэатраў г.Мінска

Дзяржаўны акаадэмічны народны аркестр Беларусі імя І. Жыньоніча. Мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор - лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі, народны артыст Беларусі, прафесар Міхась Кашинец

- В.Іваноў. "Слеў дубраў"

- Музыка народная на слова М.Багдановіча. "Зорка Венера". Саліст - лаўрэат міжнародных конкурсаў, заслужаны артыст Беларусі Аляксандр Рудкоўскі
- А.Крамко. "Круглавыя танцы"

Выступленне Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі. Дырыжор - заслужаны артыст Беларусі Міхась Штэйн

Мітрапаліт Мікалай БАПЦ, Таронта, атрымаў запрошаныне, але прыняць узделу ў урачыстасцях ня змог, і ягона пісьмовае прывітанье зачыталі. Таксама было зачытанасе прывітанье ад міністра замежных спраў П.Краёчанкі й інш. асабаў і арганізацый.

У сувязочным канцэрце, у якім прынялі ўдзел лепшыя творчыя калектывы рэспублікі, а таксама хор з Балгарыі, гучала нацыянальная і духоўная музыка. Вяячала канцэрт малітва «Магутны Божа», якую разам з выкананцамі сыпвалі ўсе прысутныя ў залі.

Хор Белтэлерадыёкампаніі і студэнтаў дырыжорска-харавога аддзялення Беларускай Акаадэміі музыкі. Дырыжор - народны артыст СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі, прафесар Віктар Рудаў

- І.Лучанок, верш Я.Коласа. "Мой родны кут"
- С.Рахманінаў. "Принайдите поклонімся"
- П.Часнакоў, верш К.Балымonta. "Святый Боже".
Салістка - народная артыстка Беларусі Любодзь Каспorskая
- С.Рахманінаў. "Хваліте імя Господне"
- Д.Бартніянскі. "Сей день"

Многалецце. Протадыякан Яўгеній Андронаў

М.Равенскі. "Магутны Божа"

Вядучы - заслужаны артыст Беларусі Валерый Анісенка
Галоўны рабмысёр - Рыгор Майзельс

Музычны раздатак - народны артыст Рацій, заслужаны дзеяц. мастацтваў Беларусі Васіль Сербін

Мастак - заслужаны работнік культуры Беларусі Яўген Ждан

Гуквархмісёр - Анатоль Юзэфович
Памочні рабмысёра - Лариса Маеўская

Загадчык мастацка-пластунчай часткай - Мікалай Карусейчык

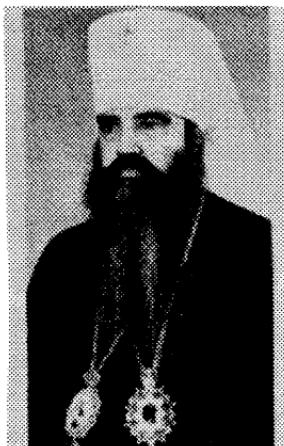
26 верасьня сьвята перанеслася ў Заслаўе. Там, на сьвятой для беларусаў зямлі, заслаўскім замчышчы, быў высьвячаны двухметровы каменны крыж ў гонар Рагнеды Ізяслава, запалена спэцыяльная лампадка і пасаджаны два дрэўцы, два сымбалі-напаміны аба Рагнедзе яе сыне Ізяславе: белая бярозка і стройны клён. Пасьля асьвячэння Крыжа і пасадкі дрэўца усе ўдзельнікі ўрачыстасці Хрэсным ходам накіраваліся да Спаса-Праабражэнскай царквы, дзе служыўся малебен. Вечарам гэтага дня ў Полацку адбылося манастрыскае богослужэньне.

Раніца вялікага праваслаўнага сьвята—Узвіжання Крыжа Гасподня—застала ўсіх удзельнікаў юбілейнай урачыстасці ў Полацку. 27 верасьня ў горадзе, калыске беларускага Праваслаўя, адбыліся багаслужэньні ў чатырох храмах: ў Спаса-Праабражэнскай царкве, у Крыжа—Узвіжанскім, Богаяўленскім, Сафійскім саборах.

Пасьля сьв. Літургіі ад Сафійскага сабору пачаўся Хрэсны ход. Людзі ішлі да Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыру, да ракі, дзе спачываюць мошчы прэпадобнай Еўфрасінні Полацкай, каб пакланіцца ёй, заступніцы беларускага народу. У Хрэсным ходзе ішлі не толькі духавенства, міране, але і кіраўнікі беларускага ўраду, на чале з прэзыдзантам Беларусі Станіславам Шушкевічам, прадстаўнікі ад урадавых замежных дэлегацый.

А 2-й гадзіне з Спаса-Праабражэнскай царквы была вынесена рака-грабніца з мошчамі прэпадобнае Еўфрасінні Полацкай. Пасьля Хрэснага ходу на саборнай плошчы манастыра раку паставілі зноў у царкву, каб вернікі мелі магчымасць яшчэ раз пакланіцца сьв. Еўфрасінні, пацалаваць яе мошчы.

Былі ў гэты дзень і прэс-канфэрэнцыя журналісту з гасцініцай і духавенствам. (У Полацку сабралося толькі 17 ярархаў: япіскапаў, архіяпіскапаў, мітрапалітаў і Патрыярх). Спраўлялася ўрачыстае прыніццё для ўдзельнікаў гэтага сьвята. Гучалі шматлікія прывітанні. Але асноўным ўсё-ж было прычашчэнне тысячы людзей да нашай праваслаўнай веры.

Ініцыятар правядзення гэтага сьвята, Філарэт, мітрапаліт Менскі і Слуцкі, Першаярх БПЦ.

Тысячагодзьдзе — гэта наш пачатак. Пачатак адраджэння нашай духоўнасці, свабоды, незалежнасці, нацыянальнай царквы.

Тысячагодзьдзе — гэта нашае вяртанье. Вяртанье да сваіх вытокаў, сваёй рэлігіі і сумління.

Няхай-жа аганёк веры, запалены ў душах людзей у дні святыкаваньня тысячагодзьдзя, разгараецца ярчэй. Няхай ён будзе той пущаводнай зоркай, якая вывядзе Беларусь з забыцця на шлях духоўнага Адраджэння.

Прыняцьцё ў Вярхоўным Савеце Беларусі

Кастусь Мерляк

25 верасня ў рамках съвяткавання 1000-годзьдзя Палацкай япархii ў Вярхоўным Савеце Рэспублікі Беларусь адбылося прыняцьцё замежных гасцей прэзыдэнтам Рэспублікі Беларусь Станіславам Шушкевічам.

На гэтым прыняцьці з прывітальнымі словамі ад імя беларусаў Амэрыкі выступіў Кастусь Мерляк. З'явіўнушыся да дастойных ўладыкаў, Прэзыдэнт Рэспублікі Беларусь, сябраў ураду, усіх гасцей ён сказаў:

—Ад імя сяброў дэлегацыі прыходу Сьв. Кірылы Тураўскага ў Рычмонд Гіл, Нью-Ёрк, маю вялікі гонар перадаць Вам і ўсім беларусам прывітаныне ад япархii Беларускай Праваслаўнай Царквы, Усяленскага Патрыярхату і наогул ад беларусаў, пражываючых у Амэрыцы, — найлепшыя пажаданыны, посыпеху, здароўя і щасціца ў жыцці кожнага з вас асабіста ды спору ў працы на ніве адраджэння беларускай культуры, нацыянальнае съядомасці, ажыўленыя рэлігійнага жыцця, маралі і сацыяльнай справядлівасці. Гэтае ўсё ёсьць неабходным, каб незалежная Беларусь сапраўды сталася дзяржавай вольнага і дэмакратычнага народу.

Мы ўсе, сябры дэлегацыі, вельмі ўдзячныя за запрошаныне юбілейнай камісіі і за багаславенства яго прэасвяшчества Філарэта ўзяць удзел у съвяткаванні 1000-гадовага існаваньня Палацкай япархii Беларускай Праваслаўнай Царквы. Мы ўдзячныя за мажлівасць нааведаць старажытны Полацак, пакланіцца съвятым мошчам апякункі Беларусі сьв. Еўфрасініі Полацкай, падзякаваць ёй за ласку, аказаную нашаму народу, памаліца, каб праз ёйнае заступніцтва Бог паслаў мудрасць нашаму

Вярхоўнаму Савету, ураду, інтэлігенцыі й ўсіму народу вывесыці наш гаротны і пакрыўджаны народ зь цяжкога сучаснага палажэння на шляху багатага й щасцілага жыцця.

Нашая ўдзячнасць пашыраецца й на тых, хто спрычыніўся, каб мы змаглі вярнуцца да сваіх родных мясцінай, наведаць магілы сваіх родзічаў, а перадусім пабачыцца з сваімі людзьмі ды зразумець, чым яны сёняня жывуць, якія іхнія імкненіні, ды чым, яны дыхаюць пасыля чарнобыльскай трагедыі, нанесенай злюю рукою бязлітасных людзей.

Для нас сёняня, пасыля доўгае 49-гадовай вандруўкі па съвѣце, жыцьця сярод людзей з чужой мовай і культуры, гэта ёсьць вялікае щасціце.

Усё гэта застанецца ў памяці і сэрцы да канца нашага жыцця. Мы хоць за кароткі час праўданыня ў Беларусі пабачылі вялікія зъмены ў гарадах і сёлах, а самае галоўнае, зъмены ў людзях.

Доўгі пэрыяд, які раўнінецца жыццю цэлага пакаленія, сваімі пяцігодкамі, грандыёзнымі пабудовамі камунізму ды хлусьлівай пропагандай змог ператварыць нямялую колькасць людзей у савецкага чалавека. Толькі мы бачым сёняня і людзей зь верай у Бога, зь верай у лепшую будучыню, якія ўсімі силамі стараюцца ўса дзялянках грамадзкага жыцця, ажыццяўвіць векавыя імкненіні: быць вольным народам і гаспадаром свае дзяржавы — Беларусі.

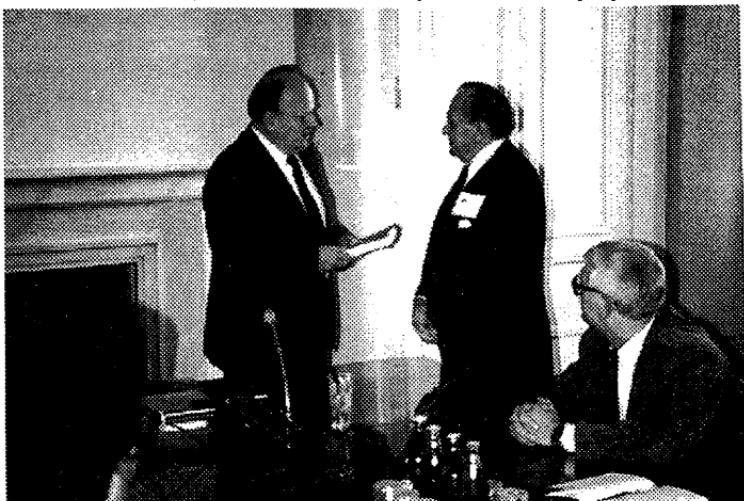
Мы вернімся ў Амэрыку зь вялікім задавальненнем, бо мы навочна пераканаліся, што Беларусы любяць сваю зямлю, шануюць самі сябе і паважаюць адзін аднаго. Яны

вяртаюца да веры, да традыцый, да мовы, да культуры і, галоўнае, да працы, каб збудаваць свой дом, сваю сям'ю, вярнуць нацыянальную годнасць, каб быць гаспадаром свае дзяржавы.

Мы будзем аб усім убачаным намі рассказываць і пісаць у сваёй прэсе, каб нашыя суродзічы паверылі, што сталінскага праследу ўжо больш няма. Што людзі на Бацькаўшчыне, у цяжкіх абставінах, намагаюцца ажыццяўіць спрадвечную мару беларусаў «Людзьмі звацца».

Мы ведаем, што ўсе мы павінны выявіць разуменое, аказаці малярную і матар'яльную помашч, а перадусім, мэдыцынскую дапамогу, каб ратаваць дзяцей ад загубы, нанесенай чарнобыльскай катастрофай.

Калі мы ўсе, беларусы на Бацькаўшчыне ўтыя, куды іх злы лёс закінуў: у Казахстан, Магадан, Салаўкі ці ў Амэрыку, Канаду, Аўстралію,—калі мы ўсе разам шчыра возьмемся за працу, то наш народ будзе ўзнагароджаны—Беларусь будзе жыць, бо яе народ гэтага заслугоўвае.

На здымку: старшыня царкоўнай управы царквы сьв. Кірылы Тураўскага Кастусь Мерляк уручае П'езыдэнту Рэспублікі Беларусь Станіславу Шушкевічу сваю кнігу «Дзейнасць Кастуся Мерляка на эміграцыі», якая нядавна выйшла ў сьвет. Гэтая кніга ня толькі ўспаміны аднаго чалавека, але і гісторыя цэлага пакаленія людзей, гісторыя другой хвалі беларускай эміграцыі ў Амэрыцы, лёс якой накаваў жыць далёка ад Бацькаўшчыны.

Кніга мае 480 бачынак, багата ілюстраваная, мае многа фактычнага матэрыялу. Кошт кнігі \$15, яе можна замовіць па адрасу:

Mr. Constant Mierlak, 146-24 27 th Avenue
Flushing, New York 11354, USA,
tel. (718) 939-7936

Незвычайная знаходка ў Палацку

Сяргей Тарасаў

Гэтым летам у Палацку на Вялікім пасадзе, дзе жылі рамеснікі і гандляры ў X—XI стст. археолягічна група інстытута гісторыі АН Беларусі раскапала рэшткі абарончых умацаванняў ХУ—ХVI стст. Раскопкамі дасьледавана частка вежы, якая па Палацкі Рэвізіі 1552 г. называлася Невельская. Сярод знаходак знайдзеныя вялікі жалезны ключ ад абарончай вежавай брамы. Месца знаходжання старадаўнай вежы пацвярджае выснову, што за стагоддзь з існаваньнем Палацка траіроўка ягоных вуліц у многім не зымлялася.

Аднак сапраўднай сэнсацыяй стала знаходка на Верхнem замку непасрэдна пад падмуркамі Базыліянскага кляштара рэштак невядомай раней Палацкай царквы з XII ст. Царква знаходзілася ў 50 м на захад ад Сафійскага сабору ў бок р.Палаты. Гэта царква сталася 10-й па ліку сярод храмаў, якія існавалі ў Палацку ў X—XII стст.

Знайдзена частка падмурка і частка сцяны, якая зложана з тональ плінфы. Каб зразумецца важнасць знаходкі, пажадана прыпомніць, што з канца 50-х гадоў у захаднія часцы полацкага Верхняга замку археолягічных дасьледаванняў не праводзілася, бо лічылася, што ўся гэтая тэрыторыя «сапсаваная» пры пабудове вуніяцкага Базыліянскага кляштару ХУІІ ст.

Адзначым, што на агульна вядомым «Пляне аблогі Палацка Сыцяпанам Баторыем у 1579 г.», калі Палацк вызываўся ад Маскоўскага княства, на пляне вакол Сафійскага сабору кръзыкамі пазначаны чатыры будынкі. Мы, аналізуучы плян, прыйшли да высновы, што гэта, праўдападобна, будуть цэрквы, якія былі пазней разбураны. Адна з гэтых цэрквеў была раскапана

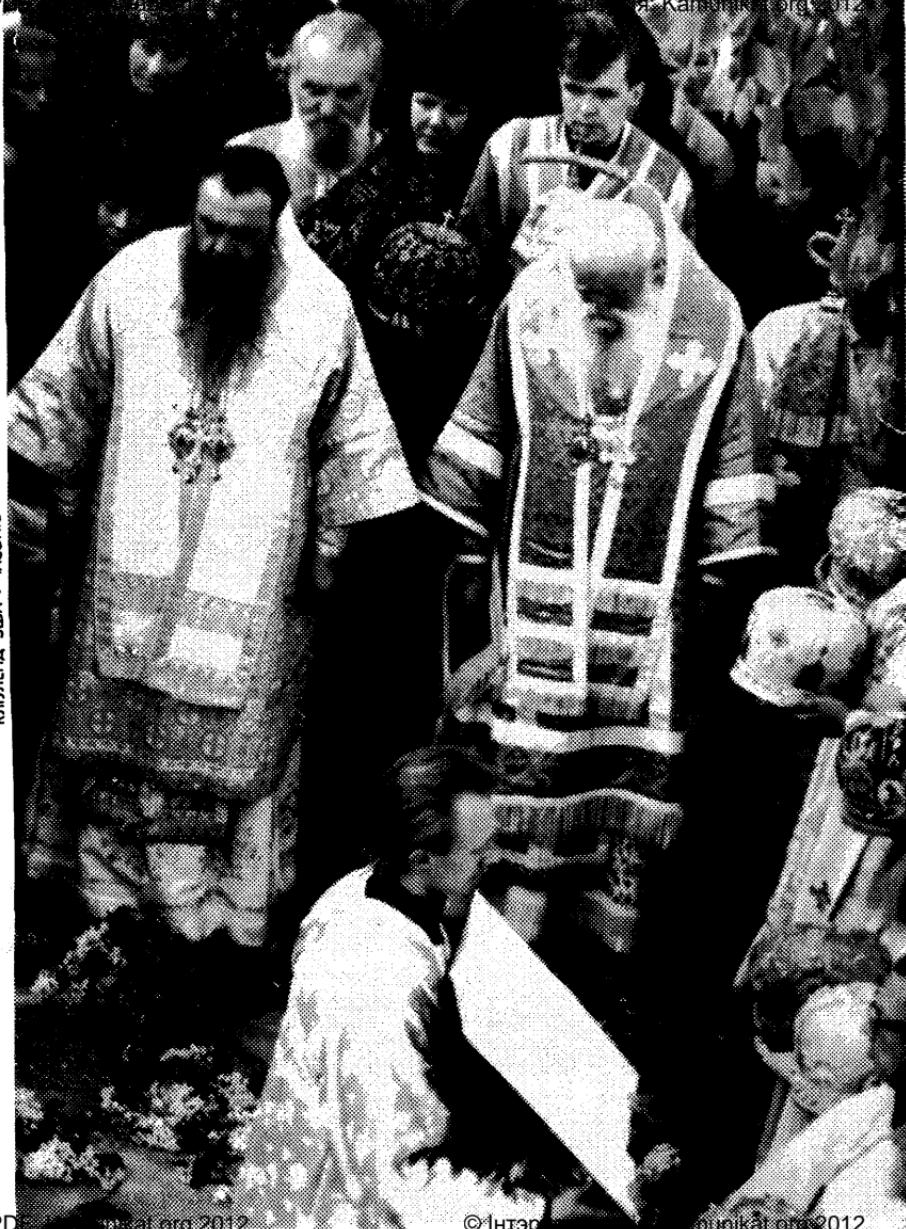
акад. М.Крагерам ў 1966-1967 гг. Яна была ззвея, з усходняга боку ад Сафійскага сабору ў такой самой адлегласці, што і раскапаная намі царква.

Сафійскі сабор стаяў пэрпэндыкулярна р.Палаце, ён у 1750 г. перабудованы, кірунак галоўнага алтара зменены. Сафійскі сабор зьяўляўся цэнтрам кампазыцыі, якая ўтварала крыж. Схема кампазыцыі крыжа прыйшла разам з хрысціянства ў Палацак зь Іерусаліма. Там глаўны храм абавязковая павінен быць пэрпэндыкулярным рацэ—г. зн. Іардану. Знайдзены і вядомыя раней храмы на Верхнім замку цалкам адпавядаюць гэтай схеме. Функцыю праваага канца крыжа павінен быць адыгрываць храм Прадцечанскаага манастыра на Востраве, што на Дзьвіне наступаў Верхняга замка. Ён пакуль ня знайдзены, але фіксуецца пісьмовымі крыніцамі з XIУ ст. Такім чынам, вельмі перспектыўным можна лічыць будучыя пошуки ў яшчэ аднаго храма ў Палацку з XII ст. на тым-же Верхнім замку. Калі-б такую царкву знайшли, яна-б у камплектавала згаданую вышэй кампазыцыю.

Далейшая раскопкі знайдзенай царквы будуть прадоўжывацца ў наступным годзе. Зарах мі можам сказаць, што Бог заапекаваўся намі, падараўшы у час сівяткавання 1000-годзьдзя Палацкай япіскопіі такую выдатную навіну і заахвоціў нас да далейших пошукаў на Верхнім замку. Нам вельмі прыемна паведаміць, што ў раскопках царквы прыймалі ўдзел як праваслаўныя, так і вуніяты. Сам Бог падказывае нам шлях да згоды і паразуменія на карысць нашае Бацькаўшчыны.

“ПІЛАНЬ

КЛІЕНД ЗША ЧАСТОПІС

© **Ильинский**

КОПИЕ ИЗ ЖУРНАЛА

ПД БІЛ-ЧЫРВОНА-БІЛЫН СЦЯГАН

Пад зоркаю надзеі

Святлана Белая

У верасыні, калі ў Беларусі каралевы лета—прыгажуні ружы—даюць разьвітальні баль, а вяргіні яркім полыменем запальваюць свае вясёлкавыя ліхтары, беларусы замежжа зьбираюца ў дарогу, на традыцыйную Сустрэчу. І дзе-бне быў яны ў тых дні, што-б не рабілі, а думкі іх з тымі, з кім лёс наканаваў апнынца на чужыне. Таму пакідаюць беларусы на час свае хаты, мяняюць звыклы расклад жыцця, едуць тысячы кіламетраў, каб хоць кароткі час пабыць ў роднамоўным асяродзьдзі, зноў адчуць прыцяжэньне роднай зямлі і перажыць ўсё нанова: успаміны дзяцінства, першыя крокі юнацтва, тыя мары і надзеі аб свабодзе Бацькаўшчыны, што не давалі і не даюць зараз пакою.

На кожную сустрэчу іх зьбіраеца ўсё меньш і меньш, але разам з тым ўсё больш новых людзей—нявестак, зяцёў, ўнукаў, гасцей з Бацькаўшчыны—прыязджае, каб съвяткаваць разам зь імі іх сьвята Сустрэчы, сьвята ўдзячнасці, сьвята Надзеі.

Два гады назад мой тата, старшыня менскага культурна-асветніцкага клубу «Стадчына» Анатоль Белы, і я мелі гонар прыняць удзел у XIX Сустрэчы Беларусаў Паўночнай Амерыкі, што праходзіла у Кліўлендзе (штат Агаё), у гасцініцкім культурна-асветніцкім цэнтры «Полацак». І вось новая Сустрэча Беларусаў, юбілейная, дводцатая. На гэты раз у Нью Брансвіку (штат Нью Джэрзі). Аб ёй гэтыя кароткія абраzkі.

Масты, што вядуць да яднаньня

Падымаюся ў неба,
Бачу горад, падобны на кветку.
У цэнтры—венчык—святая Сафія.
Ад яе ёўфрасіннеўскім крыжам
Адыходзяць масты.
Кажуць мне людзі:
Шчасны той горад.
Ён узрасціў такі паразастак —
Прэладобную Еўфрасінню,
Узгадаваў сотні мастакоў і паэтав,
Змагароў і змагараў,
Непакорнымі нікому у сусьвеце.
Гэты горад выхоўваў і нас з Вамі.
Ён калыска ўсіх беларусаў.
Падымаюся вышэй ў неба.
Бачу другі горад,
Другі Полацак.
Ад яго адыходзяць
Еўфрасіннеўскім крыжам масты,
Што вядуць да святой Сафіі.
Па гэтых мастах ідуць
насустрач адзін аднаму людзі.

I ўсё—такі ёсьць нешта сымбалічнае ў tym, што свой шлях на ХХ Сустрэчу мы пачынаем з Полацку, маленъкага кавалачку беларускай зямлі ў Амэрыкі. Полацак—гэта і працяг Бацькаўшчыны ў далёкіх Злучаных Штатах. Гэта і сама Бацькаўшчына, бо тут, здаецца, нават зямля съпявая пабеларуску.

Мы ад'язджаем з Полацку вечарам. Каля нашага аўтобуса ўжо сабраліся сябры, знаёмыя, сваякі.

— Перадавайце прывітаныні ад нас, — кажуць тыя, хто ня змог паехаць ў Нью Брансвік, але прыйшоў нас праводзіць.

— У думках мы з Вамі, — дадаюць тыя, хто хоць і адышоў ад беларускага руху, але не забыўся сваіх каранёў.

— Вяртайцеся хутчай—махаюць нам на раззвітаньне сосны, спадарожніцы Полацку.

Срэбранным вокам падміргвае лютстэрка возера. Каціца да долу чырвоная съяза каліны. Над амэрыканскім Полацкам дагарает сонца. А над беларускім—ужо ўстае. Адзін Полацак праводзіць сваіх жыхароў на ХХ Сустрэчу, а другі сустракае іх на святкаваныне 1000-годзьдзя ўтварэння Полацкай япархіі. Беларускі Полацак святкую сёлета свой 1130-і юбілей, амэрыканскі — сваё 25-годзьдзе.

А ў вакне аўтобуса, як у нейкім сне, мняюча краявіды. І ўжо ня полацкая, сціплая, але такая прывабная зямля прадстае перад намі, а відокі няўмольнай Амэрыкі, дзе вельмі цяжка застасца самім сабою, не трапіць у колаварот яе стракатай абагуленай культуры.

Бягуць насустрач нам нястрымна-хуткія аўта, пераганяючы нашыя думкі, якія міжволі вяртаюць у векапомныя дні XIX Сустрэчы.

Ці верылі мы тады, што XIX Сустрэча стане па сутнасці Першай Сусьеветай Сустрэчай Беларусаў, дасцькі пачатак кліўлендзкаму часопісу «Полацак», сымбалю яднаньня творчых сілаў Бацькаўшчыны і Дыяспары, а таксама дапаможа ў навядзеніні палітычных, эканамічных і гандлёвых контактаў паміж беларусамі Амэрыкі і Беларусі. Ці маглі мы думаць, што на самай Бацькаўшчыне адбудуцца такія вялікія змены. Беларусь аб'яўці сваю незалежнасць, яе бел-чырвона-белы сцяг стане, нарэшце, дзяржаўным і будзе лунаць над галоўнай плошчай беларускай стаўлі, плошчай Незалежнасці. Пэўна, што тады, на XIX Сустрэчы мы маглі толькі марыць аб'екты. І шчыра маліцца, каб Бог пачуў тыя маўлівты і наблізіў дзень нашага выратаванья.

На ростанях

Пасъля мітусыльвага ранку ў Нью-Брансвіку, пасъля раскватэрвання ў гасцініцы, першых сустрэчаў пад Ньюбрэнсвіцкай царквой і ў час паміналнай службы па загінувших беларусах на Ньюбрэнсвіцкіх могілках, мы апнуліся ў гателі «Гаят», які стаў месцам правядзення XX Сустрэчы.

У холе з прыгожых мастацкіх палотнаў глядзяць на нас неўміручыя вочы Еўфрасінні Полацкай, (мастачка Івонка Сурвілла), тыпова беларускія краявіды палеткаў і лясоў, вёсачак (мастакі а. Махнюк, Люда Махнюк, Тамара Койба), навеяныя казкамі і паданнямі кампазыцыі Галіны Русак, прыгожыя вышыванкі Юлі Андрушынай.

Тут-же калекцыя часопіса «Полацак», 16 нумароў якога быццам-бы своеасаблівая справаздача Кліўленда за час, што прайшоў з апошнім сустрэчы. Недалёка, роўным радком, ляжаць кнігі, выдадзеныя БНiМ. Тут-же новы 20 нумар «Запісаў». Крышку далей стэнд з фотаздымкамі навучэнцаў беларускай гімназіі імя Янкі Купалы ў Німеччыне і літаратура, выдадзеная на ратапрыньце ў гімназіі.

Першыя прывітанні, віншаваньні, спатканыні з знаёмымі і сябрамі, але яны цягнуцца нядоўга. Завуць у залю, дзе і пачынаецца XX Сустрэча. Гучыць амэрыканскі гімн і малітва «Ойча наш». Вядучы сустрэчы Юрка Азарка чытае прывітаньне ад Прэзыдэнта Злучаных Штатаў Амэрыкі Джоржа Буша і перадае слова ганаровым гасцям і гаспадарам сустрэчы: Валентыну Голубеву, Генадзю Бураўкіну, Уладзіміру Навіцкаму, Анатолю Беламу, Валянтыну Сяльвяску, Натальлі Вярбоўскай, Янку Азарку, якія вітаюць удзельнікаў XX Сустрэчы.

Пасъля прывітаньня ў пачынаецца сымпозіюм, які адкрывае сп. Галіна Русак. Яна запрашае ў прэзыдым асноўных прамоўцаў: міністра замежных спраў Рэспублікі Беларусь Пятра Краўчанку, дэпутата Вярхоўнага Савета Беларусі, заступніка старшыні БНФ «Адраджэнне» Валянтына Голубева, дырэктара беларускай рэдакцыі радыё «Свабоды» ў Мюнхене Вячку Станкевіча, сябру канськторы БАПЦ Васіля Русака, сябру БНiМ Янку Запрудніка і прапануе разглядаць сымпозіюм як працоўную сесію вялікага значэння, бо «мэта гэтага сымпозіюму — пачуць і заразагаваць на напрамак падзеяў у Беларусі ў розных галінах жыцця, на ролю маладога юраду ў рэалізацыі ідэяў незалежнай Беларусі».

Першы прамоўца сымпозіюму, міністр замежных спраў П. Краўчанка назначыў:

— 1992 год — гэта час пераходны, складаны і гейкім сэньсце трагічны. Нашая Бацькаўшчына на ростанях, на перакрываючыхся. І зараз Беларусь рыхтуецца да таго, каб стаць новай зямлёй, зямлёй, на якой мы ўсе будзем адчуваць сябе са-праўднымі гаспадарамі.

8 снежня 1991 г. мы зрабілі ўмовы для выходу Беларусі на шлях сувэрэнітetu. Гэта рабілася тады, калі большасць беларусаў можа і не разумела гісторычнасці гэтага моманту. Бо яшчэ ў красавіку 1991 г. пераважная колькасць беларускага насе́льніцтва галасавала за Саюз. За 9 месяцаў з часу абвешчання незалежнасці нам удалося зреалізаваць паласу дыпляматычнага признаньня. Сёняня незалежнасць Беларусі призналі больш 110 краінаў сьвету. 18 паслоў замежных краінаў адкрылі ў Менску свае амбасады.

За апошнія месяцы мы праста ўварваліся ў міжнароднае жыцьцё. Мы першымі ў Хэльсінке ў канцы лютага ўвайшли ў склад СВЭД падпісаўшы адпаведнае хэльсінскае пагадненне. У канцы сакавіка наша *кіраўніцтва* падпісала ў Парыже Парыжскую хартью краінаў Эўропы. Ячшэ праз некалькі месяцаў ў Вашынгтоне было падпісаны пагадненне, і Беларусь другая пасыля *Racei* ўвайшла ў склад удзельнікаў міжнароднага банка рэканструкцыі разьвіцця.

Мы аддаем вялізарную ўвагу двухбаковым адносінам. І тутбы я хацеў вылучыць 4 краіны, зв якімі складваюца ў нас добрыя адносіны: ЗША, Ізраіль, Германія, Польшча. Мы вельмі удзячны кіраўніцтву ЗША, Джорджу Бушу, за тое, што Белы Дом літаральна праз некалькі дзён прызнаў нашу незалежнасць. Беларускія дыпламаты першыя з дыпламатаў краінаў СНГ атрымалі мажлівасць свободна рухацца па тэрыторыі Амэрыкі.

Аднона палітыкі з Расеяй і Польшчай міністр замежных справаў адзначыў, што Беларусь будзе тримацца на аднолькавай адлегласці як ад Варшавы, так і ад Масквы, акрамя эканамічнай формы супрацоўніцтва.

— З аднаго боку, мы разумеем значэнне Польшчы як краіны-транзіта для Беларусі на заходзе. Вясной гэтага году мы зрабілі вялікае намаганье, каб заключыць новыя пагадненіні ѹ адкрыць дадатковыя пункты на мяжы. З другога боку, мы надаем вялізарнае значэнне эканамічным контактам з Расеяй, якая зьяўляецца галоўнай кропніцай сыварвіны. Мы разглядаем садружнасць незалежных дзяржаваў, як эканамічную неабходнасць, рэаліі на пераходны пэрыяд, і лічым, што ў бліжэйшыя 10-15 гадоў Беларусі будзе вельмі цяжка вырвацца з сыварвінай залежнасці ад *Racei*.

Мы хочам, каб усе пытаныні з *Racei* вырашаліся не на падставе залежнасці—незалежнасці, а вырашаліся, як ва ўсіх цывілізаваных краінах сьвету, незалежна. Толькі такім шляхам мы можам ісьці да сапраўднага сувэрэнітэту.

Палітычны сувэрэнітэт падразумевааецца намі як рэальнна-еканамічны сувэрэнітэт, — падкрэсліў Пётра Краўчанка. — І дзеля гэтага нам трэба зьмяніць структуру нашай прымесловасці. Зрабіць гэта няпроста. У бліжэйшыя гады мы будзем прапаноўваць нашым структурам такі падыход, які можна называць фінляндызацыяй. Так, нашая Башкаваўшчына ў пераходны пэрыяд, перад тым як рэальнна інтэгравацца ў агульна-эўрапейскую супольнасць павінна паўтарыць шлях Фінляндыі. І зрабіць, каб падтрымліваючы нядрэнныя адносіны з Расеяй, выкарыстоўваючы эканамічныя мажлівасці такога супрацоўніцтва, мы крок за крокам рухаліся ў Эўропу. Гэта нялёгкі шлях. Мы не павінны абвастраць сваіх адносінаў ні з Захадам, ні з Усходам. Мы мусім увайсці ў склад агульнага рынку. Гэта наша канчатковая мэта. А для гэтага траба многа працаўцаць.

Нашая памяркоўная палітыка да яздзернай зброй, тое, што мы зьяўляемся ўдзельнікамі 5-баковага пагаднення, падпісанага ў Лісабоне, съведчыць аб tym, што Беларусь на стражы свайго міжнароднага аўтарытэтту, а толькі набыла яго. Гацьверджаннем гэтага зьяўлецца тое, што наш урад на мае ніякіх складанасцей з атрыманнем крэдыту. Мы атрымалі крэдыт з Італіі—100 млн. даляраў, крэдыт з Нямеччыны—500 млн. даляраў. Мы, дзякуючы палітычнай стабільнасці і таму, што мы разбураем старыя структуры і ствараем новыя, маем магчымасць узяць у пазыку яшчэ калі 1 млрд. даляраў. Але мы лічым, што на

толькі крэдыта, але непасрэдныя інвэстыцыі ў нашу эканоміку могуць уратаваць Бацькаўшчыну.

Сядромногіх праблемаў, якія закрануў міністэр замежных спраў Рэспублікі Беларусь у сваёй прамове, былі і пытанні нацыянальнага і культурнага жыцця.

— Нягледзячы на тое, што з 1 верасеня 79% вучняў Беларусі будуць вывучаць усе прадметы ў беларускай мове,— адзначыў Пётр Краўчанка, — ёсьць ня проста супраціўленне рэалізацыі закону аб беларускай мове, ёсьць разьюшаная атака на закон аб мовах, на беларускасць. У жніўні с.г. на радыё адбылася сустрэча кіраўнікоў 24 палітычных арганізацый, на якой прысутнічалі і некаторыя пісьменнікі, зразумела, непатрыятычна настроеныя. Імі было прынята раешыне ў бліжэйшай парлямэнцкай сесіі атакаваць закон аб мовах, дабіца яго адмены і таго, каб было ўведзена двухмоўе. Калі Вы аналізавалі нашыя газэты, Вы бачылі, як жорстка і адмоўна ставілася гэтае пытанне. Мы гаворым і аб tym, што на Бацькаўшчыне існуе каардынацыя гэтых намаганняў. Гэта выклікае ў нас вялізарнае паучуццё небяські! Гэта яўны адход назад. Гэта ганьба перад усім съветам.

З другога боку, я хацеў сказаць аб tym, што нам удаецца зрабіць у гэтай справе. Мы выйшлі да контактаў з шэрагам фіrm, змаглі адкрыць у Парыже для рэстаўрацыі Мірскага замку валютны рахунак. Мы атрымалі першыя 5 тысяч даляраў. Я звязвартаяся да ўсіх беларусаў, каму дарагі Мірскі замак, падтрымаць нас у гэтых намаганнях.

Мы таксама займаемся пытаннем нашай гістарычнай спадчыны. У жніўні я афіцыйна запрасіў пасла Расеі сп. Сапрыкіна, і ўпершыню мы афіцыйна паставілі пытанье аб вяртаньні наших нацыянальных каш-

тоўнасцей: Скарынаўскіх першадрукаў, слуцкіх паясоў, калекцыі сфрагістыкі, бібліятэкі Хрэптовіча і ўсіх тых каштоўнасцей, якія трэба вярнуць на Бацькаўшчыну.

Часамі нас абвінавачваюць, што у нас няма нацыянальнай ідэі. Давайце з Вамі разам падумаем, як жыць далей Бацькаўшчыне, куды як рухацца? Як выпрацоўваць нацыянальную ідэю, якая яна мусіць быць? Не вырашишы гэтых пытанняў, мы ня можам рухацца наперад. Я думаю, што такой нацыянальнай ідэяй можа быць ідэя нацыянальнай дзяржаўнасці. І яе трэба распрацоўваць. А з другога боку, гаворачы пра нацыянальную ідэю, мы павінны, не страчаючы сваёй талерантнасці, думачы перш за ўсё пра сябе, пра нашу выключнасць, пра тое, што нам не хапае паучуцця нацыянальнай самасвядомасці. Я ўпэўнены, што толькі тады дарагая кожнаму з нас Беларусь жыла, жыве і будзе жыць вечна.

Тэма XX Сустрэчы «Беларусь на шляху да незалежнасці»,—працягваў наступны дакладчык Валентын Голубеў,— выразна адлюстроўвае стан нашай дзяржавы. Так, мы на шляху да вольнай беларускай дзяржавы і трэба зрабіць усё, каб ня збочыць з яго самім і не даць ворагам Беларусі перапыніць наш рух. Аналізу сёняшняга стану Беларусі, былі прысьвечаны паседжанні апазыцыі Вярхоўнага Савету, БНФ, мітынгі, якія прайшли ў Менску.

Унутраная эканамічная палітыка, якую праводзіць посткамуністычны ўрад Беларусі больш не задавальняе насельніцтва, таму дэмакратычныя партыі і БНФ актыўна падтрымалі ідэю аб правядзенні рэфэрэндуму аб недаверы ці пасуджэнні Вярхоўнаму Савету і правядзенні новых дэмакратычных выбараў на шматпартыйнай аснове. Папярэдні дакладчык съведчыў аб

дасягненых у справе дзяржаўнага будаўніцтва ў Беларусі. Так, ёсьць дэкларацыя незалежнасці, вернуты наш нацыянальны сцяг і герб. Але ці добраахвотна, па свайму жаданню зрабіў гэта ўрад? Не. Толькі дзякуючы актыўнай дзеяйнасці апазыцыі, насупер волі апаратчыкаў, пад ціскам людзей, якія выходзілі на плошчу Незалежнасці і патрабавалі прыняцьця разшыння апазыцыі.

Вярхоўны Савет Беларусі ня ёсьць парламэнт. Гэта орган, які быў прызначаны не дзеля працы, а дзеля галасавання два разы на год прапановаў з Масквы. Ён не выбіраўся як парламэнт сувэрэннай дзяржавы, а выбіраўся як мясцовы орган часткі Савецкага Саюза. Савет Міністраў таксама сфармаваны гэтым-же Вярхоўным Саветам з сваіх паплечнікаў, бытых сябраў ЦК КПБ. Кіруніцтва не выйшла з КПБ, а толькі прыпыніла сваё сяброўства. Адным словам, у Беларусі застаўся той-жэ самы, што і 3 гады назад, парламэнт і ўрад, а кіруюць ім тыя, хто змагаўся супраць незалежнасці.

Беларусь мае свае межы, якія зафіксаваны ў дакументах, што былі перададзены пры ўступленні Беларусі ў ААН. І мяжа з Польшчай існуе ў тым-же стаНЕ, што і прыбылым Савецкім Саюзом. Зараз мацуеца мяжа з Летувой за кошт Расеі і то толькі таму, што Летуву не ўваходзіць у СНД. Ідуць перамовы аб усталіванні мяжы з Украінай і нічога ня робіцца па ўсталіванню мяжы з Расеяй. А што робіцца на той мяжы? Дзякуючы адзінай валюце, вывозіцца зь Беларусі літаральна ўсё, прычым на ўзроўні гэтага ўраду.

Мытня, як прыналежнасць незалежнай дзяржавы, існуе толькі з Польшчай і Летувой. Пакуль ня будзе мытні з Расеяй, Беларусь будзе краінай, тавары зь якой будуць

вылятаць як з аэрадынамічанай трубы.

Ці ёсьць у дзяржавы яе асноўны закон, Канстытуцыя? Да гэтага часу існуе старая Канстытуцыя БССР. Хаця падрыхтаваны ўжо даўно праект новай Канстытуцыі, але яго абермеркаваныне штучна засяяўшча.

Зь вялікай цяжкасцю было прынята рашэнне аб стварэнні беларускага войска. Да гэтага часу яно ўяўляе сабой вайсковая часткі былога Савецкага Саюзу. Ім камандуюць людзі, якія не прынялі, і не жадаюць прыняць прысягі на вернасць нашаму народу. Не прысягаў беларускаму народу нават міністр абароны Рэспублікі Беларусь. Таму 8 верасня у Менску Беларуское Згуртаванье Вайскоўцаў, БНФ і іншыя дэмакратычныя партыі будуть праводзіць грамадзкую прыняцьцё прысягі на вернасць беларускаму народу, беларускай дзяржаве.

Няма ў нас і сваёй грошавай адзінкі, адпаведнай фінансавай сістэмы. Затое ёсьць наступ на беларускую мову. На бліжэйшую сесію гэтага Вярхоўнага Савета будзе вынесена пытанне аб наданыні расейскай мове статуса дзяржаўнасці, і я не ведаю на якіх дэпутатаў можна спадзяўца, каб абараніць закон аб дзяржаўнасці беларускай мовы. Сябры ўраду, каб застасця на сваіх пасадах, адмовіцца ад тых прынцыпаў, за якія змагаліся лепшыя сыны Бацькаўшчыны. Вопыт паказаў, што без палітычных зменаў, бяз новага дэмакратычнага парламэнтнага ўраду Беларусь з крызысу ня выйсці. Таму мы за рэфэрэндум, за новыя дэмакратычныя выбары, за сапраўды дэмакратичную і незалежную Беларусь.

З прамовай пра эканоміку Беларусі з пункту гледжання заходніх дзяржаваў, з тлумачэннем, чаму так адбываецца, і як эміграцыя можа дапамагчы ў тым вялізным працэсе, які адбываецца на Бацькаўшчыне,

выступіў сп. Вячка Станкевіч. Аналізу рэлігійнага практэсу на Бацькаўшчыне, праблеме беларускай мовай у багаслужэнні прысьвяціў сваё выступленье сп. Васіль Русак. Таксама ён прыпыніўся на пытаннях асьветы. Падвёў-жа вынікі сымпозіуму Янка Запруднік. Асноўную ўвагу ў сваім рефэрате ён надзяліў праблеме, як выпрацаваць нацыянальную ідэю. Але на гэтым сымпозіуме не закончыўся.

Пасля кароткага перапынку пачалася праца пададзелаў: эканомікі, рэлігіі, палітыкі, адукациі, вынікаў чарнобыльскай трагедыі. Перадходжу ад аднаго «круглага» стала да другога. Усюль ідзе гаворка аб tym, як зрабіць Беларусь больш магутнай, сапраўды незалежнай і свабоднай.

А ў суседній залі ў гэты самы час ідзе сустрэча быльных вучняў і настаўнікаў Беларускай гімназіі Янкі Купалым, якая працавала ў пасъляванінні гады ў Нямеччыне.

І хаця з быльных настаўнікаў прыхехала толькі сп. Іна Каханоўская, а з пары сотняў гімназістаў — 30, атмасфера на той сустрэчы, як, набыць, і ў тыя, гімназіцкія часы, вельмі цёплая.

Успаміны, успаміны, успаміны... Ці ведаєм мы, колькі значаць яны для чалавека? Яны вяртаюць нас у самыя лепшыя хвіліны жыцця. Яны працягваюць іх, робяць непададлівымі часу і прасторы.

Вечарам, 5 верасня яшчэ адно падарожжа ў маладосьць. У Саўт Рывэрэ ладзілася забава, на якой сабралося багата беларусаў з так званага зарубежніцкага беларускага асяродка.

Саўт Рывер і на гэты раз падрыхтаваў прыемную неспадзянку. Запрасіў на съвята прафесійных артыстаў з Бацькаўшчыны: съпявачку Іну Афанасьеву, якая летась у міжнародным конкурсе «Віцебскі базар» заняла другое месца, заслужанага артыста

Беларусі Мікалая Скорыкава, кампазітара Зымітрака Яўтуховіча, які разам з паэтам Леанідам Пранчаком напісалі нямала твору, якія палюбліся ўдзельнікам сустрэчы. І не было раўнадушных ў гэты вечар ў залі.

Гучыць музыка,
кружашца ў вальсе юныя пары.
Бачу танкоткі дзяўчынак, з валасамі сівымі.
Бачу хлопчоў маладых, з тварамі юнымі і
сдрэбрам у вусах.

Няўжко ім толькі па дваццаць?
Няўжко шэсцьцяціят ім мінула?
Весела грае гармонік.
Сымляюща шчаслівых людзі.
Чую пытаныне:

—Адкуль Вы: з Дэтройту,
Саўт Рывэрэ, а можа зь Нью Ёрку?
—Хіба ёсць розыніца?
Мы-ж беларусы.
—Пэўна, мы—беларусы.
Зноў гучыць песня,
і зноў мы танцуем разам.
І няма больш падзелаў.
Ёсць толькі музыка,
і восеніўскі баль.
Божа, чаму на зямлі
сваркі і звадкі,
боль і горыч

Калі ўсе мы разам
Ляцім да зор?

Мы вярталіся ў гатэль, калі забава была у самым разгары. Так не хацелася ад'язджаць з гасціннага Саўт Рывера, але ўсё-такі вырашылі ўстрымацца адтанцавальнага марафону. Наперадзе быў другі дзень сустрэчы, яшчэ больш насычаны й адказны.

Мы ехалі па Саўт Рывэрэ, які ў начы нічым не адрозніць ад Нью Брансвіку, Кліўленду, Дэтройту... Гадзіна язды разьдзяляе беларускія цэркви ў Нью Брансвіку і Саўт Рывэрэ. Але мяжа паміж імі пралягае, на жаль, ня ў часе.

«Беларусь, твой народ дачакаецца...»

Нам прадракалі: Вы мёртвяя, бо нават з Богам гаворыце чужымі словамі.

Нам казалі: Вы глухія, бо Вашыя дзеци ня съпявяюць матчыны песні.

З нас съмляліся: Вы съляпяя, бо не пабачылі, як з рота беларуса ўкралі ягоную мову...

Але калі я прыходжу ў царку і чую, як прыгожа па-беларуску моліцца съвятар і яго прыхажане, калі ўзгадваю, як на нашай мове размаўлялі мае продкі, я веру: на ёй яшчэ заговораці і нашчадкі.

І ў гэтае верылі ўсе, хто прыйшоў на съв. Літургію ў царку Жыровіцкае Божая Маці ў Нью Брансвіку. Ухвалювана гучасць у перапоўненом людзьмі храме малітвы, якія чытаюць Уладыка Мікалай, архімандрый Карп Стар, пратаярэй Міхась Страпко, пратаярэй Васіль Андрэюк, падзікан С.Міці.

Хор, а разам зь ім і прысутныя, съпявяюць «Магутны Божа». Усплывае ў памяці, як два гады назад мы ўсе разам прасілі ўсемагутнага зрабіць свабоднай, зрабіць щасцілівай краіну нашу і наш народ. Беларусь атрымала незалежнасць палітычную. Але сапраўдную свабоду мы будзем мець, калі будзе эканамічна незалежнай і нацыянальна съядомай дзяржавай. Як зрабіць гэта—аб гэтым гаварыў на ўрачыстым банкесе П.Краўчанка і шэфбеларускай місіі пры ААН Генадзь Бураўкін. Аб эканамічнай лучнасці садружнасці Бацькаўшчыны з Дыяспарай гаварыў ў час банкету Антон Шукелойц, Мікола Ганько, Язэп Сажыч, Расцісліаў Завістовіч, Яўген Лецка, Яўген Цумараў, Вітаўт Кіпель, Валентына Трыгубовіч, Галіна Левашкевіч.

Асноўная думка прамоўцаў знайшлі адлюстраваныне ў рэзалиюцы XX Сустрэчы.

А пасъля банкету адбыўся канцэрт, які прынёс нямала радасных хвілінаў усім прысутным. А іх было больш за 300 асобаў.

Пад гукі прыгожай музыкі на экране мяняюцца слайды беларускіх краявідаў.

Вось тая крэнічанка, у якой голуб купаўся.

А вунь зялёная вішня з-пад корана выйшла.

Із-пад каменя, із-пад белага, цячэ рэчанька, рэчка быстрая.

Усё гэта Бацька ўшчына. Аб ёй, прыгожай і спаплялёнай Чарнобылем, нашы песні, у якіх радасць і боль. Гучаць крэнічныя песні ў выкананні Валянтыны Пархоменкі, Алеся Казака, Уладзімера Бучэля, кліўлендзкага хору «Васілёк» Вольгі Лукашевіч, Любы Блізынюк, Аўгена Магаліфа, Іны Афанасьеў, Мікалая Скорыкава, Зымітра Яўтуховіча.

Шырока лъёцца пераплёт народных песьняў і скокаў акардыяніста Фёдара Паўлаўца. Пазму Уладзімера Караткевіча «Паўлюк Багрым» чытае Сяржук Сокалаў-Воюш. Ляўон Пранчак прысьвячае ўдзельнікам сустрэчы свае вершы. А сцэнічны абрэзок, у якім усё жыццё беларуса ад нараджэння і да смерці, праз шлях Ісуса Христа паказана, адлюстроўвае Таццянянна Мархель.

У гэтым удала падабраным паэтычна-мэлыдыйным вянку канцэрта цяжка выдзяліць нейкую кветку. Кожная непаўторна па-свойму, але яшчэ прыгажэй глядзяцца яны ўсе разам, у адзінм вянку, любоўна, съплеценым таленавітымі беларускімі людзьмі.

6 верасня, у часе банкету. Злева направа: Таццяна Кананчук, Марыя Патапенка, Аня Стагановіч, Вольга Лукашевіч, Люба Блізынюк.

І ўжо цяжка сказаць, што стала кульминацыяй ХХ Сустрэчы. Прамовы Пётра Краўчанкі, які спэцыяльна прыляцеў на святкаваньне, або спатканьне былых гімназістаў, якія праз ўсе гады эміграцыі пранеслы агенчык таго свята, якое запалі і яны ў гімназіі Янкі Купала. Прывітанье ўдзельнікаў сустрэчы ад Кангрэсавага Камітэту Амэрыкі яго старшыней Рафасціславам Завістовічам ці казань Уладыкі Мікалая. А можа самым галоўным момантам свята было яго завяршэнне, калі наш гімн «Мы выйдзэм шчыльнымі радамі» засыпвалі з артыстамі ўсе, хто прыехаў на Сустрэчу. Мы зноў былі ўсе разам адзінай вялікай сям'ёй.

Ня хочыцца верыць, што прыйшоў час расстаньня. Што зноў будзе чаканнне, на дзея і спадзіваннне. Зной на календары, будуць адзначацца дні, аддзяляючыя нас ад наступнага спатканья з сябрамі, на дзеямі, маладосьцю. Сустрэча вярнула ўсіх у дні юнацтва і зрабіла зноў шчаслівымі. Дай Божа, каб гэты запал маладосці захаваўся да наступнай сустрэчы, чакаць якую прыйдзеца ўжо ня два гады, а толькі адзін.

І ўжо ня ў Злучаных Штатах Амэрыкі, не ў Канадзе, а ў Беларусі адбудзеца наступнае спатканьне, Першы Сусъветны Кангрэс Беларусаў на Бацькаўшчыне.

Полацак сустрэў нас ў праменях узыходзячага сонца. Ад яго Першай Сусъветнай Сустрэчы Беларусаў у Паўночнай Амэрыкі пачатак. Ад яго на I Сусъветны Кангрэс Беларусаў на Бацькаўшчыне мосьцік.

У маіх руках бел-чырвона-белая гавядзікі. Нехта заўважае, што яны вельмі дапасуць да нашага сцяга, што палымнеш над Полацкам. Гэтыя кветкі і гэты сцяг прыдаюць мне новыя сілы і веру ў адраджэнне маёй Бацькаўшчыны. І пакуль будзе лунаць гэты сцяг над нашай зямллёй, пакуль матчына песня будзе перадавацца у спадчыну, не спыніць палёту Пагоня, не сальца ў адзіны акіян моўны беларуская мова, а значыць, будзе жыць беларусы!

У верасні, калі ў Беларусі каралевы лета—прыгажуні ружы—даюць свой разьвітальны баль, а вяргіны яркім полыменем запальваюць свае вясёлкавыя ліхтары, беларусы Замежжа зьбираюцца ў дарогу, на сваю традыцыйную Сустрэчу.

Яны вераць, што нават калі абарвецца шлях іх зямны, нават калі наша Зямля стане належаць на іншых Галактык, іх нашчадкі ў пачатку верасеня зноў будуць зьбирацца ў дарогу, на свае беларускія сустрэчы:

Каб усім разам ляцець да зор.

«Мы выйдзэм шчыльнымі радамі!»

Прывітаныні ўдзельнікам XX Сустрэчы *

Джордж Буш, Прэзыдэнт Злучаных Штатаў Амэрыкі:

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON, D.C.

September 3, 1992

I am delighted to send greetings to all those who are gathered in New Brunswick for the 20th Biennial Convention of the Belarusians of North America. A special welcome to your guests from abroad.

In the two years since you last met, many have literally been redrawn as nations around the world have experienced a new birth of freedom and democracy. Last December, the United States was proud to recognize the independence of a newly freed Belarus and to establish the basis for increasing bilateral and multilateral cooperation. As you celebrate the bright future that awaits your friends and relatives in Belarus, I pledge my full and continuing support for their efforts to establish stable, democratic government and a market-oriented economy, and I add my voice to your prayers for peace throughout the region.

As I have stated to President Shushkevich, Americans share the commitment to liberty and justice that has been demonstrated by the courageous people of Belarus. We also understand the many challenges that they face in overcoming the cycle of stagnation and decline that marked decades of communist rule. Having enjoyed the benefits of freedom, along with the prosperity that has been generated by private enterprise and free markets, we remain eager to encourage and assist our Belarusian friends in their historic task. I welcomed the cooperation of President Shushkevich in efforts to fulfill international agreements on the reduction of nuclear weapons, and my Administration will continue to promote American economic and technical assistance for Belarus.

Barbara joins me in sending best wishes for a productive and enjoyable convention.

* Частка прывітаныні ўдзельнікам XX Сустрэчы Беларусаў Паўночной Амэрыкі была надрукаваная ў № 6(16) часопіса «Полацак».

Я рады вітаць усіх, што зъехаліся ў Нью-Ёрк на XX штодвухгадовую Сустрэчу Беларусаў Паўночной Амэрыкі. Асабліва вітаю Вашых гасцей з-за мяжы.

За два гады, ад часу Вашай апошняй сустрэчы, карта съвету была даслоўна перамялявана, у выніку таго, што съвет перажывав Адраджэньне свабоды і демакратыі. У сьнежні, летась ЗША з пачуццем гонару прымілі незалежнасць новавызваленай Беларусі да заклалі базу для пашырэння двухбаковага і шматбаковага супрацоўніцтва. У часе, калі Вашая ўвага засяроджаная на съветлай будучыні, якая чакае ваших сяброў і сваякоў у Беларусі, я ўрачыста абіцаю мae поўнае і працяглае падтрыманыне ў іхніх намаганнях устанавіць стабільны, демакратычны урад і арыентавану на вольны рынак эканоміку. Я далучаю свой голос да Вашых малітваў за мір ў цэлым рэгіёне.

Як я сказаў прэзыдэнту Шушкевічу, амэрыканцы падзяляюць сваю адданасць свабодзе і справядлівасці, якую прадэмантстваў мужык народ Беларусі. Мы таксама разумеем тых шматлікія цяжкасці, якія стаяць перад ім, і якія трэба перамагчы, каб выйсці са стагнацы і заняпаду, як выніку дзесяцігодзьдзя камуністычнага панавання. Чешучыся дабромі свабоды разам з дабрабытам, які бы вынікам прыватнага прадпрынімательства і вольнага рынку, мы гатовыя падтрымаць і дапамагчы нашым беларускім сябрам у іхніх гісторычных заданні. Я вітаю гатоўнасць прэзыдэнта Шушкевіча супрацоўнічаць у намаганыні выкананьця міжнародных пагадненій аб зыніжэнні ўзроўню яздзernага ўзбраення. І мой урад будзе працягваць падтрымліваць справу эканамічнай і тэхнічнай дапамогі Беларусі.

Барбара далучаеца да маіх найлепшых пажаданняў вам плённа прыемнай сустрэчы

JIM FLORIO
GOVERNOR

STATE OF NEW JERSEY
OFFICE OF THE GOVERNOR
TRENTON
08625

September 5, 1992

Dear Friends:

On behalf of the State of New Jersey, I would like to extend warm greetings to everyone attending the 20th Biennial Convention of representatives of the Belarusian American Association and Canadian Alliance.

Over the years, the Belarusian American community has developed deep roots in New Jersey. In addition to their important involvement in our state's professional and civic affairs, New Jersey's Belarusian citizens have distinguished themselves by expressing their vocal support for democratic values and human rights around the world. In fact, Americans of Belarusian descent can take great pride in knowing that their efforts have served as a moving force behind the recent reestablishment of democracy in Belarus. With the continued support of Belarusian citizens living in New Jersey and across the United States, I'm confident that Belarus will continue to grow and prosper as a proud member of the community of free nations.

Again, please accept my best wishes for a successful convention. Your achievements are a source of pride and inspiration for all of us.

Very truly yours,

A handwritten signature in black ink that reads "Jim Florio".
JIM FLORIO
Governor

JJF:me

FRANK R. LAUTENBERG
NEW JERSEY

COMMITTEE
APPROPRIATIONS
SUB COMMITTEES
TRANSPORTATION CHAIRMAN
COMMERCE JUSTICE STATE AND JUDICIARY
DEFENSE
FOREIGN OPERATIONS
VA HUD AND INDEPENDENT AGENCIES

COMMITTEE
BUDGET
COMMITTEE

ENVIRONMENT AND PUBLIC WORKS

ECONOMICS
SUPERFUND OCEAN AND WATER
PROTECTION CHAIRMAN
ENVIRONMENTAL PROTECTION
WATER RESOURCES TRANSPORTATION
AND INFRASTRUCTURE

HELSINKI COMMISSION

United States Senate

WASHINGTON, DC 20510-3002

August 31, 1992

Mr. John Azarka
President
Belarusian American Association, Inc. in NJ
9 River Road
Highland Park, New Jersey 08904

Dear Friends:

Thank you for the invitation to attend the Belarusian-American Association Convention. I regret that I will be unable to be with you.

I am pleased that for the first time you can gather to celebrate the birth of an independent Belarus. The changes that have taken place in the world have been dramatic. We've seen the collapse of communism and the end of the Cold War. Democracy and freedom have spread like wildfire over Eastern Europe and the former Soviet Union. Belarus struggled for over fifty years to achieve independence. On this occasion, I share your joy and am deeply gratified that the aspirations of the Belarusian people for self-determination have been fulfilled.

I wish you the best for this special day. Please share my regards with all in attendance.

Sincerely,

FRL:rms

REPLY TO

SOU HART SENATE OFFICE BUILDING
WASHINGTON, DC 20510-3002
(202) 224-4744

ONE GATEWAY CENTER SUITE 1011
NEWARK, NEW JERSEY 07102-5311
(201) 645-3030

BARRINGTON COMMONS
205 WHITE HORSE PIKE
SUITES 18-19
BARRINGTON, NJ 08007-1322
(609) 797-5352

Станіслау Шушкевіч, Прэзыдэント Рэспублікі Беларусь:

Шаноўнае спадарства! З радасцю і хваляваньнем вітаю вас, удзельнікаў і гасцей ХХ Сустрэчы Беларусаў Пайночнай Амэрыкі.

Мне прыемна, што сабраліся Вы неўзабаве паслья таго, як нашая агульная гісторычныя радзіма ўпершыню адзначыла сваё выдатнае свята—дзень Незалежнасці. Спадзяюся, што для ўсіх беларусаў гэта была ня проста юрачыстасцьць. Гэта было съвядчаныя ажыццяўленыя шматгадовых мараў аб вольнай, незалежнай радзіме. Як і Вы, я шчыра ганаруся, што наша краіна стала паўнапраўным сябрам сусветнага, цывілізаванага супольніцтва. Сувэрэнную Рэспубліку Беларусь прызналі больш за 100 дзяржаваў съвету, 58 наладзілі зь ёю ужо дыпламатычныя адносіны. Горка нагадваць, але доўгі час гісторычная радзіма была для вас ня роднай маці, а злоснай мачыхай, якую не турбаваў лёс дзяцей, рознымі шляхамі закінутымі за яе межамі. Няма ў тым віны беларускага народу, і Беларусь шчыра ўдзячна Вам, дарагія суайчыннікі, што Вы не забылі матчынай зямлі, што адданасцьць ёй, яе гісторыі пранеслы праз гады і пакуты. Вольны вечер перамен нясе нашай Бацькаўшчыне Адраджэнне нацыянальнай съядомасці, нацыянальнай культуры, роднай мовы, але поўнае Адраджэнне Беларусі яшчэ наперадзе, для гэтага трэба шмат і напружана працаўцаць. У гэтай справе мы шчыра спадзяёмся на Ваша разуменне, падтрымку і дапамогу. Прыйшоў наш час, і мы, нашча дкі Еўфрасінні Полацкай, Франьцішка Скарыны, Кастуся Каліноўскага, Максіма Багдановіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, пацвярджаем: Беларусь, жыла, жыве і будзе жыць.

Зянон Пазняк, старшыня Беларускага Народнага Фронту «Адраджэнне»

Дарагія суродзічы! БНФ «Адраджэнне» шчыра вітае ХХ Сустрэчу Беларусаў Пайночнай Амэрыкі! Мы памятаем, што трагічныя павароты беларускай гісторыі вымусілі шмат каго з вас пакінуць Бацькаўшчыну, прайсці пакутныя, змагарныя дарогі. Духоўная лучнасць беларусаў на Бацькаўшчыне і на эміграцыі заўжды мацевалася вераю ў тое, што сонца незалежнасці зазвязе над нашай старажытнаю краінаю, што Беларусь скіне ненавіснае камуністычнае ярмо й адродзіца да годнага жыцця сярод іншых дзяржаваў Эўропы, съвету. І сонца пачало ўзыходзіць, і стала ўздымацца з каленяў нашая Бацькаўшчына. Адраджаецца мова, гісторычная памяць, нацыянальная годнасць. Але гэта толькі пачатак адраджэння, якое ідзе надта няпроста. Так, над ўрадавымі будынкамі лунае наш съвяты бел-чырвона-белы сцяг, адраджаецца наш адвечны беларускі герб, няскораная Пагоня. Аднак па ранейшаму ля ўлады тыя, хто змагаўся супраць незалежнасці, супраць мовы, культуры нашага народу, хто дзеля вартання камуністычных парадкаў гатовы зноў аддаць Бацькаўшчыну ў няволю. Ды толькі народ Беларусі больш не дазволіць гэтага. У барацьбе за сапраўдную, незалежную, дэмакратичную, адроджаную Беларусь мы разам.

Вячаслау Кебыч, старшыня Савету Міністраў Рэспублікі Беларусь:

Шаноўныя ўдзельнікі кангресу! У той час, калі Беларусь набыла сувэрэнітэт і зьяўлікі намаганыямі будзе сучасную дзяржаўнасць, нам прыемна ўсьведамляць што яе лепшыя прадстаўнікі з-за мяжы склікалі кангрэс, каб паразважаць аб лёсце яе гісторычнай Радзімы. Урад Рэспублікі Беларусь сардэчна вітае Вас усіх і знача багатага плену ў дыскусіях, чакае канструктыўных прапановаў па культурнаму і эканамічнаму супрацоўніцтву ва ўмовах пераходу Беларусі да рынку. Прыміце наилепшыя пажаданні, сардэчную падтрымку ад імя беларускага ўраду, які даручыў адпаведным установам і арганізацыям распрацаўваць дзяржаўную праграму супрацоўніцтва з суічыннікамі. Мы лічым і надалей будзем лічыць беларускую эміграцию адной з крыніц духоўнага адраджэння нашай агульнай Бацькаўшчыны.

Жыве Беларусь!

Васіль Быкаў, пісьменнік:

Шаноўнае спадарства! Дазвольце ад імя аргкамітэту Першага Сусъветнага Кангрэсу Беларусаў, які плянуеца ў Менску наступным летам, павіншаваць усіх прысутных з адкрыццём сёньняшняга надзвычайна прадстаўнічага форуму за межамі Беларусі. Заклікаем вас аб'яднаць усе нашыя намаганні у накірунку вываду беларускай эканомікі з кризісу, у накірунку духоўнага адраджэння нашай Бацькаўшчыны, у накірунку пошуку формулы нацыянальнай згоды. Мы з Вамі павінны скарыстаць гэты гістарычны шанс, які ўпершыню за апошнія 3 стагодзьдзі дазваляе нам пабудаваць незалежную нейтральную дзяржаву.

Жыве Беларусь!

Вітаўт Лазар, прэзыдэнт акцыянернага таварыства «Кросны»

Ян Кабановіч, прэзыдэнт асацыяцыі «Беларускі шлях»:

Шаноўныя суродзічы!

Адраджэнне Айчыны патрабуе яднаныя беларусаў усяго съвету ня толькі на культурным, палітычным і нацыянальным падмурку, але і у сфэры дзяловога супрацоўніцтва бізнесмэнаў-прадпрынімальнікаў, таму што станаўленыне новых эканамічных адносін зьяўляеца асноўным фактарам сапраўднага сувэрэнітэту і незалежнасці Беларусі.

Акцыянернае таварыства «Кросны», якое ўтворана найбольш нацыянальна съядомымі беларускімі прадпрынімальнікамі, і асацыяцыя дзяловога супрацоўніцтва прадпрынімальнікаў-беларусаў Латвіі «Беларускі шлях» пропануюць беларусам усяго съвету наладжваць бізнес-кантакты і стварыць сусъветны бізнес-центр ў Менску. А таксама маем намер стварыць гандлёвую даму ва ўсіх краінах съвету.

Гэта звязіца таксама адным з чыннікаў, які будзе яднаць усіх беларусаў съвету. Няхай ў гэтай справе даламожа нам Маці Божая-Заступніца беларускага народу.

Жыве Беларусь!

**Валянтын Сяльвясюк, сябра рады
Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднаньня:**

Галоўная Рада упаўнаважыла мяне перадаць шчырыя прывітаныні і пажадаць усім Вам удачы. Беласточына была першая, што навязала контакты з беларускай эміграцыяй асабліва тут, у Амэрыцы. Быў час, калі Вы нам усім шмат дапамаглі, і за гэта Вам вялікае дзякую. Цяпер нашая сітуацыя палепшилася, і думаю, што сувязі будуць падтрымлівацца.

Янка Азарка, старшыня Ньюобрансьвіцкага аддзелу БАЗА:

Ад імя БАЗА у штаце Нью Джэрзі жадаю, каб гэтая сустрэча прайшла памысна і прынесла карысць у беларускай вызвольнай справе. Каб ніхто не пашкадаваў свайго высліку прыбыць і прыняць удзел у гэтай сустрэчы. Сябры БАЗА у Нью Джэрзі вельмі ганарапца, што сустрэча адбываецца у нас. Мы прыклалі ўсе намаганні, каб яна паспяхова прайшла. Гэта будзе 4 сустрэча ў штаце Нью Джэрзі. У 1979 г. тут адбылася ЎІ сустрэча, у 1976 г.—ХII, у 1982—ХУ сустрэча. Усе сустрэчы мелі заданыне яднаць суродзічаў у Амэрыцы, што удалося дасягнуць, і як мага больш узварушыць дзейнасць беларускіх арганізацыяў Паўночнай Амэрыкі. Сёняня мы бачым, што ідэя сустрэч была добрыя, ітаму яна не замерла, а наадварот узмацняеца з кожным годам. І спадзяюся, што на наступнай сустрэчы мы зноў сустрэннемся, можа нават, на незалежнай Беларусі.

Уладзімір Навіцкі, намеснік старшыні таварыства «Радзіма»:

Шаноўныя ўдзельнікі ХХ Сустрэчы! Праўленыне таварыства «Радзіма» і рэдакцыя газеты «Голос Радзімы» шчыра вітаюць Вас з нагоды юбілейнай ХХ Сустрэчы і зычаць Вам плённай працы на карысць Бацькаўшчыны. Нам, прадстаўнікам незалежнай Беларусі, прыемна адчуваць, што нягледзячы на цяжкі час і выпрабаваныні, якія дасталіся вам, Вы змаглі захаваць традыцыі і звычай продкаў, багатую і самабытную культуру свайго народу, выхаваць у сваіх дзяцей і ўнукаў адданасць роднай зямлі. Карэнныя зьмены, якія адбываюцца ў Беларусі, і менавіта здабыты ёю сувэрэнітэт, съведцаць аб зьвязаныненых мараў наших продкаў, наших надзеяў і памкненняў.

У апошнія гады таварыства «Радзіма» рабіць пэўныя заходы для наладжання сувязяў з беларускімі грамадзкімі і культурнымі суполкамі за межамі Бацькаўшчыны. Сведчаньнем гэтага зьяўляюцца нашыя контакты з прадстаўнікамі беларускай дыяспары ў ЗША, Канадзе, Вялікабрытаніі, Аргентыне, Польшчы, іншых краінах сьвету; прыезд ў Беларусь упершыню па нашаму запрашэнню многіх наших саўчыннікаў, у тым ліку маладзёжнага калектыву «Васілёк» з Амэрыкі, а таксама ўдзел дэлегацыі таварыства ў гістарычнай XIX Сустрэчы Беларусаў у Кліўлендзе. Адпаведна часу пачала працаўаць і рэдакцыя газеты «Голос Радзімы», а бчым Вы самі можаце меркаваць па яе публікацыях. Мы лічым, што толькі супольнымі намаганнямі ўсіх беларусаў сьвету і грамадzkих арганізацыяў Беларусі, а таксама далёкага і бліжняга Замежжа можна дасягнуць прыкметных зрухаў у справе беларускага Адраджэння.

Казань

на ХХ Сустрэчы Беларуса ў Паўночнай Амэрыкі
5-7 верасьня 1992 г. у Гайлэнд Парку, Нью Джэрзі

«І пасьвяці пяцьдзесяты год, і агаласіце свабоду на зямлі ўсім жыхарам яе; хай будуць гэта ў вас угодкі, і вернеца кожны да ўладаньня свайго і кожны да радзімы свае вернеца» (Лявіт 25 10)

Дарагія Братья й Сёстры!

У Святым Пісьме сказана, што Госпад наш Ісус Хрыстос аднаго разу звярнуся да Габрэлю і сказаў ім: «Пазнейце праўду, і праўда вызваліць вас» (Ян 8:32). Але Габрэл адказаў Госпаду: «Мы насленне Абрагамава і нічым няволыўкамі ня былі ніколі; як жа Ты кажаш: 'Вы становіце волыўнымі?'» (Ян 8:32). Але ж, у той час, Габрэл фізычна былі пад панаваннем Рымлянаў. Але тут ідзе мова пра духовую свабоду, якую Габрэл насліў ў сваім сэрцы. Падобна Габрэям і наш беларускі народ, хоць фізычна паняволены, але вынасіў свабоду й незалежнасцьцу ў сэрцу сваім.

Дарагія мае, мы сабраліся сёняня на чарговую 20-ю Сустрэчу Беларуса ў Паўночнай Амэрыкі, што паводле нашай традыцыі адбываецца што два гады. І вельмі ўдалы й правільны, на сучасны час, выбраўлі кліч: «Беларусь на шляху да незалежнасці», як галоўную тэму сустэрэчы.

Мы выхадцы, а легш сказаць выгнанцы, з бацькаўшчыны, увесь час сачылі за падзеямі ў Беларусі. Пачынаючы з 1989 году, падзеі ішлі так шпарка, што мы не ўспівалі заўважаць усяго, што дзеялася на бацькаўшчыне. Наўбольш жорсткі,

бязылітасны, насільны Сталінскі тэрор, якога людзі ад стварэння съвету не памяталі, і вось ён на нашых вачох валіўся і разваліўся. І ў выніку гэтага ў мінулым годзе 25 жнівня, Беларусь ізноў была агалошана незалежным гаспадарствам. У святым пісьме сказана: «І агаласіце свабоду на зямлі ўсім жыхарам яе; хай будуць гэта ў вас ўгодкі; і вернеца кожны да ўладаньня свайго і кожны да радзімы свае вернеца». Незалежнасць агалошана, але шлях да незалежнасці, яшчэ не закончаны. Бо засталіся папярэднія урадаўцы камуністы, на ўсіх узраўнях адміністрацыі Беларусі, ад найніжэйшага да самага Вярхоўнага Савета, якія робяць усё й ставяць усякія перашкоды, каб не дапусціць да змены систэмы на дэмакратычны лад, дзе будзе ім канец. Вось гэты, яшчэ незакончаны ход да незалежнасці й мы адзначаем сёняня.

Доказаў на трэба на тое, што царква ў народзе — ёсьць душою народу. Таму, хто уладзее царквою, тоу уладзее народам, тае царквы. Нажаль, адраджэння царквы ў Беларусі яшчэ няма, бо яна апанаваная чужынцамі. У іншых народаў, дзе царква ёсьць пад кіраўніцтвам свайго

народу, служыць свайму народу, ейныя съвтары бярцуць уздел і дзеўна уклю чаща ў справы аваігі народа, бярцуць поўны уздел у яго адраджэнні. І ў Беларусі праваднікі цэркву бярцуць чынны уздел у справах нашага народа. Рыма-Каталіцкія ксяндзы ў Беларусі (Палякіксяндзы), вывешваюць польскія сцягі й партрэты польскага прэзыдэнта Валенсы і пры гэтым застаўляюць рыма-каталікоў беларусаў «Муviць панскім (польскім) ензыкем». Ува ўсіх рыма-каталіцкіх цэрквах для вернікаў рыма-каталікоў беларусаў, бо паліякі няма, багаслужбы і казань праводзяцца папольску. Праваслаўныя съвящэннікі ўсімі сіламі супрацьдзяеяць адраджэнню Беларусі і ўсе багаслужбы праводзяцца па расейску, ды «ізвешчаюць» пра добрую расейскую апеку над беларусамі. Каля адзін съвтар (Міхал Мядзелка, с. Слаўгарад), беларус, адважыўся ўзяць уздел у адраджэнскім руху, дык ягоны уздел у адраджэнні падалі на разгляд Сабору Яўскага. А тое, што ў Рэсеі расейскія съвящэннікі маюць права браць чынны уздел у ратаванні Рэсеі, дык гэта зусім упрадку. Маскоўская Патрыярхія мае адныя царкоўныя права для Рэсеі, а іншыя для Беларусі.

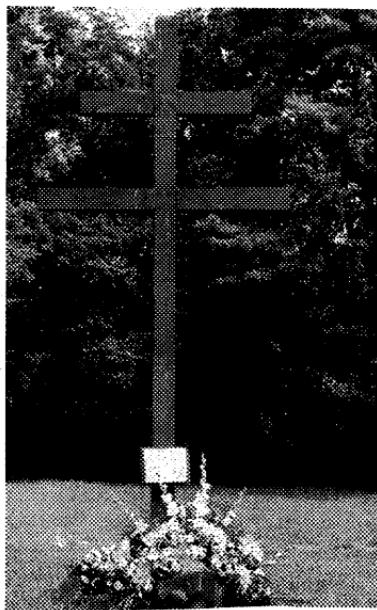
Некаторыя з нашых патрыётаў, каб ратаваць мову ў царкве, хапіліся аднаўляць рыма-каталіцкую царкву ўсходняга абраду. — Вунійную Царкву. Пачалі будаваць новую надбудоўку. Кажуць, яна маўляў — нашая, беларуская царква, з роднай мовай. Як нашая народная прыказка кажа: «З польмія, праста ў вагонь». Задумайцеся! У чым легш паддлягаеть Рыму, ды яшча праз Варшаву, чымсьці Маскве? Яны абое рабею. Няўжо мы беларусы,

маячы панад тысячагадовую славную гісторыю няздолънай быць самастойнай? І мусім быць пад чужацкім панаваннем? Дзе наш беларускі гонар? Заўсёды памятаіма, што наш народ, — Святы Беларускі Народ. Яны абое цикуць нас аднаго на другога. Яны абое вынарадаў-ліваць беларусаў, на што беларускі ўрад мусіў бы звярнуць увагу. Гэта ня ёсьць умешваннем у царкоўныя справы. Гэта ёсьць съвятym абавязкам Беларускага Ураду ратавасць і спыніць вынарадоўліванне нашага беларускага народа. Гэта ж яны, нас дзеляць, калі беларус рыма-каталік, значыцца ён паліяк, а калі праваслаўны — дык расеец. Гісторыя выразна паказала, да чаго прывяла вунійная місія ў Беларусі. Ніякія войскі — Маскоўшчыны, ані іншыя, ня здолелі зруйнаваць, але толькі вунійная місія зьнішчыла нашу магутную дзяржаву — Вялікае Княства Літоўскага. Пра вунію канцлер ВКЛ Леў Сапега ў сваім лісьце з дня 12 красавіка 1622г. зусім трэпна пісаў Язапату Кунцэвічу: «Вунія на прынесла радасці, адно толькі нягоду, сваркі і незлагады. Было ў лепей, калі бы яна ніколі ня мела месца сярод нас. Мы не забараняем Габрэям, ані магамэтанам меці свае дамы для багаслужбаў, а вы запраце хрысьціянскія съвятыні. Сыцеражэмся, каб гэтая вунія не спрычыніла тваіго і нашага зыншчэння». Але чамусыць нашыя гісторыкі прамоўчаваюць місійную вуніяцкую дзейнасць 16 і 17 сталецца ў Вялікім Княстве Літоўскім. Мо' гэтая місія настолькі была жорсткая, безаглядная, бязылітасная, што баяцца кранаць яе. Зруйнаваўшы Вялікае Княства Літоўскага на вытрымала і Польша. Словы Льва Сапегі споўніліся.

Для нас адзін выхад. Няхай кожны трывамецца сваёй веры, не пакідае свае цэрквы. Не тварыць вунійных ці іншых рэлігійных надбудовак, але шыра ўзыцца за працу, каб адбудаваць і адрадзіць нашае, беларускае, рэлігійнае жыцьцё ў сваім родным kraю. Чужынчахаў замяніць сваімі. Чужых ксяндзоў, съвялчэннікаў і пралаведнікаў, замяніць беларускімі съвятарамі, якія ня будуць вывешваць польскія съязгі ў Менску і ня будуць «ізвешчаць» пра харошую маскоўскую «есціную апеку», але яны будуць трывамецца сваіх беларускіх народных традыцыяў, служыць і дабравесціць слова

Божае для свайго беларускага народу, на яго съятой роднай мове. І тады споўняцца слова: «**І верніца кожны да ўладаньня сваіго і кожны да радзімы свае верніца**» (Лівіт. 25:10). Тады съвятар беларус праваслаўны, съвятар беларус рым-каталік і съвятар беларус прапаведнік ня будуть цаваць нас аднаго на аднаго. І тады беларусы, і праваслаўны, і рым-каталік, і іншай веры, **будуць жыць між сабою мірна і згодна**, бо як сьв. ап. Павал кажа: «**А дзе Дух Госпадавы, там свабода**». Амін.

Мітрпаліт МІКАЛАЙ

Мітр. Мікалай на беларускім магільнику ў Нью Брансвіку, 5 верасня 1992 г.

Некаторыя думкі ўдзельнікаў банкету

Антон Шукелойц, старшыня БАЗА:

Сёлета мінае 75 год ад I Усебеларускага Кангрэсу, вялічэзной падзеі ў жыцці беларускага Адраджэнья, і 40-год традыцыі пераходу народу ідэі вольнай дэмакратычнай беларускай дзяржавы, 40-год палітычна-грамадзкай працы ў імя Беларускай Народнай Рэспублікі.

Дыяспара і Бацькаўшчына злучаюцца, нарэшце, ў адно цэлае праз свабоду падарожжаў, наладжвання сумесных мерапрыемстваў і прадпрыемстваў. У Беларусі ідзе сέньня нацыянальнае і дэмакратычнае Адраджэнне, якое з самага пачатку перабудовы выпісаў на сваім сцягу БНФ. І мы гэтае Адраджэнне поўнасьцю падтрымоўваем.

Але працэс дэмакратызацыі Беларусі, стварэнне незалежнай дзяржавы не адбываецца бязь чыжасцей і перашкодаў. Сέньня, калі камуністычныя сілы намагаюцца ізноў адваяваць пазыцыі, рызыка павялічваецца. А гэта значыць, што да ўсякай новай ініцыятывы, трэба ставіцца з разуменнем ситуацыі. З другога боку трэба энергічна ўключацца ў справу адбудовы беларускай дзяржаўнасці і нацыянальнай культуры, абычым выказаўся Васіль Быкаў. Сέньняшняя ситуацыя можа быць апошнім шансам беларусаў, каб яны выжылі, як нацыя...

Пётр Краўчанка, міністр замежных справаў Рэспублікі Беларусь:

Я хацеў-бы паднім'яць адну ідэю, якая ўжо даўно насыпела.

Каб праз год, ў Беларусі сабраўся I Сусветны Беларускі Кангрэс Беларусаў, першы за многія дзесяцігодзіндзі. Бацькаўшчына павінна прыняць сваіх сыноў і дачок. Бацькаўшчына павінна павініцца перад многімі з Вас, хто быў пакрыўданы. Думаю, у Бацькаўшчыны холіць мужнасці прызнаць памылкі сваіх структур і тых уладаў, якія некалі зневажалі Вас і паставілі ва ўмовы, якія зрабілі Вас палітычнай і пракоўнай эміграцыяй. Я хацеў давесьці да Вас, што ідэя сустрэчы ў нас канструктыўна прынята. Але яе трэба рыхтаваць і над ёй трэба працаўваць. І я запрашаю ўсіх вас да такой сумеснай працы.

Расьціслаў Завістовіч, старшыня Беларускага Кангрэсавага Камітэту Амэрыкі:

Сέньня, у дзень нашае сустрэчы, мы адзначаем надыходзячу 75 гадавіну Першага ўсебеларускага Кангрэсу. Першы ўсебеларускі Кангрэс стаўся паваротным пунктам у гісторычнай барацьбе нашага народу за справядлівасць і волю. Ён завяршыўся беларускаю нацыянальнай дэкларацыяй — абвешчаныем незалежнае беларускай дзяржавы.

Ад імя братніяе арганізацыі, Беларускага Кангрэсавага Камітэту Амэрыкі, вітаю Вас. Наш народ скінуў ярмо няволі! Ён, хоць і паволі, але крочыць да поўночы свабоды! Ён перамог! Мы перамглі. А цяпер, як на Бацькаўшчыне, гэтак і на эміграцыі, мы павінны яднаць свае сілы для добра нашае любае Беларусі й нашага народу, заўсёды, аднак, памятаючи, што канфармізм адбірае творчыя сілы, выконваючи дэструктыўную ролю ў грамадзтве. Разнастайнасць палітычных поглядаў і рэлігійных перакананняў на ёсць нечым заганым, а наадварот, яна робіць жыватворчы ўплыў на людзкія каштоўнасці, аздараўляе грамадзтва, як фізычна, так і духовна.

Генадзь Бураўкін, шэф беларускай місіі пры ААН

Неяк так атрымалася, што гісторыя не надта цешыла нашых прашчураў, не надта спрыяла нашай роднай зямельцы. То па ёй праносіліся каптыры розных захопнікаў, то пераціралі яе танкавыя тракі розных акупантатаў. І мы несылі съвету часта, перш за ўсё, свае раны, свае пакуты, сваю боль.

Успомнім старонкі толькі нядайчыя нашай гісторыі: Курапаты, Хатынь, Чарнобыль. Вось тыя знакі, па якіх Беларусь ведаюць больш-меныш у широкім съвеце, знакі нашай пакуты, знакі нашай бяды. Можа таму ў нашай души некаторыя наши блізкія і далёкія ворагі нават добрыя нашы пацуці, добрыя нашы рысы здолелі перавярнуць у дрэнныя. І дабрыня беларуская стала нейкай пакорлівасцю, і наша беларускае разуменне іншых стала раўнадушам для разумення свайго. І розныя дзяржаўныя арлы двухгаловыя выдзёубвалі нашу душу, калі мы ўсе на гэта глядзелі чамусыці даволі спакойна. Яны выдзёубвалі нашу мову, памяць. І даволі многае ўдалося ім у гэтым дасягнуць. І вось цяпер, калі прыйшоў шчасльвы час, наш шанс, мы кажам пра новы рух пра Адраджэннне. А я думаю, што для вельмі многіх у Беларусі, на жаль, не адраджэннне, а абуджэнне—вось што найбольш патрэбна і найважна.

Тыя палітычныя акты, якія для нашай радасці, на наша шчасльце ужо прыняты, пра якія ведае съвет, яны яшчэ павінны быць падмацаваныя вельмі сур'ёзнымі справамі. Наша незалежнасць беларуская будзе сапраўднай толькі тады, калі яна будзе складвацца зь незалежнасці душ беларусаў. Вось калі ў гэтых душах будзе незалежнасць, калі ў гэтых душах будзе годнасць, тады наша дзяржаўная беларуская незалежнасць будзе сапраўднай. У сувязі з гэтым я хацеў бы напрасіць Вас, дарагі землякі, каб Вы разумелі адну асаблівасць. Тое, што Вы з далёкага съвету пранесіцё да матчынай роднай хаты, да наших рачулаў, съязжынак, наших бароў, сваю любоў да Беларусі—гэтае будзе мець для той, неабуджанай яшчэ Беларусі, вялізарнае значэнне.

Нясіце, паказвайце, што Вы, пабывашы ў широкім вольным съвеце, яшчэ больш у души сваю радзіму зьбераглі. І яшчэ адно. Нам не хапае вопыту съвету. Вы гэтыя вопыт маеце тут. Перадайдце яго таксама туды, нам да хаты. Бо ён нам вельмі патрэбны.

Язэп Сажыч, Прэзыдэнт Рады БНР:

Асаблівасць гэтай сутрэчы ў тым, што мы маєм прадстаўнікоў дэмакратычнай апазыцыі незалежнай Беларусі. Па-другое, што ад і Усебеларускага Кангрэсу спаўніеца 75 год. Сустрэча напаўненая алтымізмам і надзеяй, што дачакаемся і паедзем ў Беларусь на Сусветную Сустрэчу.

Яўген Цумараў, дэпутат Вярхоўнага Савета Рэспублікі:

Незалежнасць — дасягальная, калі у нас будзе незалежная палітыка, калі будзе адроджана самасвядомасць і культура. Менавіта апошнім і займаеца Таварыства беларускай мовы ўжо больш за 3 гады. У свой час ТБМ вымушана было заніцца палітыкай і прынайць уздел у выбарах. Яно вылучыла для балатаванья Ніла Гілевіча, Зянона Пазьняка і інш. Мы рады, што беларусы Паўночнай Амэрыкі захавалі той правапіс, які дастойны нашай мілагутнай роднай мовы. У гэтай сувязі з хацеў-бы сказаць, што год назад ТБМ з Беларускай Акадэміяй Навук стваралі аргкамітэт па удасканаленню і

правядзеньню рэформы беларускай мовы. Вырашана правесці канфэрэнцыю, каб увесці ў норму беларускай мовы новы правапіс. Гэтая канфэрэнцыя плянуеца на канец гэтага году і буду рады запрасіць Вас на гэтую канфэрэнцыю. Таксама я мушу перадаць прывітальнае слова ад Цэнтральнай Рады Сацыял-Дэмакратычнай Грамады, а таксама ад яго старшыні др. Міхася Ткачова.

Вітаўт Кіпель, старшыня Біні:

Мы незвычайная эміграцыя. Мы працаўнікі Беларусі па-за межамі Бацькаўшчны. Мы аналізім і бачым, што робіцца на Бацькаўшчыне. Мы стаім на прынцыпах і Усебеларускага Кангрэсу і парадунуваём, чым сёняшні парламэнт рэспублікі адрозніваецца ад таго, што быў на I Кангрэсе. Ён адрозніваецца народнасцю. Сёняня Вярхоўны Савет ня мае мандату народу. І калі гаворыць аб tym, што мы будзем супрацоўніца з Бацькаўшчынай, то гэта так. Але будзем памятаць і аб tym, што тая апазыцыя, якая сёняня падымае голас, яна падтрымоўвае прынцыпы, выказанныя на I Усебеларускім Кангрэсе. Яна гаворыць: дайце нам выбары, дайце нам рэфэрэндум. Давайце выберам беларускі парламэнт. І мы, прадстаўнікі таго пакалення, якое не разглядалася ніколі эмігрантамі, а працаўнікамі беларускай нівы на Захадзе, цалком і без ніякіх засыярогаў далучаемся да гэтага пагляду і будзем гэты пагляд прапагандаваць, як 70 гадоў пропагандавалася ідэя БНР. Урад і парламэнт мусіць быць выбраны народам. І датуль, пакуль урад сапраўды ня будзе выбраны народам, і дакуль, пакуль Беларусь сапраўды ня стане весьці незалежную палітыку, мы будзем працягваць сваю працу тут, на эміграцыі.

Валянтына Трыгубовіч, прадстаўнік БНФ «Адраджэнне»:

Вы чулі тут прызыў выпрацоўваць беларускую ідэю, але гэтая беларуская ідэя ёсьць. Вы неслі яе ўсе гады, цяпер мы яе бярэм для выканання. БНФ ня мае патрабы нешта новае выпрацоўваць, бо гэтая беларуская ідэя, якая была абвешчана 25 сакавіка 1919 г., павінна была рэалізавацца ў нацыяналінай дзяржаве, якой мусіла стаць Беларусь. І нічога штучнага выпрацоўваць ня трэба. Мы з вамі ведаем, што трэба будаваць.

Тое, што Вы весь гэты час трymалі бел-чырвона-белы сцяг, тое, што Вы трymалі Беларусь на карце свету, мела вялікае значэнне для нас там. Кожны з тых, хто зъяўляеца актывістам БНФ, меў нейкі штуршок, які абудзіў яго. Я выказываю Вам вялікую падзяку, за ту вялікую працу, што вы тут праводзілі.

Што хацелася-б адрадзіць хутчэй? Мову, рэлігію, узгадаваць сваіх дзяцей дэмакратамі і будаўнікамі. Якая-б справа не пачыналася, аказваеца ўжо нічога ў рамках гэтай дзяржавы зрабіць нельга, пакуль ня будзе зъменены палітычны лад. Таму БНФ улучнасці з дэмакратычнымі партыямі выйшаў на рэфэрэндум. Сабрана амаль 0,5 мільёна подпісаў. І толькі паслья яго правядзеньня мажлівів нейкія зрухі ў бок дэмакратызацыі.

Рэзалюцыя

ХХ Сустрэчы Беларуса ў Паўночнай Амэрыкі ў Нью Брансвіку, Нью Джэрзі

5-7 верасьня 1992 г.

ХХ Сустрэча Беларуса ў Паўночнай Амэрыкі сцвярджае:

1. Дэмакратычны практэс ў Беларусі ідзе штурчна запавольненымі тэмпамі, спавальняючы рэформы і спрычиняючы эканамічны спад. Галоўная прычына гэтага замаруджвання ў тым, што структура і склад Вярхоўнага Савету Рэспублікі Беларусь, які выбіраўся не як парламэнт сувэрэнай дзяржавы, а як мясцовы орган часткі былой савецкай імперыі, не адпавядаў на спадлем патрэбам мамэнту—інтэнсывна распрацоўваць заканадаўства незалежнай дзяржавы і сачыць за яго выкананьне.

Наяўнасць сярод дэпутатаў Вярхоўнага Савету недэмакратычна абраных заканадаўцаў і такіх, якія займаюць адначасна адміністрацыйна-выканавчыя пасады, ня толькі не дае альтымальных вынікаў, але пярэчыць самому прынцыпу дэмакратыі. Беларусь безадкладна патрабуе дэмакратычна абранага вышэйшага заканадаўчага органу, які працаў—бы толькі як парламент, прафэсійна.

2. Вярхоўны Савет і ўрад Беларусі мусілі—б больш актыўна праводзіць палітыку незалежнай дзяржавы ў адпаведнасці з Дэкларацыяй аб дзяржаўным сувэрэнітэце Рэспублікі і больш энергічна спрыяць дэмакратызацыі ейнага палітычна-грамадзкага ладу; больш клапаціца пра інтарэсы беларусаў замежжа, спрыяць вяртанню на Бацькаўшчыну тых, хто апынуўся вонкіх Беларусі на абліах былога СССР, што ў

першую чаргу датычыць беларусаў-вайскову́цаў, якія знаходзяцца на чужыні і жадаюць служыць Беларусі.

Асадлівая ўвага павінна надавацца адраджэнню нацыянальнай культуры, адукцыі, беларускай мовы. Толькі на глебе нацыянальнай съведамасці, у спалучэнні са справядлівым аллючванай пракай, можа адрадзіцца пачуцьцё грамадзянскай годнасці, а разам зь ім пачуцьцё адказнасці за якасць арганізацыйнай і эканамічнай дзеянасці, за якасць прадукцыі працы.

3. Беларуская эміграцыя й ейныя нащадкі ў Злучаных Штатах і ў Канадзе горача і падтрымліваюць ідэю адраджэння сувэрэнай і дэмакратычнай беларускай дзяржавы, перабудову эканомікі Беларусі на прынцыпах вольнага рынку ды справу забяспечання дэмакратычных свабодаў усім ейным грамадзянам без розніцы на этнічнае паходжанне ці сьветагляд. У сувязі з гэтым амэрыканскія і канадскія грамадзяніне беларускага паходжання выкарстоўваюць свае контакты і ўплывы, каб спрыяць адраджэнню вольнай Беларусі.

4. Апошнім часам аднасілы старога ладу ў Беларусі аднавілі кампанію ачарнення маральных аўтарытэтаў беларускага нацыянальнага руху, у першую чаргу лідэраў беларускай вайсковасці. За гэтай пропагандавай кампаніяй хаваеца намаганье паслабіць фронт нацыянальна-дэмакратычных сілаў у Беларусі і падкасіць салідарнасць зь імі беларускай эміграцыі.

5. Афіцыйныя колы Беларусі, у тым ліку Міністэрства замежных спраўаў, згуртаванне беларусаў съвету «Бацькаўшчына» й іншыя структуры, выступілі з прапановай правесцьці ў 1993 г. ў чэрвені-ліпені сусветных звязд («кангрэс») беларусаў. Беларуска-Амэрыканскіе Задзіночанні і Згуртаванні Беларусаў Канады падтрымваюць у прынцыпе гэтую насьпелую ідэю і ўздел свой у ажыццяўленні гэтага праекту абумоўліваюць далейшым ходам працэсу дэмакратызацыі ў Беларусі і нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва.

6. Беларуская эміграцыя будзе і надалей сачыць ход падзеяў у Беларусі:

а). ці я будзе замаруджваца працэс нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння;

б). ці будзе выкананая воля вялікае колькасці выбаршчыкаў, выказаная ў адпаведнасці з законамі аб рэфэрэндуме,

в). ці будзе дадзены парламэнцкай апазыцыі, дэмакратычным партыям і рухам час на пэрыядычныя выступленні на рэспубліканскім радыё і на тэлебачанні? (як гэта рабіцца ў дэмакратычным заходнім съвеце);

г). ці будуць спыненныя перашкоды нармальнай дзейнасці канструктыўнай апазыцыі БНФ ў Вярхоўным Савеце.

д). ці будзе спыненныя недакумэнтованыя адвінавачанні беларускіх нацыянальных лідэраў.

7. Урад Беларусі мусіць зъмяніць сваю палітыку ў дачыненьні да забруджанае ча-рнобыльскай радыяцыйнай тэрыторыі, узмацняючы праграму перасялення людзей, а не фінансавання іхняга там перабывання, бо такое фінансаванье прыцягвае жыхароў з чысьцейшых раёнаў Беларусі, вядучы да росту съяротнасці і захворванняў. Мы прапануем, каб урад Беларусі рабіў большыя намаганні запрасіць замежныя фірмы для наладжання вытворчасці

мэдыкамэнтаў у Рэспубліцы, якіх вельмі патрабуе беларускае жыхарства.

8. ХХ сустрэча беларусаў Паўночнай Амэрыкі выказвае спадзіваныне, што справа рассыледвання камуністычнага генацыду ў Беларусі (Куррапаты й усе іншыя злачынствы) ня будзе спыненая, ды што памяць ахвяраў бальшавізму будзе ўшанаваная пабудовай адпаведнага мэмарыяльнага комплексу.

9. Адраджэнненрэлігіі ў Беларусі павінна спрыяць адраджэнню беларускіх рэлігійных традыцый, беларускай мовы, культуры, духоўасці, а ня быць прыкладаю паліянізацыі, русыфікацыі ці іншай формы дэнацияналізацыі беларусаў.

10. Для прысыпешвання адраджэнскага і дэмакратычнага працэсу ў Беларусі, для ўздыму эканомікі і матар'яльнага дабрабыту патрэбныя якмага шырэйшыя культурныя і дзялэвавыя сувязі паміж грамадзянамі Беларусі і грамадзянамі заходніх краін. Беларуская эміграцыя гатовая прыкладаць ўсё сілы, каб гэткія сувязі пашыраліся і замацоўваліся на агульнае добро беларускага народу.

Жыве Беларусы!

Я. Чіханович

Сустрэчы з міністрам замежных спраўаў

Святлана Анатольева

Такой сустрэчы полацкая зямля яшчэ ня бачыла. Прыйзджала ў кліўлендзкі «Полацак» амэрыканскія палітыкі й урадаўцы, прадстаўнікі беларускай амбасады пры ААН. Выступала багата артыстаў і гасыцей з Бацькаўшчыны, адбываліся сустрэчы зь лідэрамі БНФ, дэпутатамі Вярхоўнага Савету Рэспублікі Беларусь. Але каб у Полацак прыехалі адразу міністр замежных спраўаў Пётр Краўчанка, беларускі пасол у Амэрыцы Сяргей Мартынаў, намеснік шэфа беларускай амбасады пры ААН Уладзімір Герасімовіч — такога яшчэ не было.

Прыехаўшы позынім вечарам 18 верасня ў Кліўленд, Пётр Краўчанка, Уладзімір Герасімовіч, Сяргей Мартынаў наступным днём наведалі рэдакцыю часопіса «Полацак». У хаце Міхася Белямуга адбылося прыняццё і знаёмства гасыцей з калекцыяй медалёў і бібліятэкай. Пабывалі госьцы і на вячэры, якую арганізавала Вольга Лукашэвіч у сваёй хаце. Вечарам на Полацку адбылася зборка, у якой прынялі ўдзел шаноўныя госьцы, кліўлендцы і беларусы з Дэтройту — др. Язэп Сажыч, Каця Мазура, Людміла Бакуновіч, з Чыкага — Міхася Каленік, Юрка Каленік, сп-ва Махнach, сп-ва Рамукоў, сп-ва Шышкі, сп-ва Яканюк, зь Мілвокаў — Уладзімір Варатаеў. Яны спэцыяльна прымехалі на гэтую сустрэчу.

— Колькі-б' мы не зайдзіміся палітыкай і эканомікай, але мы ніколі ня зможам стаць сапраўды нацыянальнай дзяржавай, без выхавання маладога пакалення, без уздыму нацыянальнай самасвядомасці, — пачаў сваю праўмову Пётр Краўчанка. — Таму я хацеў бы прыпыніца больш падрабязна на пытаннях нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва.

Працэс нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва немажлівы без Канстытуцыі. І трэба сказаць, што лепшыя нямецкія юрысты высока ацанілі праект будучай Канстытуцыі Беларусі, назвалі яго адным з самых дэмакратычных. Але праект ёсьць толькі праект. 20 кастрычніка пачнеца новая сэсія Вярхоўнага Савету, і асноўным яе пытаннем будзе пытанье прыняцця Канстытуцыі, якая павінна замацаваць непаваротнасць падзеяў, што прывялі Беларусь да незалежнасці. Новая Канстытуцыя дасьць мажлівасць пачаць інтэграцыю ў Эўропу. Вяртаныне ў Эўропу — гэта гісторычны шлях. Пачынаць-жа трэба з палітычнага напрамку. І тут вялікае значынне для нас мае ўступленне ў Савет Эўропы. У 1993 г. у нас ёсьць такі шанс. Пазыцыя Беларусі ацэньваецца зараз даволі высока.

Сярод важнейшых кампанентаў нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва хацеўбы выдзяліць състэму нацыянальных каштоўнасцей. Мы ня можам выхоўваць младое пакаленінне, калі нам няма чым ганарыцца. І тут мы мусім займацца пошукамі грошаў. Мы дабіліся таго, каб у ЮНЕСКА разглядзелі пытаныне аб уключэнні Мірскага замку і Белавежскай пушчы ў склад сусветнай архітэктурнай спадчыны. На першым этапе мы не атрымалі перамогі, таму зараз пільна рыхтуюм новыя дакументы, каб вырашыць гэтае вельмі важнае для нас пытаныне. Для рэстаўрацыі Мірскага замку нам трэба 500 тыс. далляраў. За гэтыя гроши мы павінны запрасіць славутых майстраў з Польшчы або Чэхіі, пераняць ад іх лепшае і стварыць нацыянальную школу рэстаўратараў, якой у нас няма, каб у 1996 годзе ўрачыста адзначыць 500-годзьдзе

Мірскага замку, славутага помніка Эўропы.

Нам беларусам,—падкрэсліў Пётр Краўчанка,—патрэбна свая Мэка, каштоўнасцямі якой можа ганарыща кожны беларус. Мы павінны ўзыняць людзей, паказаць, якая багатая ў нас спадчына. На роцю такай Мэкі прэтэндуюць Вільня і Прага, а таксама Падуя, зь якой у беларусаў столькі звязана.

Працэс нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва не мажлівы без нацыянальнага школьніцтва. Першыя змены ёсьць. З 1 верасня 70% усіх вучняў школаў вывучаюць усе прадметы па-беларуску. А яшчэ 10 год назад толькі адна Надзейка Лісіцына ў Менску вывучала агульнадукатыўныя прадметы на роднай мове. Вельмі многае залежыць ад нашай творчай інтелігэнцыі. Праз талент—да нацыянальнага. Я—б так называў гэты практэс. Зараз у нас выйшли з «наведаныя» многія таленавітыя людзі. Я хачу ўсіх называць съпявака Марата Грыгорчыка, я думаю гэта наш новы Забэйда, мастакоў братоў Басалыгай, Аляксея Марачкіна, скульптараў А.Дранца, В.Янушкевіча і многіх іншых.

Да нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва мусіць даць усё тое, што было зроблены на эміграцыі. Мы хочам, каб ўся спадчына вярнулася беларускаму народу. Зараз у Беларусі друкуюцца кнігі Натальлы Арсеньевай, Масея Сяднёва, рыхтуюцца да выдання творы іншых беларусаў Замежжа. Беларуская нацыянальная літаратура можа быць поўнай без літаратуры эміграцыі.

Аднона Беласточчыны. Беласточчына ў стратэгічным пляне вельмі важны для нас рэгіён. Гэта для нас прыклад, як ста-годзьдзямі пад шалёным польскім уціскам захоўвалася беларускасць. Мы разглядаем

Беласточчыну як стратэгічны бастыён. Калі мы страцім яе ў нацыянальна-этнічным сэнсе, наша дзяржава будзе пастаўлена на хвалі зынчтажэння. Зылківідаўшы гэты бастыён, польская хвалья пракоціца па Заходніяй Беларусі і будзе накіравана зынчтажаць усё нацыянальнае.

Мы мусім падтрымоўваць школьніцтва на Беласточчыне, развіццем культуры. Мы не павінны забывацца і аб беларусах, якія жывуць у Маскве, Якутыі, Казахстане, вонкак Беларусі. Толькі калі беларусы ўсяго сьвету аўяднаюць свае намаганыні, мы зможем пабудаваць сапрауды нацыянальную Беларусь.

Пасля прамовы, якая працягвалася больш за паўтары гадзіны, Пётр Краўчанка адказаў на шматлікія пытаныні, якія датычыліся праблемаў культуры, беларускіх візаў, захавання гістарычнай памяці.

Назадутра, 20 верасьня, пасля съезда-тургіі ў царкве Жыровіцкай Божай Маці, на «Полацку» адбылася ўрачыстая сустрэча, з удзелам Пятра Краўчанкі, Сяргея Мартынава, Уладзіміра Герасімовіча.

Прывітаць шаноўных гасцей прыйшлі August B. Pust, Special Assistant for Multicultural Affairs Office of Governor George V. Voinovich; Richard Konieciwicz, упаўнаважаны адміністрацівнага калегіума; Ralih Park, былы мэр Кліўленда, прэзыдэнт руху нацыянальнасцей у Кліўлендзе, разам з сынам Ralih Park Jr., які ёсьць суддзьдзей; V.Brown, B.Pitro, прадстаўнікі ад уладаў Кліўлендскай акругі; M.Hoke, канцыдидат у дэпутаты ў Кангрэс ад рэспубліканскай партыі, таксама сябры беларусаў—украінцы, расейцы, польшчы. Програму сустрэчы вялі Пол Васілеўскі і Янка Ханенка. Старшыня культурна-асветніцкага цэнтра прывітаў удзельнікаў сустрэчі і перадаў Пятру Краўчанку сувенірны ключ—сымбаль гасціннасці і павагі беларусаў Кліўленду

да шаноўных гасцьей. Міністр замежных спраў па добрай беларускай традыцыі перавязаў Янку Ханенку слуцкім пасам і перадаў культурна-асветніцкаму цэнтру «Полацаў» беларускія кнігі.

Пасыль прывітання гасцьей сустрэчы R.Konieiewicz, прадстаўніком адміністрацыі горада Кліўленд і уручэны міністру замежных спраў спецыяльнай дэкларацыі, слова ўзяў Пётр Краўчанка.

— Міжнароднае становішча Беларусі,— адзначыў ён у сваёй промове,— палепшаецца. Мы рэальна рухаемся да незалежнасці. Мы ўвайшлі ў міжнародны валютны фонд, дзе нашая агульная доля складае 0,5%. Без гэтага ўваходу нельга было стварыць нацыянальную валюту, якую мы ўжо друкуем у адной з заходніх дзяржаваў. Справа толькі з тым як, дзе, калі уводзіць яе, каб не паставіць Беларусь у крытычную сітуацыю. Мы ўвялі свае грошавыя знакі, але гэта толькі пераход да валюты. Каб поўнасцю перайсці да нацыянальнай валюты, нам трэба мець у актыве 5 млрд. даляраў. Ніхто нам такіх грошоў не дасцьць, і таму несвяячасовае ўвядзенне валюты можа прывесці да таго, што мы скампрамягтаем нашу сувязтую справу, звязаную з пераходам да незалежнасці. Таму мы мусім дзеяніцца памяркоўна. Не забягніць наперад, але не адставаць ад наших суседзяў.

З другога боку, нам трэба стварыць нацыянальнае войска. Беларусь адзінай з краінай СНД, якая пайшла на тое, каб фінансаваць войска, а гэта 246 тыс. войскоўцаў, 140 тыс. зь якіх мы ўзялі пад свой кантроль. Гэта нашая будучая беларуская армія. Па сутнасці яна яшчэ не нацыянальная, бо 80% войскоўцаў, якія служаць у ёй, не беларусы. У бліжэйшы час у Беларусі будзе адбывацца скарачэнне войска, якое мы давядзем да 50-80 тыс., як у іншых

эўрапейскіх краінах. Гэта будзе невялікае, але вельмі апэратыўнае войска, каб мы не залежалі ад тых працэсаў, што могуць адбывацца ў Заходній Еўропе. Ход развіцця падзеяў у Эўропе паказае, што зарас ня можа быць абсалютна нейтральнай дзяржавы. Сённяня назіраеца практыческі адыходу ад клясычнага нейтралітэту, аб'яднаныне Эўропы і стварэнне агульнага эўрапейскага дому. Я думаю, што і Беларусь паступова будзе ўцягвацца ў гэты практыческі, будзе рухацца на Заход, уступаць у агульную эўрапейскую супольнасць. Але гэта адбудзеца не адразу, і ўсе мы мусім многа яшчэ папрацаўцаць, каб зрабіць нашу Беларусь вольнай, незалежнай дзяржавай.

— Я вельмі ўзрушаны, — сказаў Сяргей Мартынаў, — бо пасыль некалькіх гадзінай падарожжа з Вашынгтону ў Кліўленд, я апынуўся ў беларускім навакольлі. Я на свае вочы пабачыў беларусаў, што здолелі пабудаваць цэнтр «Полацаў», што самаахвярна і зь вялікім намаганнем выдаюць цудоўны і патрэбны нам часопіс «Полацаў», якія сумелі захаваць нашу мову і традыцыі.

Пакуль нас, у беларускім пасольстве ў Вашынгтоне, працуе няшмат асобаў, але мы плённа працуем. Над пасольствам лунае бел-чырвона-белы сцяг. Мы пачалі выдаваць свае беларускія візы. Калі ласка, звязртайцесь да нас, калі вы збіраецце ў Беларусь і па ўсіх іншых пытаннях.

З нагоды першага наведання на цэнтр «Полацаў» Сяргей Мартынаў перадаў кліўлендцам беларускі абрус і кнігу пра нашую Бацькаўшчыну.

Др. Сажыч, старшыня Рады БНР, сказаў:
— Я прамаўляю на толькі як старшыня Рады БНР, але як і бліжэйшы сусед кліўлендцаў. Я вельмі рады бачыць, што Кліў-

ленд жыве, што ў Вас расце зьмена. Я вельмі ўзрушаны учарашнім і сёньняшнім днём. Я бачу, што гэтае спатканье ёсьць працяг ХХ Сустрэчы, якая адбывалася ў Нью Брансвіку.

Зъ ўспілым прывітанынем да кліўлендцаў і шаноўных гасцей звязнрўся прадстаўнік ад губэрнатара штата Агаё August Pust.

—Беларуская калёнія ў Кліўлендзе ня ёсьць вельмі вялікая, але затое яна вельмі якасная. Мы часта з маймі сябрамі беларусамі гаварылі, як наладзіць партнёрства паміж Агаё і Беларусью. І гэты час прыйшоў. Мы будзем гэтае эканамічнае партнёрства развязваць. Гэты год выбараў, і я могу сказаць, за што-бя аддаў свой голас: «Сталічная—не, Белавежская—так». Мы глядзім з алтынізам у будучае. Жыве Беларус!

A.Pust перадаў П.Краўчанку грамату ад губэрнатара штату Агаё Джорджа Вайновіча.

З адаказным словам выступіў Пётра Краўчанка.

—Я хацеў, бы ў вашай асобы шаноўны сп.Пуст, падзякаўваць губэрнатара штату Агаё за падтрымку. Я спадзяюся, што губэрнатар і Вы наведаеце Беларусь. І мы будзем ня толькі сябрамі, але пачнем вялікі бізнес паміж штатам Агаё і Рэспублікай Беларусь.

Таксама я хацеў сказаць аб адной важнай справе.

У Кліўлендзе выдаецца часопіс «Полацак».Гэта вельмі патрэбы часопіс для нас, беларусаў Бацькаўшчыны. Гэты гісторычна-мастацкі альманах дае мажлівасць лепш разумець Вас, ведаць Вас. Гісторыя Вашага жыцця, апісаныне падзеяў, якія адбываюцца ў Вас, находзіць сваё адлюстраваныне ў часопісе. Дык давайце ўсё зробім, каб гэты часопіс і далей распаўсюджваўся ў Беларусі.

З прывітальным словам выступіў таксама R.Рерк, M.Ноке, а. Міхась Страпко. Усе яны выказалі надзею што працысы дэмакратызацыі, якія адбываюцца ў Беларусі прывядуть да яе сапраўднай свабоды і незалежнасці.

Пасля перапынку, у час якога міністр замежных спраўаў даў інтарв'ю кліўлендскай газэце « The Plain Dealer », адбыўся канцэрт, у якім прынялі ўдзел Тацыцяна Мархель, Мікола Скорыкаў, Іна Афанасьевіа, Зымітрок Яўтуховіч, Лявон Пранчак. Але на гэтым сустрэча з гасцямі не закончылася. Да позынга вечару гарэла на Полацку сувязло, працягваліся размовы і амбен думак з Пятром Краўчанкам, Сяргеем Мартынавым, Уладзімерам Герасімовічам. Працяг гэтай сустрэчы — наперадзе.

65 20 верасня, «Полацак». У часе сустрэчы

Беларускае съята ў ААН

Святлана Менская

...І стаяла над Беларусью ночь, жудасная, глухая. Толькі балотныя агні асьвяшчалі старажытныя пушчы ды ціхі жалосны стогн стаяў над імі. Не было ратавання ад таго мраку. Не было мажлівасці вырваша з дрыгвы яго цяжкага сну. Таму Гасподзь паслаў на ту ю зямлю сваіх прарокаў, сваіх волатаў Янку і Якуба, каб ішлі яны й абуджали яе народ, глухі, съляпяны, людзьмі звацца. І тыя сыйшлі на зямлю і сваімі песьнямі звалі беларусаў к свабодзе, незалежнасці, праўдзе. І народ той абудзіўся, панёс на плячах усюму съвету свою крыўду, сваі пакуты, надзею. Наперадзе яго ішлі Янка Купала і Якуб Колас. І хоць загінулі яны ў той барацьбе, але зerne, кінутае імі ў людзкія душы, дало добры ўраджай, і руне збожжа на зямле беларускай. Памяць жа аб нацыянальных героях прадаўжается жыць. І сёньня мы съяўткем іх юбілей, іх 110-гадавіну з часу нараджэння.

Пасля съяўткавання ў Мікалаеўшчыне, Менску, Вязанцы, Акімчыцах, Купала-коласаўскае съята прыйшло і на амэрыканскі кантынэнт. У Нью Ёрку, у ААН, 22 верасня сабраліся дыпляматы, консулы, супрацоўнікі амбасадаў, каб ўрачыста адсъяўткаваць 110-годзьдзе з часу нараджэння беларускіх песьняроў. З Кліўленду, Саўт Рывэр, Нью Брансвіку, Нью Ёрку зъехаліся беларусы, каб пакланіцца памяці сваіх нацыянальных герояў, Янкі Купалы й Якубу Коласа.

—Кожнаму з нас лёс адводзіць свой зямны куток, дзе дае бяспечны дар жыцьця, і непаўторную матчыну ласку, родную мову і съятое адчувацьне ўласной годнасці. — сказаў у сваёй прамове шэф беларускай місіі ў ААН, паэт Генадзь Бураўкі — А вось

неба над намі даецца на ўсіх адно: неабды мнае і загадкае, глыбоке і неспазнанае, адкуль зоркі съвеціць, не зважаючы на дзяржаўныя межы, розніцу ў людзкіх харатах, ня слухаючыся розных валадароў і хуткаплынных зъмен. Нібы адчуваючы нейкую візу на шматвяковую цяжкую маркотліву долю беларуса, 110 гадоў назад Бог ўшчада кінуў сваю зырку і скру адразу ў дзіве душы мужычых съюну. І ў съвет прыйшлі два нацыянальныя геніі, а на не-басхіле культуры і людзтва ўспыхнулі дзіве ярчэйшыя зоркі беларускай літаратуры.

Колькі ў іх было родаснага і аднолькавага: і ў трывогах, і ў парывах, і ў горкіх развагах. Горача і самахварна люблі яны і пяшчаную свою зямельку, і цягавітага ды маўклівага свайго братку беларуса, і поўную хараства і замілавання матчины песьні.

Дзеля гэтай любові спазналі і ператрывалі яны і крывавыя песягі царскай цэнзуры, і абраズылівыя зъдзекі сталінскіх катаваў, і пальнёвую гаркоту расчараўвання і адчаю.

Бог даў ім рэдкі талент, але і дастаткова выпрабаваў на трывушчасць і адданасць Бацькаўшчыне. Можа таму часам і здаюцца іх чистыя зоркі дзізвумя яснымі съязнікамі...

Геніі могуць быць незразуметны або недацэненымі пры жыцьці. Але шчасце народнага прызнання і пакланеніе ніколі не аблінае іх, бо ёсьць-ж яў съвеце, якім мы жывём, найвышэйшая справядлівасць.

Яна можа запазыніцца, але яна ёсьць. І тады шчасце паэтав становіцца шчасцем радзімы, якой яны аддалі ўсё, што мелі, і нават болей таго.

Янка Купала й Якуб Колас пры жыцьці пасыпелі адчуць народную любовь і ўдзячнасць. Ім паshanцавала, іх асабістaeшчасце ўжо тады становілася шчасцем Радзімы. Але толькі з гадамі пачынаем мы разумець глыбіню іх азарнънъ і вышыні іх узлёту.

I калі Вам пакарціцу паўзіраца ў прасторнае неба духоўнасці, якое й атуляе ўсіх нас, і кліча да вышыні, успомніце, што ў сузор'і Пушкіна, Шаўчэнкі, Міцкевіча ёсьць і зоркі з простымі беларускімі імёнамі Янка й Якуб. Пакланіцеся ім. Яны вартыя.

Цёплае слова аб нашых нацыянальных волатах сказаў міністр замежных спраў ў Рэспублікі Беларусь Пётра Краўчанка. Ён нагадаў асноўныя вехі жыцця і творчасці паэта Янкі Купалы, адзначыў, што ніводны паэт ня быў аkrужаны такой пашанай. Але ў той-ж час ніводнага паэта так не звязшчалі, як аўтара неўміручых «Паўлінкі», «Тутэйшых», «Раскіданага гнязда». На Бацькаўшчыне расьце перакананье, што Купала загінуў нэвыпадкова. Бэрэя простираны мог дапусціць съвятаванння шасцідзесяцігадовага юбілея паэта. Ён не хацеў, каб быў яшчэ адзін форум, бо гэтыя людзі не хацелі праслаўляць Беларусь.

— У майм сёньняшнім разуменіні, галоўнае ў Купалы—гэта ягоная дзяржаўная філязофія, дзяржаўная мудрасць і дума пра нас з Вамі. I пра ўсё гэтае съведчыць ягоная творчасць.

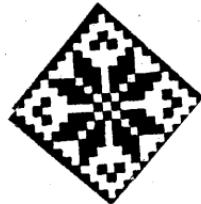
Працягам размовы пра Купалу і Коласа стаў цудоўны канцэрт, у якім прынялі ўдзел народная артыстка Беларусі Таццяна Мархель, паэты Сяржук Сокалаў-Воюш, Лявон Пранчак, кампазітары Зымітрук Яўтуховіч і Аўген Магаліф, съпевакі Іна Афансава і Мікалай Скорыкай. У канцэрце прагучалі песні на верши славутых юбіляраў, а так-сама на слова Максіма

Багдановіча, Гена-дзяя Бураўкіна, Лявона Пранчака.І слухаю-чы, кранаючыя душу беларускія песні, уз-гадваліся слова Янкі Купалы, напісаныя з нагоды 15-годзьдзя творчай дзейнасці паэта. Словы, напісаныя больш за 60 гадоў назад, але зьевернутыя і да нас, нашчадкаў.

Не адно на съвеце Адраджэнніе народу, не адна вялікая ідэя не пачыналася так шпарка, як ідэя Адраджэннія беларускага народу. I сапраўды, што было 15 гадоў назад, што мы бачым цяпер? 15 год таму назад некалькі шалёных галоў захацелі галовамі мурпрабіваць, адбudoўваць сваю закаваную у многавекавыя кайданы Бацькаўшчыну. А сёньня без малага увесь народ усімі сіламі дамагаеца свайго вызваленія.

15 год назад аб незалежнасці і падумашы было небяспечна. Сягоныняшня нашыя бліжэйшыя суседзі самі аб гэтым падзяржаўнаму гавораць з намі, як з народам, каторы заслужыў па-людзкаму і божкаму праву гэтую незалежнасць. Адзіным узмахам агняцьветнай думкі, аб нашай волі мы скінулі і патапталі даўгавечную брахню, што Беларусі не было і няма. Свайм векапомным і магутным духам народным, што адважна сягае да сонца, мы паказалі съвету, што Беларусь ёсьць, была і будзе!

Словы прарока Янкі Купалы актуальны і сёньня. Беларусь жыла, жыве і будзе жыць!

З ЎЖЫЩЯ ЭНІГРАЦІІ

Верасьнёўскі пікнік

Як - жа дакладна мудрасыць народная кажа: «Добра ў гасціцах, а дома яшчэ лепш». Пасля насычанай ХХ Сустрэчы ў Нью Брансвіку, пасля шумных магістраляў Нью Джэрзі, ціхі і спакойны куточак Полацку паказаўся ўсім маленкім раем. І пікнік, які адбыўся тут 13 верасьня, можна лічыць адным з найбольш удалых за гэты летні сезон. Колькі было расказаў, усымешак, жартаў у гэтым нядзельны дзень! Колькі ўспамінаў і песніяў!

Узрушанасьць павялічвалася яшчэ і tym, што на Полацак прыехала кіназъёмачная група, якая здымала шматсэрыйны дакументальны фільм аб пісьменніках, паэтах, мастаках, бізнесмэнах, працаўніках беларускага Замежжа, з рабочай называй «Беларусы, што жывуць у Амэрыцы» (аўтарка сцэнарыя Вацлава Вярбоўская, рэжысёр Наталья Вярбоўская, дырэктар карціны Ірына Дварнічэнка, кінаапэратор Валянтын Леановіч).

У гэты ж дзень гасціямі «Полацку» былі прачытаны рэфэраты аб падзеях на Бацькаўшчыне.

Яўген Цумараў, дэпутат Вярхоўнага Савету Беларусі, намеснік старшыні ТБМ, прайнфармаваў кліўлендцаў аб дзейнасці ТБМ, якое ўзыняла больш за 3 гады назад аб выдавецкай дзейнасці Таварыства (ТБМ выдае газету «Роднае слова», перавыдала пару кніг эмігрантаў). Падзяліўся ўражаннямі аб апошніх падзеях на Бацькаўшчыне, падкрэсліў, якое вялікае значэнне для беларусаў Бацькаўшчыны аказвае той факт, што ў далёкай Амэрыцы беларусы захавалі сваю мову, традыцыі. Таксама ён запрасіў прыязджацаў кліўлендцаў у Беларусь па запрошанням ТБМ.

—Мы маём цудоўную базу для адпачынку. Дом творчасці Саюза пісьменнікаў, які знаходзіцца ў жывапісных мясцінах у Караблішчывіцах, цяпер перададзены ТБМ. Мы можам арганізаваць цікавую культурную і гістарычную праграму, курс лекцыяў і выступленняў.

Яўген Цумараў таксама прапанаваў кліўлендцам сумеснымі намаганнямі паставіць у Беларусь друкарню, каб выпускаць беларускія кнігі для беларусаў Бацькаўшчыны і Замежжа. І як напамін аб гэтай сустрэчы перадаў Янку Ханенку бел-чырнова-белы сьцяг, які удзельнічаў у многіх гістарычных мітынгах, а ўсім прысутным на гэтай сустрэчы зборнік верша Ніла Гілевіча «Незалежнасць», выдадзены ТБМ, а таксама памятныя календары і значкі.

Яўген Лецка, старшыня згуртавання «Бацькаўшчына» расказаў аб дзейнасці згуртавання і перспектывах правядзення Сусветнага Кангрэсу Беларусаў, які

плянуеца адбыцца ў чэрвені—ліпені наступнага году ў Менску. Ён запрасіў усіх прысутных прыязджаць на гэты ўрачысты форум. Ад імя згуртавання «Бацькаўшчына» сп. Лецка перадаў на «Полацак» празкт скульптуры сэв. Еўфрасіні Полацкай, якая зь цягам часу будзе ўпрыгожваць полацкую зямлю ў Кліўлендзе.

З прамовай аб сёньняшній сітуацыі ў Беларусі, аб выніках збору подпісаў для рэфэрэндуму, аб растаноўцы палітычных сілаў на Бацькаўшчыне выступіў Анатоль Бэлы, старшыня клубу «Спадчына». Таксама ён падзякаваў усіх, хто фінансава і маральна дапомагаў клубу ў стварэнні помніка Максіма Багдановіча, і праінфармаваў, што бронзавая скульптура ўжо канчаткова зроблена і пасля ўсіх пагадненняў яраслаўскіх уладаў зь беларускім і яраслаўскім архітэктарамі будзе ўстаноўлена ля будынку былой мужчынскай гімназіі, дзе ў 1909-1911 гадах вучыўся клясык беларускай літаратуры.

Навіны культурнага жыцця

13 верасня, пасля сэв. Літургіі, якую служылі а. Міхась Страпко й а. Якуб, у падцаркоўнай залі адбыўся канцэрт народнай артысткі Беларусі Таццяны Мархель.

Таццяна Мархель паказала сцэнічны абрэзок на біблейскія матывы. У гэтым філязоўскім творы, дзе жыцьцё Хрыста, ад нараджэння і да съмерці, праходзіць праз прызму традыцый, вераванняў беларуса, было многа нацыянальных песняў. У маленьком абрэзку адбілася ўсё гаротнае жыцьцё беларуса, ягоныя радасці і пакуты: нараджэння дзіцяці, турботы бацькоў, шчасце маладых на вясельлі, цяжкасці жыцця, хваробы, горыч съмерці. Сцэнічны абрэзак выклікаў вялікую цікавасць у гледачоў і не пакінуў нікога раўнадушным.

20 верасня пасля сэв. Літургіі ў падцаркоўнай залі адбыўся прагляд аматарскага відэофільма Міхася Калядкі аб сустэречы кліўлендцаў з міністрам замежных справаў Пятром Краўчанкам, беларускім паслом у Амэрыцы Сяргеем Мартынавым, намеснікам шэфа беларускай місіі пры ААН Уладзімірам Герасімовічам. Присутныя зь цікавасцю аднавілі ў памяці некаторыя моманты спаткання з шаноўнымі гасціямі, а таксама праглядзелі канцэрт, у якім прымалі ўдзел Таццяна Мархель, Іна Афанасьевіч, Мікалай Скорыкаў, Лявон Пранчак, Зымітрок Яўтуховіч.

Перавыбарчы сход

адбыўся на Полацку 27 верасня. Пасля справаздачы старшыні цэнтра Янкі Ханенкі і дэбатаў, была выбрана новая ўправа «Полацку», у якую ўвайшлі: Я. Ханенка — старшыня, В. Лукашэвіч — заступнік старшыні, К. Каваленка — сакратар, Я. Каваленка — скарбнік, В. Дубаневіч, П. Васілеўскі, Д. Яраховіч — сябры.

Сустрэча ў Белым Доме

прадстаўнікоў беларускіх арганізацый з амэрыканскімі палітыкамі адбылася 10 кастрычніка

Беларуская дэлегацыя была ў складзе: Пол Васілеўскі, Янка Раковіч, Янка Ханенка, Астап Яраховіч—Клі ўленд, Вера Бартуль, Янка Запруднік, Зора і Вітаў Кіпель, Томас Бэрд—Нью-Ёрк, Вера і Вітаўт Рамук і—Чыкага, Богуслаў Станкевіч — Вашынгтон, Мікола Прускі—Гранд Рапідс.

Амэрыканскі бок прадстаўлялі: Jim Schaefer, Associate Director Office of Public Liaison; Cathy Nivelli, Director for Eastern Europe and New Independent States Office of the United States Trade Representative; Nicholas Burns, Director of Russian and Eurasia Affairs National Security Council; Paul Timmer, Belarus Desk Officer, Department of State.

У часе палутарарадзінай гутаркі былі паднятая пытанні: беларускай мовы ў праграме «Голас Амэрыкі»; абмену студэнтаў паміж Рэспублікай Беларусь і ЗША, выдачы беларускіх візуў у Беларусі, а не ў Маскве; квоты на эміграцыю з Беларусі ў ЗША, дапамогі ў Чарнобыльскай бядзе; правільнага правапісу назоваў Беларусь, беларускі ў амэрыканскіх дакументах, прэсе (правільна Belarus, Belarusian).

Прадстаўнікі амэрыканскага юраду выказалі зацікаўленасць у разьвіцьці ўзаемнасцінаў з Беларусью. Амэрыканцы падкрэслялі, што яны сочачы за тымі працэсамі, якія адбываюцца зараз у Беларусі. Яны разумеюць, што цяперашні парламэнт больш чым 80% складаюць быўлыя камуністы, і таму Амэрыка з надзейяй глядзіць на правядзенне рэфэрэндуму, бо яна хоча мець справу з дэмакратычным урадам. Таксама было выказана разуменне па праблеме Чарнобыля. Амэрыканскі юрад плянуе выдзяліць Беларусі вялікі крэдыт пад мінімальныя працэнты, для ажыццяўлення дзяржаўнай праграмы па ліквідацыі вынікаў чарнобыльскай трагедыі. Адносна квоты для эміграцыі з Беларусі ў ЗША было сказана, што Беларусі будзе прадастаўлена квота на ўезд 20 тысяч чалавек.

На завяршэнні гутаркі амэрыканскія палітыкі выказалі гатоўнасць у навязанні больш цесных контактаў зь беларусамі і беларускімі арганізацыямі ў ЗША і прапанавалі сустракацца разам часцей, для абмеркавання агульных пытанняў і супрацоўніцтва.

Съв.памяці Сяргея Хмара

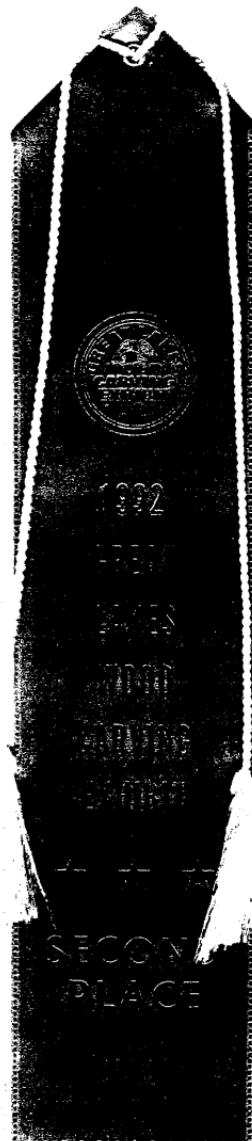
У канцы ліпеня выйшаў чарговы нумар газеты «Беларускі Голос», а 5 верасня прыйшла вестка, што яе рэдактар і выдаўца Сяргей Хмара памёр на 87 годзе жыцця пасля працяглай хваробы. Лекары яшчэ ў 1987 годзе сказалі яму, што хвароба ягоная незълячымая, што трэба праводзіць ашчадны рэжым жыцця. Толькі Сяргей Хмара грамадзкай працы не прыпыніў і рэгулярна працягваў выдаваць газэту, укладаючы ў выдавецкую справу ня толькі столь для патрэбныя сілы і рэшткі здароўя, але і нямалыя фінансавыя сродкі.

Ягоная газэта не была палулярнай сярод беларускіх эміграцый, бо завостра разгавала на нашае эміграцыінае жыццё. Затое на Бацькаўшчыне ў яго было нямала прыхільнікаў — съведчаннем таго лісты, якія ён атрымоўваў кожны дзень.

Мы часта былі вельмі абураныя за ягоныя артыкулы і мелі розныя падазрэнні. Але варта прыгадаць, што Сяргей Хмара, маючы ўсяго 17 год (ён нарадзіўся 25 траўня 1905 г. ў Пінску) пабываў у польскай турме за беларускую нацыянальную справу. Ён адvedаў польскую турму ў Карапове, Гурдзянду, Лукішкі, Вронкі, Бярозу Картузку. Каля 10 год свайго жыцця правёў за кратамі ў Польшчы. Савецкая ўлада пасадзіла яго ў баранавіцкую турму. Гады зняволення ўпłyлі на ягоныя харектар. Але з гадамі ягоная ранейшая зласьлівасць перарадзілася ў спачувальнасць. Мы таксама мусім яго прабачыць, хай будзе яму вечная памяць.

С.Хмара.

Узнагарода

Бел-чырвона-белая «Тройка» Янкі Салавянюка заняла 2 места ў выстаўцы «Great Lake Wood Carving Exhibit», якая адбывалася 19-20 верасня ў Клілендзе. У гэтай выстаўцы, якая штогод зьбірае мастакоў, што працуяць па дрэву, прынялі ўдзел 90 творцаў з 6 штатаў Амэрыкі.

Янка Салавянюк нарадзіўся 10.2.1945 г. у в. Насады, на Белаосточчыне. Пасъля заканчэння беларускага ліцэю працаўаў у 1962-1964 гг. настаўнікам пачатковых клясаў у в. Курашаве, в. Соцы. У 1964 г. паступіў на мастацкае аддзяленне Торунскага ўніверсytету, які закончыў у 1969 г. У гэтым жа годзе прыняты ў Саюз мастакоў Польшчы. Удзельнічаў у шматлікіх мастацкіх выстаўках і пленэрах. Меў персанальную выстаўку жывапісу і графікі ў Беластоку. У 1988 г. удзельнічаў у выстаўцы мастакоў усходняй Эўропы. Многія ягоныя творы, знаходзяцца ў прыватных калекцыях у Швейцарыі, Фінляндыйі, Францыі, Нямеччыне, Польшчы.

У 1971 г. пераехаў у Гайнаўку. Працаўаў настаўніком у школе. Актыўна ўдзельнічаў у пабудове беларускага музею ў Гайнаўцы. Цікаўасць да старажытнай беларускай культуры адбіваецца на ягоным мастацкім стылі. Спалучаючы разьбу па дрэву і жывапіс, зрабіў іканастасы для Гайнаўскай царквы Св. Тройцы й іншых цэркваў Белаосточчыны.

З 1990 г. жыве ў Клілендзе. Працуе ў галіне царкоўнага жывапісу, разьбе па дрэву. 11 верасня ў царкве с.в. Сыцяпана адбылося высьвячэнне мітрап. Константынам УАПЦ іканастасу, які спраектаваў і выканаў мастак Янка Салавянюк.

**15th Annual
GREAT LAKES
WOOD CARVING EXHIBIT**

